

ВІСНИК

Центральної виборчої комісії

№ 2 • Грудень • 2005

Загальнодержавне офіційне,
нормативно-правове, інформаційне видання
Засновник і видавець: Центральна виборча комісія

Виходить щокварталу

Мова видання – українська
Видається відповідно до Закону України
«Про Центральну виборчу комісію»

Зареєстрований Державним комітетом
телебачення і радіомовлення України
20 вересня 2005 року

Свідоцтво про державну реєстрацію серії КВ №10423

Редакційна колегія:

ДАВИДОВИЧ Я.В.
(голова)

БАРАБАШ О.Л.
ДУБОВИК С.О.
ДОНЧЕНКО Ю.Г.
ЗАВАЛЕВСЬКА В.О.
КАВУН М.Г.
КАЧУР І.А.
КНЯЗЕВИЧ Р.П.
КЛЮЧКОВСЬКИЙ Ю.Б.
КОЗЮБРА М.І.
КОЛОДІЙ А.М.
МАГЕРА А.Й.
МЕЛЬНИК М.І.
ОХЕНДОВСЬКИЙ М.В.
ПИСАРЕНКО А.А.
ПОГОРІЛКО В.Ф.
РАЙКОВСЬКИЙ Б.С.
РОМОВСЬКА З.В.
СТАВНІЙЧУК М.І.
ТОДИКА Ю.М.
УСЕНКО-ЧОРНА Ж.І.
ЧУПАХІН О.М.
ШАПОВАЛ В.М.
ШЕЛУДЬКО В.Є.

Головний редактор СЕРЕДА В.Я.

Адреса редакції:

м. Київ, пл. Лесі Українки, 1, кімн. 640.
Тел.: 286-86-15; 256-81-77; 286-81-73

WEB-сторінка: www.cvk.gov.ua

Над номером працювали:

Андрієнко В.А., Белікова О.В., Беззушко С.Г., Богатов І.Л.,
Коваленко О.О., Король В.Г., Логінов В.Г., Лукоїна В.О.,
Макаров В.А., Макаруч Є.А., Павловська Є.О.,
Полякова А.А., Сом В.М., Хівренко К.О., Шитілов О.В.

Передрук опублікованих у «Віснику Центральної виборчої комісії» матеріалів чи використання зазначених у виданні відомостей здійснюється за умови обов'язкового посилання на джерело інформації.

Факт подання автором матеріалів означає його згоду на їхнє опублікування після редагування.

Журнал може публікувати матеріали, не поділяючи точки зору автора.

Редакція, головний редактор не несуть відповідальності за недостовірну інформацію, подану автором.

Кольороподіл, друк ТОВ «Новий друк», тел. 552-80-50.

Київ, вул. Магнітогорська, 1.

Тираж 1 500 прим.

СУСПІЛЬСТВО І ЗАКОН

Ярослав ДАВИДОВИЧ

4 Вибори-2006: неупередженість, чесність,
прозорість

ПОДІЇ. ЗАХОДИ. КОМЕНТАРІ

9 Україна і демократія: незворотність процесу
Зустріч з послами країн-членів ЄС

10 Якісна організація виборів
залежить від підготовленості членів виборчих комісій

13 Інформаційно-аналітична система «Списки виборців» – основа майбутнього державного реєстру виборців
Навчання фахівців робочих груп обліку виборців

16 Покарання: суворість чи невідворотність?
З науково-практичної конференції «Вибори народних депутатів 2006 року: відповідальність за порушення виборчого законодавства та шляхи вдосконалення суміжного законодавства»

17 Позбавлення виборчого права має бути додатковою мірою покарання
Марія Маркуш: із виступу на конференції

19 Проблеми діяльності ЗМІ під час парламентських виборів-2006
Реалізація положень виборчого законодавства

19 Мас-медіа: об'єктивність та незаангажованість
Семінар з керівниками телерадіоорганізацій

ПРЕС-СЛУЖБА ІНФОРМУЄ

20 Оперативно. Достовірно. Лаконічно
На завершення року

ДЕРЖАВА І ПОЛІТИКА

Валентина ЗАВАЛЕВСЬКА

24 Політичні партії – основні суб'єкти виборчого процесу. Гарантії їх діяльності

ОБГОВОРЮЄМО ЗАКОН

Андрій МАГЕРА

32 Окремі аспекти проведення передвиборної агітації та діяльність засобів масової інформації

ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРІВ

Валерій ШЕЛУДЬКО

38 Виборчі фонди політичних партій (блоків)

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

Ігор ПОПОВ

41 Недержавні організації як запорука демократичних виборів

СУСПІЛЬСТВО І ДЕМОКРАТІЯ

Світлана Серьогіна

- 45 Вибори як спосіб легітимації форми правління: конституційно-правовий аспект

РІВНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ

Ганна ПОНОМАРЬОВА, ДМИТРО ЛУК'ЯНОВ

- 53 Правова оцінка застосування загороджувального бар'єра в пропорційній виборчій системі

ВИБОРЧЕ ПРАВО

Борис БАБІН

- 58 Проблема національних квот у виборчому праві України – історія і сучасність

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Олександр БАТАНОВ

- 64 Політичні партії та територіальні громади як суб'єкти муніципального виборчого процесу

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Владислав ФЕДОРЕНКО

- 72 Референдне право в системі конституційного права України

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Михайло ОХЕНДОВСЬКИЙ, Ігор КАЧУР

- 77 Вибори до Меджлісу Азербайджану пройшли демократично

З ІСТОРІЇ ВИБОРІВ

Броніслав РАЙКОВСЬКИЙ, Юрій ДОНЧЕНКО, Сергій СМОЛЯННИКОВ

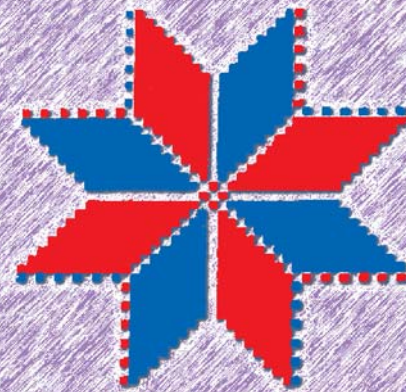
- 80 Від Народного Віча – до Верховної Ради

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ВИБОРЧІЙ КОМІСІЇ – 8 РОКІВ

Зоя ШАРИКОВА

- 84 І кожен фініш – то, по суті, старт...
- 88 **Перелік постанов Центральної виборчої комісії за 2005 рік**
- 96 **Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року**

**Сійся, родися
Жито, пшениця.
Сійся, родися
Усяка пшениця.**

**Сійся на радість,
Сійся на щастя.
Що загадали –
Нехай все удасться!**

Шановні читачі! Дорогі друзі!

Із року в рік напередодні Новорічних свят ми підсумовуємо зроблене, складаємо плани на майбутнє, і, звичайно ж, загадуємо найпотаємніші бажання у Новорічну ніч.

Минулий рік був для нас досить напруженим, та, водночас, надзвичайно плідним. Ми з вами вперше зустрілися на сторінках нашого часопису, заговорили про ті проблеми, які хвилюють усіх нас загалом і кожного зокрема. Ми намагалися чесно й неупереджено ставити питання про необхідність змін у законодавстві, про недопущення тих порушень, свідками яких ми з вами були на минулих президентських виборах, про відповідальність кожного з нас, громадян незалежної України, перед законом і совістю.

На рік, що минув, усі ми покладали великі сподівання. Озираючись назад, відчуваємо, що багато чого можна було зробити по-іншому, краще, впевненіше, перспективніше. Мабуть, кожному з нас варто було бути наполегливішим у досягненні загальної мети, рішучішим у своїх вчинках.

Та новий рік дає нову надію. Передусім — у невідворотності змін на краще і в суспільстві, і в житті кожної родини. Тож нехай цей рік буде щедрим на звершені мрії, подолані рубежі, нехай вистачить нам сил і завзяття, яке завжди є супутником творчості й відкриттів.

Зі свого боку докладатимемо всіх зусиль, аби майбутні вибори були чесними і відкритими, щоб воля народу, його законні права та свободи були реалізованими сповна, щоб ствердись усі життєдайні надії, а відтак, стали повсякденною прикметою нашого буття.

З Новорічними та Різдвяними святами вас, друзі!

Нехай радість і злагода панують у ваших домівках, а наш спільний дім — Україна — стає міцною й квітучою державою!

Редакційна колегія

Вибори-2006: неупередженість, чесність, прозорість

**Я.В. Давидович,
Голова Центральної виборчої комісії**

26 листопада 2005 року Центральна виборча комісія офіційно оголосила початком виборчого процесу чергових виборів народних депутатів України. Головною відмінністю цих парламентських виборів від попередніх є те, що вони проводяться за пропорційною системою. Це обумовило й низку інших особливостей цієї кампанії, зокрема у визначенні меж округів, формуванні виборчого бюлетеня, порядку підрахунку голосів та в багатьох інших аспектах. Не кажучи вже про посилену політичну складову: і об'єднання політичних партій у блоки, і зміна їх конфігурації, перегрупування, і проведення передвиборної агітації. Чимало проблемних моментів додасть організаторам цих перегонів одночасне проведення парламентських і місцевих виборів. Окрім того, вже активно розгортається в регіонах діяльність щодо підготовки до проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Але, незважаючи на специфіку кампанії та проблеми, пов'язані з підготовкою до виборів 26 березня 2006 року, можна констатувати, що Центральна виборча комісія вчасно виконує всі організаційні вимоги виборчого закону.

Нині в масштабах усєї країни та за її межами триває робота з уточнення загальних списків виборців. А до цього етапу, відверто кажучи, ми зробили майже неможливе: практично за один місяць змогли скласти нові (а не переписати попередні) списки виборців, до яких було включено понад 36 мільйонів 600 тисяч осіб. Звичайно, ці списки ще не є остаточними, вони постійно уточнюються та виправляються.

На початку грудня Центральна виборча комісія утворила 225 територіальних виборчих округів за новою концепцією, яку визначив новий виборчий закон. Якщо раніше виборчі округи формувалися за критерієм приблизно рівної кількості виборців, чого вимагала мажоритарна система, то на вибори-2006 територіальні виборчі округи утворювалися з приблизно однаковою кількістю виборчих дільниць. Тож нині виникла деяка колізія, оскільки раніше кількість виборчих дільниць визначалася саме приблизно рівною кількістю виборців. Так, у містах, де щільність населення велика, виборчих дільниць утворювалось набагато менше. Наприклад, у Києві 80 виборчих дільниць включали близько 200 тисяч виборців, у той же час, щоб охопити ці ж 200 тисяч виборців у Тернопільській, Вінницькій та деяких інших областях, потрібно було утворити 300 і більше дільниць. Звісно, значно важче організувати роботу сотень дільниць, аніж десятків. А найбільшою проблемою було прийняти після голосування та опрацювати таку велику кількість протоколів у стислі строки.

Тепер же закон передбачив інші підходи, відтак міняється конфігурація округів та кількість їх у деяких регіонах. Скажімо, в Києві, де колись було 12, а потім 10 виборчих округів, на цих виборах утворено всього 7. У Донецькій області було 23 округи, тепер залишилось 17, на Дніпропетровщині, відповідно, із 17 стало 12. Водночас на Тернопільщині замість 5 округів утворено 8, а на Вінниччині замість 8 – 11.

На жаль, деякі органи влади на місцях не розуміють логіки нововведень, а представники певних політичних сил у парламенті взагалі говорять про якийсь адміністративний вплив на Комісію при прийнятті цього рішення. Такі твердження не мають під собою жодних підстав, оскільки Комісія лише виконує закони.

У питаннях утворення виборчих дільниць загальний порядок майже не змінився. Новою і, хоча відзначити, справді прогресивною нормою стало зменшення верхньої межі кількісного складу виборців на дільниці. Відтепер вона не повинна перевищувати 2 500 осіб (на попередніх виборах ця кількість становила 3 000 осіб). Це значно зменшить навантаження на членів дільничних виборчих комісій, полегшить їх роботу, і як результат – пришвидшить обробку документів і позитивно вплине на їх якість. Звісно, 2 500 виборців

на одній дільниці – також забагато. У деяких країнах із розвинутою демократією ця цифра становить 800 виборців. Для нас поки що це перспектива, нехай ця цифра слугуватиме нам орієнтиром в удосконаленні виборчого законодавства.

Наступним етапом виборчого процесу закон визначає утворення виборчих комісій.

До 24 січня 2006 року Центральна виборча комісія сформує 225 окружних виборчих комісій (далі - ОВК), кожна з яких буде окремою юридичною особою з відповідними повноваженнями. Пріоритетним правом на включення своїх кандидатур до складу ОВК наділені партії та блоки, які станом на 15 вересня 2005 року мали свої фракції у Верховній Раді України. Кандидатури від усіх інших партій та блоків – суб'єктів виборчого процесу – включатимуться до складу комісій шляхом жеребкування. При цьому подання партій та блоків, які надійдуть до Комісії пізніше 16 січня, розглядатися не будуть.

Окрім того, що подання має вчасно надійти, воно, звичайно, повинно відповідати певним вимогам, зокрема формі, затвердженій постановою Центральної виборчої комісії від 25 листопада 2005 року № 149. Кількість кандидатур теж обмежена – не більше однієї особи від кожного суб'єкта подання до однієї комісії. До речі, ці люди не обов'язково повинні бути членами відповідної партії, рекомендуватися можуть і безпартійні особи. Претенденти на посаду секретаря комісії обов'язково повинні володіти державною мовою в обсязі, необхідному для ведення діловодства. Хоча, як на мене, бажано, щоб і всі інші володіли державною мовою в не меншому обсязі.

Дільничні ж виборчі комісії утворюються окружними комісіями до 18 лютого в порядку, подібному до того, за яким вони самі формувались. Серед відмінностей можна виділити строки здійснення відповідних заходів та кількісний склад комісій, який залежатиме від чисельності виборців на певній дільниці. Є також деякі особливості щодо утворення комісій на спеціальних виборчих дільницях, зокрема передбачені більш суворі обмеження щодо кандидатур у члени комісії. Дільничні виборчі комісії закордонних виборчих дільниць формуватимуться Центральною виборчою комісією з виборців, які проживають або перебувають на території відповідної іноземної держави. Крім партій та блоків, правом вносити подання кандидатур до складу таких комісій наділено також Міністерство закордонних справ України. При цьому ще раз хотів би наголосити: весь процес щодо формування комісій має бути абсолютно прозорим і неупередженим.

Останнім часом у державі активно відбувалося перегрупування політичних сил. Деякі партії блокувались, інші навпаки – приймали рішення йти на вибори самостійно. Окремі партії та блоки ще наприкінці листопада провели відповідні з'їзди і сформували виборчі

списки кандидатів у депутати, а деякі з потенційних суб'єктів виборчого процесу досить довго визначались, адже необхідно було прийняти серйозне та відповідальне рішення, яке до певної міри може вплинути в подальшому й на долю всієї країни. Ми, зі свого боку, у межах визначеної законом компетенції теж не стояли осторонь цих процесів. Центральна виборча комісія забезпечила методичними матеріалами політичні партії та блоки, надавала роз'яснення. Як передбачає Закон України «Про вибори народних депутатів України», члени Комісії відвідували партійні з'їзди, тобто тримали руку «на пульсі» політичних подій і робили все від нас залежне, щоб майбутні учасники виборчих переговорів увійшли в цей процес максимально підготовленими.

Комісія відповідним чином підготувалась у той період і до прийому та розгляду документів про реєстрацію кандидатів у депутати, включених до виборчих списків політичних партій та блоків.

Останній строк подання документів на реєстрацію збіг напередодні Нового року, 30 грудня. Після отримання відповідних документів ми здійснювали їх перевірку. Для перевірки фінансових декларацій залучались органи податкової адміністрації. До речі, форма декларації на цих виборах теж зазнала змін, і основною її відмінністю стала відсутність графи про майно та доходи членів сім'ї кандидата у депутати. Правильно це чи ні – коментувати не берусь, однак преса не пройшла повз цей факт, і оцінки її були дуже неоднозначними.

Отже, на всі перевірки поданих документів законом відводилося сім днів, після чого Комісія приймала рішення про реєстрацію кандидатів у депутати або про відмову в їх реєстрації. Вичерпний перелік підстав, з яких може бути відмовлено в реєстрації, наведено в статті 62 Закону. При цьому відмова в реєстрації через невідповідне оформлення документів не виключає можливості повторно подати вже виправлені документи. Варто зазначити, що порядок набуття чинності рішення Комісії про скасування реєстрації кандидата в депутати тепер став подібний до судового. Так, відповідно до частини п'ятої статті 62 Закону «рішення Центральної виборчої комісії про скасування реєстрації кандидата у депутати, яке не було оскаржене, набуває чинності після закінчення строку його оскарження».

Від того, коли партія чи блок подасть до Комісії відповідний пакет документів на реєстрацію кандидатів у депутати, залежить і початок наступного етапу виборчого процесу – проведення передвиборної агітації. Адже якщо Комісія зареєструє кандидатів у депутати, включених до виборчого списку певної політичної партії чи блоку, відповідна партія, блок з цього моменту вже може розпочинати агітацію. До речі, характерна для всіх вітчизняних виборів нестабільність законодавства суттєво торкнулась і цього питання. За півтора тижні

до початку виборчого процесу значною мірою через наполягання представників засобів масової інформації Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння реалізації виборчих прав громадянами, забезпечення свободи політичних дебатів, неупередженого ставлення засобів масової інформації до кандидатів у депутати, партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу». Одним із законів, в якому передбачаються зміни у зв'язку з прийняттям зазначеного нормативного акта, є Закон України «Про вибори народних депутатів України».

Найвагомішим завданням нової редакції Закону було визначення співвідношення між поняттями «передвиборна агітація» та «політична реклама».

Це визначення в попередній редакції Закону подавалося настільки широко, що розрізнити ці поняття було практично неможливо.

Разом із тим, і в новій редакції визначення передвиборної агітації також не можна визнати таким, що знімає всі питання: адже мотивом, що спонукатиме виборця голосувати «за» або «проти», може слугувати будь-що, наприклад, оприлюднення рейтингів опитувань громадської думки, подача матеріалів негативного або позитивного змісту про ту чи іншу партію (блок), а з'ясувати (так само, як і довести) справжню мету такої діяльності дуже нелегко.

Визначення терміну політичної реклами в новій редакції Закону також залишає бажати кращого. І насамперед тому, що з нього неможливо чітко встановити, чим же політична реклама відрізняється від передвиборної агітації.

Не можна вважати, на мій погляд, однозначно позитивними і положення, відповідно до якого право застосування до засобів масової інформації відповідних санкцій надається виключно суду. Як це не дивно,

за попередніми правилами засоби масової інформації мали більше можливостей для захисту своїх прав і більше шансів на ретельніше з'ясування всіх обставин справи. Річ у тім, що свої права вони могли відстоювати у Центральній виборчій комісії, потім – у Національній раді з питань телебачення та радіомовлення, а лиш потім у разі незгоди з їхніми рішеннями – в суді. Тобто, так чи інакше, останню крапку ставив суд, що є цілком правильним для правової держави. Але цьому передувало розгляд обставин справи кількома іншими органами, які могли ініціювати перед судом прийняття відповідного рішення. Відтепер вони цього не робитимуть, і скажіть, хто тут виграє? Звісно, Центральна виборча комісія позбавляється певного клопоту, але чи на користь це справі?

Залишаються певні проблеми, пов'язані і з порядком оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів народних депутатів, зокрема – незгодженість між Законом України «Про вибори народних депутатів України» та Кодексом адміністративного судочинства України. Деякі колізії простежуються в нормах, пов'язаних із суб'єктами звернення, предметом спору, строками оскарження, підсудністю, розглядом справ і винесенням рішень. Тобто майже всі статті, які регламентують процедуру оскарження, у цих двох законодавчих актах мають відмінності, інколи – значні.

29 листопада 2005 року Верховною Радою України прийнято постанову, відповідно до якої місцеві вибори відбуватимуться 26 березня 2006 року, тобто одночасно з парламентськими.

Значною проблемою, яка ще може постати на майбутніх виборах, є одночасне застосування норм Закону України «Про вибори народних депутатів України» та Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Всі ми пам'ятаємо, як саме приймався закон про місцеві вибори: якомога швидше, в пакеті з політичною реформою і твердим переконанням, що невдовзі приймуть відповідні поправки. Нарешті, 30 листопада, Верховна Рада України прийняла відповідні зміни до цього Закону, чим до певної міри узгодила його норми з багатьма положеннями Закону про вибори народних депутатів України і Кодексу адміністративного судочинства України.

Задля того, щоб читач зміг хоча б у загальних рисах усвідомити прийняті до Закону зміни, а вони досить суттєві, зупинюся на них детальніше.

Для запобігання різноманітним оцінкам факту оголошення парламентом місцевих виборів після встановленого

Триває процес складання та уточнення списків виборців

Законом про місцеві вибори строку прийнято рішення змінити цей термін. Отже, тепер чергові місцеві вибори призначаються не пізніше як за 100 днів до дня виборів, а їх виборчий процес, як і раніше, розпочинається за 90 днів до дня виборів.

Більш повно регламентовані питання визначення загального складу місцевих рад та Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Зокрема, відповідна стаття доповнена нормою, яка встановлює загальний склад відповідної ради при чисельності жителів менше 1000 осіб. Окрім того, на відміну від попередньої редакції Закону, чітко визначена верхня межа кількісного складу місцевих рад.

Стосовно виборчих дільниць суттєвим доповненням є те, що передбачена можливість здійснювати громадянами своє волевиявлення не лише на звичайних виборчих дільницях, а й на спеціальних, що, звичайно, лише поліпшить забезпечення і захист конституційних прав виборців.

Для нормальної і впорядкованої роботи комісій на виборчих дільницях чіткіше виписані норми щодо єдиної нумерації цих дільниць під час проведення кількох видів місцевих виборів.

Унормовано статус виборчих комісій, систематизовано вимоги до кандидатів у члени виборчих комісій.

Територіальні виборчі комісії формуватимуться тепер сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою, Верховною Радою Автономної Республіки Крим у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії у кількості не менше 8 і не більше 15 осіб, а не 24, як це було визначено раніше. З досвіду можу сказати, що таке зменшення тільки поліпшить роботу комісій. Також унормовані вимоги щодо подання кандидатур до складу територіальних виборчих комісій.

Хочу нагадати про ще одну абсурдну норму, пов'язану з розподілом керівних посад у територіальній виборчій комісії. У чинному законі про місцеві вибори встановлено, що розподіл керівних посад територіальних виборчих комісій визначається за формулою. І все. Просто цю норму колись автоматично переписали із Закону про вибори народних депутатів, де зазначено, що Центральна виборча комісія визначає частку керівних посад для окружних комісій, а ті – для дільничних. А хто буде визначати цю частку на місцях, коли, скажімо, і сільська, і обласна комісії рівнозначні у своїх правах – невідомо. Адже в місцевому самоврядуванні немає вертикалі, немає арбітра.

Проте ця стаття теж змінена і приведена у відповідність до норм права і здорового глузду. У разі набуття чинності відповідного закону, розподіл керівних посад у територіальній виборчій комісії повинен здійснюватися шляхом жеребкування.

Стосовно оскарження рішень, дій чи бездіяльності по місцевих виборах, варто зазначити, що законодав-

цем значною мірою відрегульовано прогалини Закону. Зокрема, чітко визначені суб'єкти звернення зі скаргою (позовною заявою), суб'єкти оскарження, суб'єкти розгляду скарги (позовної заяви), зміст і форма скарги, порядок і строки її подання та розгляду. Визначено, що може бути доказами при розгляді скарги, їх форма, суб'єкти подання доказів, а також порядок оцінки. Врегульовані питання, пов'язані з прийняттям рішень за результатами розгляду скарг і позовних заяв. Варто наголосити, що ці зміни до Закону ще й узгоджують його з відповідними нормами Кодексу адміністративного судочинства України.

Прогресивним і таким, що відповідає вимогам часу, вважаю я порядок складання та уточнення списків виборців. Окрім того, що цей порядок повністю відповідає положенням Закону України «Про вибори народних депутатів України», він ще й вводить новий термін – Державний реєстр виборців. Так, для підготовки та проведення голосування з місцевих виборів виконавчі органи місцевих рад повинні скласти списки виборців по кожній звичайній виборчій дільниці на основі відомостей Державного реєстру виборців. Але це – на перспективу, а на нинішніх виборах, відповідно до цих змін, функції органів Державного реєстру виборців виконуватимуть робочі групи обліку виборців, утворені згідно із Законом України «Про вибори народних депутатів України».

Варто зупинитись також на етапі висування і реєстрації кандидатів у депутати та кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови. Тут так само виправлено багато недоліків Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», які викликали найбільше питань. Зокрема, одне з них стосувалось строків повідомлення територіальних виборчих комісій про утворення виборчих блоків для участі у місцевих виборах. Тепер ця норма більше узгоджується з іншими вимогами Закону.

Із підстав для скасування рішення про реєстрацію кандидата у депутати вилучено положення щодо вибуття кандидата в депутати за межі територіальної громади для проживання.

Багато змін внесено і в порядок проведення передвиборної агітації. Відтепер у Законі про місцеві вибори також будуть відображені і положення вже згаданого мною Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння реалізації виборчих прав громадянами, забезпечення свободи політичних дебатів, неупередженого ставлення засобів масової інформації до кандидатів у депутати, партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу».

Хоча законодавець і намагався вирішити питання різних строків проведення передвиборної агітації на місцевих та парламентських виборах, але, зважаючи на те, що виборчий процес виборів депутатів Верховної

Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів коротший на 30 днів, ніж на виборах народних депутатів України, проблема дотримання законності при проведенні агітації залишається відкритою. А саме – з огляду на те, що вибори депутатів до місцевих рад усіх рівнів, крім сільських, селищних, міських, проводяться за пропорційною системою, може мати місце ситуація, за якої буде порушено Закон про місцеві вибори в частині строків початку проведення передвиборної агітації. Адже політичні партії (блоки), які балотуються і до Верховної Ради України, й до місцевих рад, розпочнуть свою передвиборну агітацію вже на парламентських виборах раніше строку, дозволеного для агітації на місцевих виборах, опосередковано «рекламуючи» себе і на місцевих виборах і цим порушуючи строки проведення такої агітації.

Задля мінімізації фальсифікацій на місцевих виборах більш повно регламентовані положення щодо виборчих бюлетенів, їх форми та змісту, порядку виготовлення та передачі до виборчих комісій.

Виправлено норми Закону щодо порядку голосування на виборчих дільницях та підрахунку голосів. Встановлено жорсткіші вимоги до транспортування і передачі виборчих документів до відповідних територіальних (окружних) виборчих комісій.

Знімається проблема організації виборів в місті Ірпені Київської області. Так, відповідно до прикінцевих положень вибори там проводитимуться згідно із Законом України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», а стаття 12 Закону України «Про державно-правовий експеримент розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпені, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області» повинна втратити чинність.

Варто наголосити і на юридичній техніці написання Закону про внесення змін, адже з'являється багато бланкетних норм, які відсилають нас до законів України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України» і Кодексу адміністративного судочинства.

Серед не зазначених мною і не вирішених законом про зміни проблемних питань можна виокремити ще й неврегульованість можливості мати офіційних спостерігачів громадським організаціям. А проблеми з цим можуть виникнути, коли такі спостерігачі, зареєстровані відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України», прийдуть до виборчих комісій виконувати свій обов'язок.

І останнє: відповідно до цих змін депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови обиратимуться

строком на п'ять років, починаючи з чергових виборів у 2006 році, за умови набрання чинності відповідно законом про затвердження відповідних змін до Конституції Автономної Республіки Крим та законом про внесення відповідних змін до Конституції України. До речі, за останньої умови народні депутати України також обиратимуться строком на п'ять років.

Але з огляду на те, що окремі норми прийнятого Верховною Радою України 30 листопада 2005 року Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних і міських голів» не відповідають Конституції України, Президент України 20 грудня 2005 року повернув на повторний розгляд до парламенту зазначений закон. Окрім того, на думку глави держави, цей закон не забезпечив належного узгодження процедур проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних і міських голів, а також виборів народних депутатів України, що може значною мірою ускладнити роботу виборчих комісій, реальне здійснення вільного волевиявлення громадянами, а у деяких випадках – унеможливити його, створити умови для порушення прав та законних інтересів виборців, інших суб'єктів виборчого процесу. Деякі норми закону сформульовано неоднозначно. Окремі строки, встановлені законом, з огляду на визначену дату проведення виборів, є нереальними для виконання. Мають місце неточності технічного характеру.

У зв'язку з цим Президент України направив до Верховної Ради України і низку пропозицій до зазначеного Закону. Наскільки вони будуть прийнятними для парламентаріїв – побачимо. Але, сподіваємось, що законодавець не затягуватиме з прийняттям цього вкрай важливого для забезпечення конституційних прав громадян нормативно-правового акта.

Президент України, зі свого боку, наголосив, що готовий зробити все необхідне, щоб забезпечити якнайшвидшу підготовку та узгодження законопроектів, необхідних для проведення виборів в Україні, які повністю відповідатимуть вимогам Конституції і враховуватимуть найкращий міжнародний досвід.

Між тим, кампанія з виборів народних депутатів України та депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів триває. Наскільки чесно і законно вона пройде, залежить не лише від Центральної виборчої комісії, а й від усіх органів державної влади та учасників цих перегонів. Лише спільна та відповідальна робота гарантуватиме проведення прозорих і демократичних виборів.

Україна і демократія: незворотність процесу

Зустріч з послами країн – членів ЄС

12 грудня Голова Центральної виборчої комісії Ярослав Давидович на прохання дипломатичного корпусу зустрівся з послами країн – членів Європейського Союзу. Захід відбувся в Посольстві Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в Україні – країни, що нині головує в Європейському Союзі.

У ході зустрічі обговорювались питання, пов'язані з підготовкою до наступних виборів до Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування у березні 2006 року. Зокрема, Я.В. Давидович детально зупинився на особливостях змін до Законів України «Про вибори народних депутатів України» та «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», ознайомив присутніх з перебігом складання та уточнення списків виборців – ця робота набула нової якості завдяки технічній допомозі, наданій ОБСЄ. Голова Центровиборчкому поінформував керівників дипломатичних місій про навчання представників політичних партій, яких рекомендують до роботи у складі окружних виборчих комісій, та інструкторів від незалежних громадських організацій, які згодом навчатимуть представ-

ників політичних партій і блоків, рекомендованих до складу дільничних виборчих комісій. Такі тренінги проводяться відповідно до угоди про співпрацю з Агентством США з міжнародного розвитку та проектом «Сприяння організації виборів в Україні». Він також роз'яснив порядок здійснення офіційного спостереження за ходом виборів громадськими організаціями, представниками іноземних держав та міжнародних організацій.

Багато запитань виникло у дипломатів щодо можливості голосування для українців, які перебувають за кордоном, наявності системи контролю за використанням виборчих фондів, ведення передвиборної агітації, а також висвітлення ходу виборів засобами масової інформації. Голова Центральної виборчої комісії дав вичерпні відповіді на поставлені запитання.

Надзвичайний і Повноважний Посол Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в Україні Р. Брінклі від імені всіх дипломатів подякував Я.В. Давидовичу за цікаву зустріч, детальні роз'яснення та ґрунтовні відповіді на запитання й висловив переконання, що вибори в Україні у березні 2006 року відбудуться демократично, прозоро і чесно.

Якісна організація виборів

залежить від підготовленості членів виборчих комісій

До проведення виборів народних депутатів України та місцевих виборів буде залучено понад півмільйона організаторів – членів окружних, дільничних виборчих комісій, а також територіальних виборчих комісій з проведення місцевих виборів. Саме від роботи цих комісій передусім залежатиме якість виборчого процесу, його законність.

Для того щоб виборчі комісії змогли успішно справитись із покладеними на них доволі складними пов-

новаженнями, потрібне відповідне навчання, адже переважна більшість членів комісій не мають ні юридичної освіти, ні відповідного досвіду.

Навчання членів виборчих комісій – один із напрямів використання міжнародної технічної допомоги, що надається Україні. Зокрема, це пріоритетний напрям діяльності проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Сприяння організації виборів в Україні», який діє відповідно до Плану співробіт-

ництва Агентства США з міжнародного розвитку (АМР США) та Центральної виборчої комісії на 2005–2006 роки.

Тож у грудні проект розпочав навчання представників політичних партій, рекомендованих до роботи у складі окружних виборчих комісій. Навчальні матеріали підготовлені експертами проекту і погоджені з Центральною виборчою комісією.

5–8 грудня 2005 року експерти проекту разом із членами Центральної виборчої комісії провели навчання понад 200 інструкторів від незалежних громадських організацій: товариство «Знання», Комітет виборців України, Інститут політичних технологій, Інститут демократії імені Пилипа Орлика, Незалежний центр політичних досліджень, які мають навчити представників політичних партій та блоків, рекомендованих до складу дільничних виборчих комісій.

У відкритті семінару взяли участь Голова Центральної виборчої комісії Я.В. Давидович, заступник директора регіональної Місії USAID Карен Р. Хільярд та керівник проекту «Сприяння організації виборів в Україні» Я.Я. Бачинський. З лекцією щодо застосування законодавства про вибори народних депутатів України, місцеві вибори, правову відповідальність за порушення виборчого законодавства виступив заступник Голови Комісії М.І. Мельник. Представники проекту «Сприяння організації виборів в Україні» В.В. Ковтунець, С.І. Кальченко, інші фахівці в галузі виборчого права висвітлили теми формування виборчих комісій та їх повноваження, прав та обов'язків членів виборчих комісій, складання та уточнення списків виборців на виборчих дільницях, процедури голосування та підрахунку голосів, оскарження рішень, дій чи бездіяльності учасників виборчого процесу, забезпечення його прозорості.

Щоденно учасники навчання закріплювали отримані знання на семінарах, тренінгах та в ході рольових ігор під керівництвом досвідчених тренерів.

До призначення до складу виборчих комісій підготовлено майже дві третини членів окружних виборчих комісій і близько 100 тисяч членів дільничних виборчих комісій. Всі слухачі забезпечені відповідними посібниками, які містять виборчі закони, витяги з інших законодавчих актів, поради щодо складних випадків застосування виборчого законодавства, графічні схеми, які ілюструють послідовність виконання виборчих процедур відповідно до Закону. Крім вивчення норм законодавства, слухачі отримали практичні навички виконання основних повноважень члена виборчої комісії (проведення засідання, підготовка проектів рішень комісії, внесення змін до списку виборців, видача виборчого бюлетеня, проведення підрахунку голосів тощо). Навчальні семінари передбачають перевірку рівня знань шляхом тестування.

На допомогу членам дільничних виборчих комісій випущено навчальний відеофільм, виготовлений проектом спільно із Центральною виборчою комісією. Копіями фільму на касетах і компакт-дисках забезпечуватимуться окружні виборчі комісії, виборчі штаби політичних партій та блоків.

Члени виборчих комісій, активісти політичних партій та громадських організацій, які бажають самостійно поглибити свої знання з виборчого законодавства, можуть скористатися дистанційним курсом з виборчого права, розробленим проектом та Центральною виборчою комісією (адреса <http://info.vyborgy.com>).

Важливою умовою проведення навчань був рівний доступ для всіх політичних партій та блоків – суб'єктів виборчого процесу. Для цього проект і Центральна виборча комісія ще 3 жовтня 2005 року провели пре-

зентацію навчальних програм для політичних партій і налагодили постійне співробітництво з центральними органами та регіональними організаціями практично всіх партій, які виявили бажання стати учасниками виборчого процесу.

Центральна виборча комісія та Агентство США з міжнародного розвитку уже мають позитивний досвід проведення таких масштабних навчань. Так, на виборах 2002 року підготовку пройшли понад 30 тисяч членів виборчих комісій. Тоді технічна допомога на-

давалась через проект «Вибори та політичні процеси», виконуваний компанією Development Associates, Inc., яка продовжує нині здійснення проекту «Сприяння організації виборів в Україні». На президентських виборах 2004 року за участю проекту навчено майже 100 тисяч членів територіальних та дільничних виборчих комісій – представників усіх кандидатів на пост Президента. Навчальні матеріали активно використовувалися членами виборчих комісій у практичній діяльності.

Ярема БАЧИНСЬКИЙ,
керівник проекту «Сприяння організації виборів в Україні»

Цьогорічне навчання має відмінність від попередніх заходів, які проводила наша організація у 2002 та 2004 роках. І полягає вона не в зміні навчальних програм (вони фактично такі ж), а в тій винятковій підтримці, яку ми отримуємо від Центральної виборчої комісії. Звичайно, і раніше ставлення Комісії до нашого проекту було позитивним, однак сприяння не було таким конкретним.

Зараз ми відчуваємо досить високий рівень підтримки нашої роботи, за що я вдячний, передусім, Ярославу Васильовичу Давидовичу, іншим членам Комісії. Для нас дуже важливо мати від Комісії ідейну підтримку. Ми відчуваємо повне

розуміння того, що наш проект працює в Україні і для українців, тобто він є заходом не для «галочки», а реальним фактом з реальним практичним значенням.

Методично цьогорічна програма не має принципових відмінностей від попередніх. Єдине – вона стала більш насиченою, оскільки ми врахували деякі недоліки попередніх років. Надзвичайно позитивним є те, що в реалізації програми навчань беруть участь члени Центральної виборчої комісії.

Ми відчуваємо підтримку Комісії і в тому, що вона допомагає нам у встановленні робочих контактів з партіями – суб'єктами виборчого процесу. Так, нещодавно ми спільно презентували навчальні програми для політичних партій на 2006 рік. Найближчим часом

така робота продовжуватиметься. Наголос у цьому навчанні ми робимо на усвідомленні учасниками виборчого процесу відповідальності, яка на них покладається законом.

Протягом грудня заплановано приблизно шістьдесят семінарів для представників політичних партій – суб'єктів виборчого процесу та осіб, які делегуватимуться до складу окружних виборчих комісій. Ці заходи відбуватимуться відповідно до плану співробітництва між USAID і Центральною виборчою комісією на 2005–2006 роки. Планується, що до навчання залучаться близько чотирьох з половиною тисяч представників політичних партій – суб'єктів виборчого процесу. Навчальні матеріали попередньо погоджені з Комісією, всі заходи максимально скоординовані. Сподіваємось, навчання дійсно сприятиме належній організації виборчого процесу.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ» (витяг)

Стаття 28. Порядок утворення дільничної виборчої комісії звичайної чи спеціальної виборчої дільниці

5. До складу дільничної виборчої комісії звичайної чи спеціальної виборчої дільниці, за винятком випадків, передбачених частиною дванадцятою цієї статті, обов'язково включаються (за наявності відповідного подання) по одному представнику партій (блоків), які в поточному складі Верховної Ради України станом на 15 вересня року, що передуює рокові проведення виборів, мають свої партійні фракції (фракції блоків). Не більше ніж по одному представнику від інших партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу включаються до складу дільничної виборчої комісії шляхом жеребкування, що проводиться окружною виборчою комісією не пізніше ніж на третій день після закінчення строку внесення подань, зазначених у частині шостій цієї статті. Кандидатури, внесені до складу дільничної виборчої комісії, можуть бути відхилені лише з підстав їх невідповідності вимогам, встановленим статтею 26 цього Закону, або застосування механізму жеребкування, передбаченого цією частиною, а також внесення подання з порушенням вимог частин шостої та сьомої цієї статті.

Інформаційно-аналітична система «Списки виборців» – основа майбутнього державного реєстру виборців

Навчання фахівців робочих груп обліку виборців

З моменту опублікування Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України», тобто з 19 серпня 2005 року, фактично стартував перший етап майбутніх виборів. На місцях були створені районні, міські та регіональні робочі групи обліку виборців, на які й покладається складання та уточнення загальних списків виборців. Робота ця триватиме до 1 березня 2006 р. і передбачає кілька етапів. Зокрема, на першому з них – до 1 жовтня 2005 р. – були сформовані загальні списки. Далі слідє низка заходів з уточнення списків, ознайомлення з ними безпосередньо виборців, внесення відповідних змін тощо. Все це потребує системного підходу до виконання завдань кожного окремого етапу формування списків.

Своєчасне виконання передбаченого обсягу робіт має забезпечувати наявність комп'ютерної техніки. Надання відповідним робочим групам обліку виборців необхідного устаткування відповідно до частини п'ятої статті 39 Закону України «Про вибори народних депутатів України» здійснюють Рада міністрів Автономної Республіки Крим, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації, виконавчі органи міських рад (міст республіканського в Автономній Республіці Крим, обласного значення). У великих містах та індустриальних районах це питання було вирішено відповідно до вимог Закону. А от у сільських районах наявна комп'ютерна техніка виявилась застарілою та недостатньо потужною, у деяких випадках – відсутньою взагалі. Це спричиняло значні труднощі в роботі.

Для вдосконалення процесу складання списків виборців, досягнення його прозорості Центральна виборча комісія відповідно до Плану співпраці з Координатором проектів ОБСЄ в Україні в рамках проекту «Сприяння в подальшому удосконаленні практики демократичного управління в Україні» за напрямом «Сприяння в створенні якісних списків виборців для організації та проведення виборів 2006 року та поступового переходу до реєстру виборців» отримала технічну допомогу у вигляді комп'ютерного обладнання (серверів, мережевих пристроїв, принтерів, персональних комп'ютерів з пристроями безперебійного живлення та базового програмного забезпечення) на загальну суму понад 8,6 мільйона гривень.

Комп'ютерне обладнання було передане до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій для використання районними, міськими та регіональними робочими групами обліку виборців. Ця техніка забезпечить належні умови складання загальних списків виборців для організації та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року.

Протягом двох тижнів листопада у Центральній виборчій комісії тривало навчання фахівців робочих груп обліку виборців. Централізоване навчання представників робочих груп обліку виборців мало за мету ознайомлення їх з призначенням та можливостями нової інформаційно-аналітичної системи «Списки виборців» (ІАС), набуття слухачами практичних навичок з розгортання та експлуатації програмного за-

безпечення цієї системи, забезпечення робочих груп обліку виборців дистрибутивом інформаційно-аналітичної системи «Списки виборців» та комплектом документації до неї; надання консультацій щодо алгоритмів опрацювання відомостей засобами ІАС «Списки виборців».

До навчання залучались по двоє фахівців від кожної регіональної та районної робочої групи. Щодня до Києва прибувало близько 140 спеціалістів з кожної області відповідно до затвердженого графіка навчань. Загалом курс удосконалення фахових знань пройшли майже 1400 осіб з усіх регіонів України.

Фахівці робочих груп прослухали курс лекцій та практично опанували навички роботи із зазначеним програмним забезпеченням, отримали необхідну технічну документацію і програмний продукт – компакт-диск з дистрибутивом, з якого в подальшому було встановлене програмне забезпечення безпосередньо на місцях роботи відповідних груп.

Заняття проводили представники розробника ІАС «Списки виборців» акціонерного товариства закритого типу «Атлас» та фахівці управління інформатизації Центральної виборчої комісії. Супроводжували процес навчання співробітники управління організаційно-методичної роботи Комісії. Упродовж двох тижнів якістю проведення занять опікувалася член Центральної виборчої комісії Ж.І. Усенко-Чорна. За необхідності роз'яснення учасникам занять надавали інші члени Комісії. З представниками регіональних робочих груп зустрівся Голова Центральної виборчої комісії Я.В. Давидович. У своєму виступі він наголосив на важливості роботи, яка покладена на робочі групи обліку виборців та необхідності дотримання встановлених термінів виконання повного обсягу робіт.

«Обсяг уже виконаних робіт надзвичайно великий, – зазначив Голова, – фактично за цей рік зроблено те, що п'ятнадцять років ніхто не робив і не планував робити. Вважаю, ми можемо сміливо дивитися виборцям у вічі. За допомогою нової інформаційно-аналітичної системи ми, нарешті, встановимо точну кількість виборців, уникнемо «двійників» та інших непорозумінь.

Хотів би ще раз зазначити (і щоб це усвідомили і ви, і ваші керівники), – списки виборців у державі складає не Центральна виборча комісія, а органи місцевої влади. Роль Комісії – затвердження форм, методичних роз'яснень, які стосуються складання списків виборців і здійснення контролю за дотриманням порядку складання загальних списків виборців. Лише після того, як списки виборців будуть передані до окружних, дільничних виборчих комісій, Центральна виборча комісія як структура, яка очолює систему комісій, несе відповідальність за ознайомлення зі списками виборців, їх якість і використання на виборах.

Маючи досвід, відповідну підготовку і розуміючи, наскільки серйозна проблема стоїть перед державою, Центральна виборча комісія ініціювала внесення змін до Закону, сприяла виробленню механізму підготовки та проведення виборів, який ми сьогодні маємо».

Впровадження ІАС «Списки виборців» – перша спроба уніфікувати засоби створення й актуалізації загальних списків виборців на день проведення голосування по виборах народних депутатів України. Раніше деякі державні адміністрації, особливо у великих містах, у своєму арсеналі мали певне програмне забезпечення, яке давало змогу складати загальний список виборців та поділяти його на списки виборців для виборчих дільниць під час проведення виборів до рад різних рівнів. Але воно було «прив'язане» до адміністративного складу конкретного населеного пункту і не могло використовуватися в іншому населеному пункті. Тому й виникла необхідність уніфікації програмного забезпечення.

Проблемним у роботі з новою системою стало відпрацювання питання початкового накопичення відомостей у базі даних ІАС «Списки виборців». Саме ця вимога викликала найбільший спротив виконавців, оскільки станом на 1 листопада регіональні робочі групи обліку виборців передали до Центральної виборчої комісії загальні списки виборців, сформовані засобами MS Word або MS Excel, тобто первинні документи, які

містили відомості щодо виборців, були відповідним чином опрацьовані. Втім, усе вдалося владнати.

Прикладне програмне забезпечення ІАС «Списки виборців» є новим програмним продуктом, тому, закономірно, що з початком навчань виявилися певні проблеми. Для їх усунення було внесено зміни до програми. Уже в ході навчання від розробників ІАС «Списки виборців» надійшла нова версія приклад-

ного програмного продукту. Всі питання, побажання, які виникають під час роботи у користувачів ІАС «Списки виборців», негайно вирішуються розробниками, і нові версії програмного забезпечення системи передаються до робочих груп шляхом розміщення в мережі Інтернет на FTP-сервері розробника, або ж за допомогою розсилки інформації на CD-дисках фельдзв'язком.

Г.П. МАНДРУСОВА,
керівник проекту «Списки виборців», АТЗТ «Атлас»:

«На заняття запрошувалися представники робочих груп, які є безпосередніми користувачами ІАС «Списки виборців», тобто фахівці в цій галузі. Однак досить часто прибували самі керівники груп. Звичайно, і для них навчання було корисним, але нам у зв'язку з цим довелося повторно запрошувати комп'ютерників з регіональних груп.

Частина операторів мала початковий рівень комп'ютерної підготовки – це ще одна проблема навчань. Пояснюється це тим, що на місцях не існує кадрового резерву комп'ютерників, особливо з питань організації та

проведення виборів. Мабуть, це загальнодержавна проблема, яка потребує нагального вирішення.

Побачили ми проблеми і в функціонуванні самої системи (що цілком зрозуміло, оскільки створювалася вона в дуже стислі терміни). Зокрема, в Автономній Республіці Крим у багатьох виборців (це характерно для татарських прізвищ) у списках не зазначено по батькові. Система одразу відреагувала, і ми цю ситуацію врахували.

Загалом, за час навчання нам вдалося довести до виконавців вимоги, які вони виконуватимуть при роботі з системою, побачити рівень їхньої підготовки та внести необхідні корективи. Гадаю, нам вдалося спільними зусиллями досягти планованого результату.

Крім цього, з питань функціонування ІАС «Списки виборців» постійно працює «гаряча» телефонна консультативна лінія в Центральній виборчій комісії 8 (044) 284-58-00. На зв'язку знаходяться п'ять спеціалістів АТЗТ «Атлас». Необхідні питання можна з'ясувати і за допомогою електронної пошти.

Отже, ми за два тижні занять дали фахівцям з регіонів необхідні знання для роботи з інформаційно-аналітичною системою «Списки виборців» та одночасно вдосконалили саму систему.

Після надходження до Центральної виборчої комісії загальних списків виборців у файлах, створених засобами ІАС «Списки виборців» у спеціальному форматі, ці списки будуть опрацьовуватися ІАС за допомогою програмного забезпечення, розробниками якого є науково-виробниче підприємство «ПРОКОМ», що входить до корпорації «Атлас».

Віктор ОЛЕВСЬКИЙ,
член регіональної робочої групи обліку виборців, м. Рівне:

Я задоволений навчанням. Ми отримали необхідну документацію для опанування системою. Живе спілкування значно поглибило

наші знання з питань, про які в документації відповіді не знайдеш.

Звичайно, програма потребує вдосконалення. Наприклад, на сьогодні вона не «втягує» в списки прізвища тих громадян, яким на день виборів виповнюється вісімнадцять років. Також, на мою думку, якби ця інформаційно-

аналітична система вводилася хоча б у вересні, ефективність робочих груп була б значно вищою, тому що за відсутності необхідної електронної бази даних у паспортних столах цю роботу виконували наші спеціалісти.

Загалом же, система дуже потрібна і, на мою думку, допоможе створити передумови майбутнього реєстру виборців.

Артем ГОНЧАРОВ,
член регіональної робочої групи обліку виборців, м. Донецьк:

Основна проблема при роботі з системою, з якою ми зіткнулися, пов'язана з наявністю в області багатьох національних

спільнот. Специфіка написань прізвищ призводить до того, що майже половина списку не розпізнається. Тому доводиться прописувати «вручну».

Унікальність регіону ще й у тому, що вся база паспортних столів російськомовна. При перекладі нерідко спо-

стерігається різнобій. Наприклад, по батькові «Васильович» у списках проходить і «Васильович», і «Васильйович» тощо. А це все додаткова робота операторів комп'ютерного набору.

Тому ми в області не очікували програми, а намагалися самі розібратися з відпрацюванням списку в електронному вигляді. ІАС «Списки виборців» наразі прискорить цю роботу.

Покарання: суворість чи невідворотність?

З науково-практичної конференції «Вибори народних депутатів 2006 року: відповідальність за порушення виборчого законодавства та шляхи вдосконалення суміжного законодавства»

Конференція відбулась 24 листопада у приміщенні Будинку кіно з ініціативи Інституту виборчого права, комітетів Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування і з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності; кафедри державно-правових наук Національного університету «Кієво-Могилянська Академія» за підтримки проекту «Сприяння організації виборів в Україні».

Минулорічні вибори Президента України викликали широкий резонанс і в країні, і в міжнародному співтоваристві, передусім, масштабними порушеннями виборчого законодавства, ігноруванням норм відповідальності, передбачених законом, відвертим нехтуванням посадовими обов'язками та буквою закону. На сьогодні 1300 справ, пов'язаних з порушеннями виборчого законодавства, розслідувано і направлено до судів, 720 з них уже розглянуто. Однак питання не втратило актуальності. Більше того, залишається відкритою проблема уникнення в подальшому подібних порушень. Про це говорили президент Інституту виборчого права, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування Юрій Ключковський, Голова Центральної виборчої комісії Ярослав Давидович, голова Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, на-

ціональних меншин і міжнародних відносин Геннадій Удовенко, керівник проекту «Сприяння організації виборів в Україні» Ярема Бачинський, провідні юристи країни, народні депутати України, представники органів центральної виконавчої та судової влади. У конференції взяли участь й експерти законодавчого права: завідувач кафедри державно-правових наук Національного університету «Кієво-Могилянська Академія», доктор юридичних наук Микола Козюбра, заступник Голови Центральної виборчої комісії, доктор юридичних наук Микола Мельник, завідувач кафедри міжнародного права Чернівецького Національного університету ім. Ю. Федьковича, доктор юридичних наук Аурел Георгіца, керівник наукової лабораторії

дослідження злочинності проти прав і свобод людини і громадянина Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України, доктор юридичних наук Володимир Тихий та інші. Вони обговорили різні аспекти кримінально-правової, соціальної, адміністративної, конституційно-правової та цивільної відповідальності за порушення виборчого законодавства.

Підвищений інтерес присутніх викликав виступ народного депутата України, першого заступника голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, доктора юридичних наук Олександра Бандурки, який разом із народними депутатами Юрієм Кармазіним та Марією Маркуш внесли на розгляд парламенту законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України щодо відповідальності за порушення законів про вибори» (реєстраційний номер 6418). У ньому пропонується доповнити цілою низкою нових статей Кодекс України про адміністративні правопорушення, внести зміни до чинних та доповнити но-

вими статтями Кримінальний кодекс України та внести до Кримінально-процесуального кодексу України зміни, що впливають із появи статей у Кримінальному кодексі України.

Полеміку викликали положення законопроекту, в яких ідеться про зміни до певних статей Кримінального кодексу України, де уточнюються кваліфікаційні ознаки складу злочинів та вводяться нові види покарання, зокрема, позбавлення виборчого права на певний строк. І хоча в документі врахований позитивний досвід європейських держав у сфері виборчого права, присутні виказали сумніви щодо конституційності певних положень законопроекту.

Учасники конференції дійшли загальної думки, що не стільки посилення відповідальності, зокрема кримінальної, має стати на перешкоді порушень виборчого законодавства, скільки забезпечення державою невідворотності відповідальності за вчинені будь-які порушення.

Матеріали конференції, як зазначив президент Інституту виборчого права, народний депутат України Юрій Ключковський, планується видати окремим збірником.

Із виступу на конференції

Позбавлення виборчого права має бути додатковою мірою покарання

Марія МАРКУШ,

заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

Демократія не терпить насилля. Минулого року, під час президентських виборів, ми стали свідками саме насилля над демократичними цінностями, коли влада, використовуючи адмінресурс, порушуючи закони, намагалася вплинути на виборчий процес, на вільне волевиявлення виборців та, відповідно, на результати голосування.

Фактично, це був виклик демократичним завояванням незалежної України. Якщо вчасно не відреагувати на такі порушення саме в законодавчому аспекті, це може призвести до втрати державою не тільки авторитету міжнародної спільноти, а й довіри власного народу.

Відтак мною у співавторстві з народними депутатами України С.Г. Сінченком, О.М. Бандуркою та Ю.А. Кармазіним було внесено два законопроекти: «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за знищення виборчої документації» (№ 6389) та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України» (№ 6418). Обидва вони спрямовані на встановлення та посилення кримінальної і адміністративної відповідальності за втручання у виборчий процес та фальсифікацію результатів виборів.

Законопроектом № 6389 запропоновано встановити кримінальну відповідальність за незаконне знищення виборчої документації або документів про референдум поза встановленими законом строками зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдумів, а також пошкодження власне виборчої документації або документів про референдум.

Внесення цих змін обумовлене необхідністю зберегти виборчу документацію та документацію щодо референдумів протягом встановлених законом строків, оскільки ця документація є джерелом доказів під час розгляду спорів судом та іншими, уповноваженими Законами України про вибори, інституціями (вищими виборчими комісіями та Центральною виборчою комісією), розглядати спори щодо порушень виборчого законодавства.

Законопроект № 6418 спрямований на посилення кримінальної та адміністративної відповідальності за фальсифікацію результатів виборів та усунення прогалин у правовому полі щодо порушень, заборон вчиняти дії або бездіяльності, про які йшлося в законах про вибори, однак відповідальності за ці порушення в чинному законодавстві не було передбачено. Зокрема, Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено главою 15-А «Адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення». В цю главу включено 16 статей, якими встановлено адміністративну відповідальність за низку порушень. Запропоновано внести зміни та доповнити новими статтями Кримінальний кодекс України.

Багато дискусій викликали запропоновані в першій редакції законопроекту доповнення щодо встановлення нового виду покарання – позбавлення права обирати або бути обраним – як такі, що суперечать Конституції.

Однак, я вважаю, що це досить спрощений підхід до трактування нововведень. Якщо виходити з того, що виборче право не можна обмежити (воно є конституційним правом), і, відповідно, не можна передбачити покарання у вигляді позбавлення виборчого права, то тоді ми повинні відмовитись від таких покарань, як: позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні, обмеження волі й арешт (адже існує конституційне право на свободу (стаття 29); громадські роботи та виправні роботи, бо згідно зі статтею 43 Конституції України використання примусової праці забороняється; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (оскільки громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби (стаття 38), кожен має право на працю, яку він вільно обирає

(стаття 43), громадянам гарантується свобода творчості (стаття 54) тощо).

За такою логікою, потрібно скасувати Кримінальний кодекс, Закон «Про боротьбу з корупцією», бо вони «не відповідають Конституції». Ми вважаємо, що ніхто не може порушувати таке ж конституційне право на вільне волевиявлення під час виборчого процесу, впливати незаконними методами на цей процес, порушувати устої демократії. За порушення конституційного права повинна бути рівноцінна відповідальність – обмеження конституційних прав, як це і запропоновано у проекті закону. Вважаю, позбавлення виборчого права має бути додатковою мірою покарання, а не основною, і застосовуватися до основної міри покарання. Також слід попрацювати над переліком суб'єктів, які матимуть право складати протоколи про порушення виборчого законодавства, бо покладатися на працівників міліції не можна. На попередніх виборах вони показали свою нездатність неупереджено виконувати покладені на них функції на виборчих дільницях.

Доводи наших опонентів спростовуються європейським законодавством, яким передбачено покарання за порушення виборчих прав. Кримінальне право Європи знає різні види покарання за порушення виборчого законодавства, зокрема, покарання у вигляді:

1) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у т.ч. діяльністю, пов'язаною з проведенням виборів);

2) позбавлення виборчого права – права обирати і бути обраним.

Зазначені вище види покарань передбачені, зокрема, кримінальними кодексами Франції, Фінляндії, Бельгії, Іспанії, Австрії, ФРН, Голландії, Туреччини, Сан-Марино, Польщі та ін.

Згідно зі статтею 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (був прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р.) кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації і без необґрунтованих обмежень право і можливість: брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників; голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ратифіковано практично всіма державами Європи, а тому нам теж необхідно привести у відповідність до вищезазначених міжнародних угод і наше вітчизняне законодавство.

Проблеми діяльності ЗМІ під час парламентських виборів-2006

Реалізація положень виборчого законодавства

24 листопада 2005 року у Будинку кіно відбулася науково-практична конференція «Проблеми діяльності ЗМІ під час парламентських виборів-2006», організована Незалежною асоціацією телерадіомовників (НАМ), Східноєвропейським інститутом проблем медіа (СІМІП) та Індустріальним телевізійним комітетом (ІТК). За мету ставилось вироблення принципів взаємодії Центральної виборчої комісії, Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, політичних партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу та засобів масової інформації під час виборів народних депутатів 2006 року.

Виступаючи на конференції, Голова Центральної виборчої комісії Я.В. Давидович зазначив: «Зміни до Закону України «Про вибори народних депутатів України», які парламент ухвалив 17 листопада цього року, не вирішили всіх проблем, пов'язаних з участю засобів масової інформації у виборчому процесі. Можна сказати так: ці зміни певною мірою дещо змінили ситуацію, однак, на жаль, не завжди на краще».

В обговоренні проблем, винесених на розгляд учасників конференції, взяли участь також голова Національної ради з питань телебачення і радіомовлення Віталій Шевченко, голова підкомітету електронних ЗМІ Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації Олена Бондаренко, представник Індустріального телевізійного комітету Олександр Богуцький, виконавчий директор НАМ Катерина М'ясникова, відомий політик Микола Томенко, керівники телерадіокомпаній та активісти громадських організацій. Серед тем, які дискутувались, – необхідність внесення змін до законодавства про місцеві вибори, шляхи координування дій між телерадіокомпаніями та організації їх співпраці з органами державної влади.

За результатами роботи конференції була підписана угода між Національною радою з питань телебачення і радіомовлення та засобами масової інформації щодо принципів висвітлення виборчої кампанії 2006 року.

Мас-медіа: об'єктивність та незаангажованість

Семінар з керівниками телерадіоорганізацій

8 грудня Центральна виборча комісія спільно з Державним комітетом телебачення і радіомовлення провели проблемно-тематичний семінар з керівниками обласних державних телерадіоорганізацій на тему: «Засоби масової інформації і вибори». У вступному слові голова Держкомітету Іван Чиж закликав колег провести вибори незаангажовано, в рамках чинного законодавства. Про основні зміни до законів про вибори народних депутатів та органів місцевого самоврядування, особливості їх застосування присутнім розповіли заступник Голови Центральної виборчої комісії Микола Мельник та член Комісії Андрій Магера. Серед питань, які порушувались у ході дискусій під час семінару, – специфіка роботи ЗМІ на місцевих виборах, умови розміщення політичної реклами в ході парламентських і місцевих виборів, засади висвітлення діяльності політичних партій тощо.

До проведення таких семінарів, які мають за мету підвищення кваліфікації працівників засобів масової інформації, залучатимуться також керівники національних теле- та радіокомпаній, редактори держав-

них і комунальних газет, співробітники прес-служб і управлінь (відділів) у зв'язках з громадськістю міських і обласних державних адміністрацій. Заходи проводитимуться, крім Києва, у Вінниці, Дніпропетровську, Миколаєві, Тернополі та Харкові.

Оперативно. Достовірно. Лаконічно

На завершення року

05.10.2005 р.

Встановлено форму загального списку виборців для підготовки та проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 26 березня 2006 року

З метою підготовки та проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 26 березня 2006 року Комісія на своєму засіданні розглянула питання про встановлення форми загального списку виборців для підготовки та проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Доцільність розгляду цього питання полягала в тому, що, згідно з відповідними нормами Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», форми списків виборців, які будуть задіяні під час місцевих виборів, суттєво відрізняються від форм списків виборців на вибори народних депутатів України. Зокрема, до перших не будуть включені військовослужбовці строкової служби та особи, які відбувають покарання. Крім того, вони не міститимуть місце народження виборця. У них також зазначатиметься лише рік народження виборця, а не повна дата з числом та місяцем, як у формах, що використовуватимуться на виборах народних депутатів України.

18.11.2005 р.

Оголошено про початок виборчого процесу

Прикметною особливістю засідання, яке відбулось 18 листопада, стало те, що на ньому Комісія оголосила про початок 26 листопада 2005 року виборчого процесу чергових виборів народних депутатів України, які відбудуться 26 березня 2006 року. Зроблено це відповідно до вимог частини першої статті 77 Конституції України, частин першої, другої статті 16 Закону України «Про вибори народних депутатів України» та на підставі статей 12, 13, пункту 1 статті 19 Закону України «Про Центральну виборчу комісію».

Після розгляду питання про форми виборчих документів з виборів народних депутатів України 26 бе-

резня 2006 року Центрвиборчком своєю постановою встановив форми виборчих документів з виборів народних депутатів України, зокрема:

- ◆ посвідчення кандидата в народні депутати України;
- ◆ посвідчення представника політичної партії (виборчого блоку політичних партій) у Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу;
- ◆ посвідчення уповноваженої особи політичної партії (виборчого блоку політичних партій) у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі;
- ◆ посвідчення уповноваженої особи політичної партії (виборчого блоку політичних партій) у територіальному виборчому окрузі;
- ◆ посвідчення офіційного спостерігача від політичної партії (виборчого блоку політичних партій) у територіальному виборчому окрузі;
- ◆ посвідчення офіційного спостерігача від політичної партії (виборчого блоку політичних партій) у закордонному виборчому окрузі;
- ◆ посвідчення офіційного спостерігача від громадської організації у територіальному виборчому окрузі;
- ◆ посвідчення офіційного спостерігача від громадської організації у закордонному виборчому окрузі;
- ◆ посвідчення офіційного спостерігача від іноземної держави, міжнародної організації.

Згідно з цією постановою Секретаріату Центральної виборчої комісії доручено забезпечити виготовлення бланків відповідних посвідчень.

Крім того, Комісія обговорила питання про встановлення форми, за якою подається інформація про надходження та використання коштів Державного бюджету України для виконання робіт зі складання загальних списків виборців. За підсумками його розгляду було встановлено відповідну форму, що подається Міністерством закордонних справ України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями Центральної виборчої комісії.

28.11.2005 р.

Перша громадська організація отримала дозвіл мати офіційних спостерігачів під час виборів народних депутатів України

Центральна виборча комісія розглянула клопотання громадської організації «Товариство випускників Фізико-технічного інституту «Оплот» щодо надання дозволу мати офіційних спостерігачів під час виборчого процесу з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року в місті Дніпропетровськ і Дніпропетровській області, а також у закордонному виборчому окрузі в містах Оттава (Канада), Нью-Йорк (Сполучені Штати Америки), Варшава (Польща) та інших. Це перше звернення від бажаючих взяти участь у спостереженні за виборами з часу оголошення про початок виборчого процесу чергових виборів народних депутатів України.

У ході розгляду клопотання та доданих до нього документів Центральна виборча комісія встановила, що зазначена громадська організація зареєстрована Дніпропетровським обласним управлінням Міністерства юстиції України, про що видано свідоцтво від 25 грудня 2002 року № 620.

Відповідно до статуту діяльність зазначеної громадської організації поширюється на територію Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Полтавської областей, міст Києва і Севастополя, а також Автономної Республіки Крим. Такі ж відомості зазначені і в свідоцтві про реєстрацію цього об'єднання громадян. Згідно зі статтею 9 Закону України «Про об'єднання громадян» ця громадська організація має статус місцевого об'єднання громадян.

З метою виконання своїх статутних завдань громадська організація «Товариство випускників Фізико-технічного інституту «Оплот» користується правом, зокрема, брати участь у політичній діяльності, у проведенні виборчих кампаній, проводити інші громадські заходи, не заборонені чинним законодавством.

Відповідно до частини другої статті 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (далі – Закон) офіційні спостерігачі від громадських організацій здійснюють спостереження за ходом виборчого процесу в порядку, визначеному цим Законом.

Згідно з частиною першою статті 76 Закону громадській організації, до статутної діяльності яких належать питання виборчого процесу та спостереження за ним, зареєстровані у встановленому законом порядку не менш як за два роки до дня виборів, мають право за дозволом Центральної виборчої комісії мати офіційних спостерігачів, які ведуть спостереження за перебігом виборчого процесу, в тому числі за голосуванням, підрахунком голосів і встановленням підсумків голосування на будь-якій виборчій дільниці та в територіальному виборчому окрузі.

Оскільки громадська організація «Товариство випускників Фізико-технічного інституту «Оплот» не має міжнародного статусу відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян», підстави для надання їй дозволу мати офіційних спостерігачів на виборчих дільницях закордонного виборчого округу відсутні.

Враховуючи викладене, відповідно до статті 9 Закону України «Про об'єднання громадян», частини другої статті 74, частин першої, другої, третьої статті 76, пункту 3 Прикінцевих положень Закону України «Про вибори народних депутатів України», керуючись статтями 12, 13, пунктом 19 статті 19 Закону України «Про Центральну виборчу комісію», Комісія постановила надати громадській організації «Товариство випускників Фізико-технічного інституту «Оплот» дозвіл мати офіційних спостерігачів під час виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року у територіальних виборчих округах, які будуть утворені на території Дніпропетровської області.

29.11.2005 р.

Зареєстровано ініціативні групи всеукраїнського референдуму про вступ України до НАТО і ЄП

До Центральної виборчої комісії 14 листопада 2005 року надійшли подання з чотирьох регіонів щодо реєстрації ініціативних груп всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Розглянувши вищезазначені подання та додані до них документи, Центральна виборча комісія встановила:

у містах Горлівка та Маріуполь Донецької області, Мелітополь Запорізької області, Умань Черкаської області відбулися збори громадян України для утворення ініціативних груп всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Учасниками зборів одноголосно схвалено пропозиції про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою та затверджено формулювання питань, які пропонуються винести на всеукраїнський референдум:

◆ «Чи згодні Ви з тим, щоб Україна стала членом Організації Північноатлантичного договору (НАТО)?»;

◆ «Чи підтримуєте Ви участь України в Єдиному економічному просторі (ЄП) разом із Російською Федерацією, Республікою Казахстан та Республікою Білорусь, відповідно до Угоди про формування Єдиного економічного простору, підписаної 19 вересня 2003 року?».

Учасниками зборів одноголосно обрано ініціативні групи, яким доручено збирання підписів громадян під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Перевіркою поданих до Центральної виборчої комісії матеріалів встановлено їх відповідність вимогам Закону України «Про всеукраїнський і місцеві референдуми». Також Комісією встановлено відповідність поданих документів щодо зазначених ініціативних груп вимогам цього Закону.

Центральною виборчою комісією досліджено всі питання щодо утворення та реєстрації ініціативних груп всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, перевірка яких належить до повноважень Комісії. Зокрема, Комісією встановлено, що питання, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум зборами громадян України для створення ініціативних груп всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, не належать до питань, які згідно з Конституцією України та Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» не можуть бути винесені на всеукраїнський референдум.

Центральна виборча комісія відповідно до Конституції України, Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» та Закону України «Про Центральну виборчу комісію» постановила зареєструвати ініціативні групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою з вищезазначених питань та присвоїти їм відповідні порядкові номери.

Комісією також встановлено строк збирання підписів громадян України під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою до 1 березня 2006 року.

Зареєстрованим ініціативним групам у встановленому порядку буде видано свідоцтва про реєстрацію, а членам зареєстрованих ініціативних груп – відповідні посвідчення.

Станом на 15 грудня 2005 року до Центральної виборчої комісії надійшло 60 подань (з них два – повторно) з питання реєстрації ініціативних груп всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Дев'ятнадцять ініціативних груп Комісія зареєструвала, вісімнадцять – відмовила в реєстрації, вісім подань будуть розглянуті до кінця року. П'ятнадцять подань були відкликани відповідними посадовими особами.

01.12.2005 р.

Утворено територіальні виборчі округи з виборів народних депутатів України

Ключовим питанням засідання Комісії, яке відбулося 1 грудня, стало утворення територіальних виборчих округів з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року. З урахуванням адміністративно-територіального устрою Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та на під-

ставі визначеної приблизно рівної кількості виборчих дільниць, виходячи з кількості виборчих дільниць, які були утворені під час попередніх чергових виборів Президента України, Комісія встановила таку кількість територіальних виборчих округів з виборів народних депутатів України: в Автономній Республіці Крим – 8, Вінницькій області – 11, Волинській області – 7, Дніпропетровській області – 12, Донецькій області – 17, Житомирській області – 10, Закарпатській області – 5, Запорізькій області – 8, Івано-Франківській області – 7, Київській області – 9, Кіровоградській області – 7, Луганській області – 10, Львівській області – 14, Миколаївській області – 6, Одеській області – 10, Полтавській області – 9, Рівненській області – 7, Сумській області – 7, Тернопільській області – 8, Харківській області – 11, Херсонській області – 5, Хмельницькій області – 10, Черкаській області – 8, Чернівецькій області – 4, Чернігівській області – 7, у місті Києві – 7, у місті Севастополі – 1.

12.12.2005 р.

Зареєстровано перший виборчий список кандидатів у народні депутати України

На засіданні Центральної виборчої комісії 12 грудня зареєстровано перших кандидатів у народні депутати України.

Розглянувши заяву Комуністичної партії України про реєстрацію кандидатів у народні депутати України, висунутих 27 листопада 2005 року на ХІ з'їзді цієї партії та включених до виборчого списку кандидатів у народні депутати України від Комуністичної партії України, із доданими до неї необхідними документами, відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України», керуючись Законом України «Про Центральну виборчу комісію», Комісія прийняла відповідну постанову.

Нею зареєстровано 443 кандидати в народні депутати України, включені до виборчого списку Комуністичної партії України. Представникові Комуністичної партії України у Центральній виборчій комісії буде видано посвідчення для кандидатів у народні депутати України від Комуністичної партії. Цю постанову та виборчий список кандидатів у народні депутати України від Комуністичної партії України оприлюднено газетами «Голос України» та «Урядовий кур'єр».

Центрвиборчком також розглянув три клопотання щодо надання дозволу мати офіційних спостерігачів під час виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року, які надійшли, зокрема, від всеукраїнської громадської організації «Комітет виборців України», Всеукраїнського об'єднання профспілок Федерація професійних спілок України та громадської організації «Євпаторійці – за чесні вибори».

19.12.2005 р.

Після вивчення поданих документів та відповідного обговорення Комісія надала двом вищезазначеним всеукраїнським громадським організаціям дозвіл мати офіційних спостерігачів під час виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року на території України, а громадській організації «Євпаторійці – за чесні вибори» – дозвіл мати офіційних спостерігачів під час виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року на території міста Євпаторія.

Крім того, у зв'язку з необхідністю уточнення центрів територіальних виборчих округів з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року № 119 (Львівська область), 159 (Сумська область), 186 (Херсонська область) відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України», керуючись Законом України «Про Центральну виборчу комісію», Комісія постановила внести відповідні зміни до додатків до постанови Центральної виборчої комісії від 1 грудня 2005 року № 157 «Про утворення територіальних виборчих округів з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року» в частині визначення центрів територіальних виборчих округів № 119 (Львівська область), 159 (Сумська область), 186 (Херсонська область), замінивши відповідно слова «місто Яворів» словами «місто Городок», слова «село Стецьківка Сумського району» – словами «місто Білопілья», а слова «місто Каховка» – словами «місто Нова Каховка».

14.12.2005 р.

Затверджено порядок надання ефірного часу та друкованих площ для проведення передвиборної агітації на виборах народних депутатів України

Важливим для суб'єктів виборчого процесу та засобів масової інформації є розглянуте Комісією питання про порядок надання ефірного часу та друкованих площ для проведення передвиборної агітації політичними партіями (виборчими блоками політичних партій) – суб'єктами виборчого процесу за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року. За підсумками виконання Закону України «Про вибори народних депутатів України», керуючись Законом України «Про Центральну виборчу комісію», Центровиборчком своєю постановою затвердив розроблений Порядок надання ефірного часу та друкованих площ для проведення передвиборної агітації політичними партіями (виборчими блоками політичних партій) – суб'єктами виборчого процесу за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року.

Зростає інтерес до виборів в Україні з боку міжнародних організацій

Голова Центральної виборчої комісії Я.В. Давидович зустрівся з делегацією Місії з оцінки потреб (МОП) Бюро демократичних інститутів і прав людини (БДПІЛ) ОБСЄ у складі заступника глави департаменту з питань виборів БДПІЛ Н.Вулчанова (Болгарія), радника департаменту з питань виборів БДПІЛ Ж.Сафі (Франція) та радника Секретаріату Парламентської Асамблеї ОБСЄ Г. Паллареса (Іспанія).

У розмові порушувалися питання особливостей оскарження дій чи бездіяльності виборчих комісій, ролі працівників органів внутрішніх справ під час виборів, процедури проведення голосування, аспектів здійснення спостереження з боку представників іноземних держав та міжнародних організацій. Пан Вулчанов підтвердив готовність Місії поділитися з Центральною виборчою комісією цінним напрацьованим досвідом.

Голова Комісії поінформував представників міжнародної організації про стан підготовки до виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року. Особливу увагу він приділив одному з нагальних питань – уточненню списків виборців. Свого часу вагому допомогу в організації цього процесу надала саме ОБСЄ, виділивши близько 2 млн. 400 тис. євро на закупівлю комп'ютерного обладнання для використання районними, міськими та регіональними робочими групами обліку виборців.

Ярослав Давидович прокоментував також активність політичних партій та блоків на наступних парламентських виборах. За останніми підрахунками та поданими до Центровиборчком заявками на утворення блоків орієнтовна кількість суб'єктів виборчого процесу може перевищувати 50. Це, звичайно, свідчить про демократизацію політичного життя в країні, але, водночас, створює певні труднощі в організації виборів. Проте Комісія зробить усе від неї залежне, щоб вибори відбулись у визначені Законом строки та на визначених Законом засадах – демократичності, об'єктивності, прозорості.

Політичні партії – основні суб'єкти виборчого процесу. Гарантії їх діяльності

Закони України «Про вибори народних депутатів України» та «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», які набули чинності 1 жовтня 2005 року, значно розширили повноваження політичних партій у виборчому процесі.

Валентина Завалевська,
член Центральної виборчої комісії

Стаття 1 Закону України «Про вибори народних депутатів України» регламентує, що вибори народних депутатів України здійснюються на засадах пропорційної системи з обранням депутатів у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій. У розподілі мандатів депутатів беруть участь партії (блоки), виборчі списки яких за підсумками голосування на виборах депутатів набрали не менше трьох відсотків голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

Серед засад виборчого процесу відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» визначені політичний плюралізм та багатопартійність.

Проаналізувавши повноваження політичних партій у виборчому процесі з виборів народних депутатів України, що відбудуться 26 березня 2006 року, можна дійти висновку, що саме вони є основними суб'єктами виборчого процесу. Політичні партії можуть брати участь у підготовці та реалізації більшості етапів виборів, визначених Законом, зокрема: в уточненні списків виборців; утворенні виборчих комісій; висуванні та реєстрації кандидатів у депутати; проведенні передвиборної агітації; забезпеченні офіційного спостереження за голосуванням; підрахунку голосів виборців та встановленні підсумків голосування; встановленні результатів виборів народних депутатів України.

Серед новел врегулювання виборчих процедур, запроваджених редакцією Закону України «Про вибори народних

депутатів України», особливо радикальними є зміни в порядку складання списків виборців.

Уперше запроваджено механізм здійснення громадського контролю за виконанням функції, покладеної на державу. І це право законодавець надав політичним партіям. Відповідно до вимог частини вісімнадцятої статті 39 Закону Центральна виборча комісія створює центральну та регіональні контрольні групи для забезпечення громадського контролю за процесом складання загальних списків виборців, до складу яких входять по одному представнику від партій (блоків), які в поточному скликанні Верховної Ради України станом на 15 вересня цього року мали свої партійні фракції у парламенті.

І такі контрольні групи ще до початку виборчого процесу було утворено Центральною виборчою комісією на підставі подань керівних органів партій (блоків): постанова Центральної виборчої комісії від 30 вересня 2005 року №124 «Про створення центральної та регіональних контрольних груп для забезпечення громадського контролю за процесом складання та достовірністю загальних списків виборців для підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року».

Центральна виборча комісія 18 листопада 2005 року прийняла рішення оголосити 26 листопада 2006 року початком виборчого процесу чергових виборів народних депутатів України, що відбудуться 26 березня 2006 року. Відповідно до статті 11 Закону виборчий процес – це здійснення суб'єктами, визначеними статтею 12 Закону, ви-

борчих процедур, передбачених Законом. Статтею 12 Закону встановлено вичерпний перелік суб'єктів виборчого процесу, серед яких є партія (блок), що висунула кандидатів у депутати.

Порядок висування кандидатів у народні депутати України врегульований статтями 55, 57 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Висування кандидатів у депутати розпочинається за сто дев'ятнадцять днів і закінчується за дев'яносто днів до дня виборів (тобто з 27 листопада по 25 грудня 2005 року).

З метою забезпечення організації підготовки та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року Центральна виборча комісія 9 листопада 2005 року протокольним рішенням № 5 затвердила Календарний план організаційних заходів з підготовки та проведення цих виборів.

Уперше в історії формування законодавчого органу України кандидати у народні депутати України висуваються лише політичними партіями (виборчими блоками політичних партій).

Закон містить певні вимоги щодо політичних партій, виборчих блоків політичних партій, що планують бути суб'єктами виборчого процесу. Відповідно до статті 10 Закону України «Про вибори народних депутатів України» кандидатів у народні депутати України може висувати партія, яка зареєстрована в установленому законом порядку не пізніше ніж за триста шістьдесят п'ять днів до дня виборів, або виборчий блок партій за умови, що всі партії, які входять до його складу, зареєстровані не пізніш як за триста шістьдесят п'ять днів до дня виборів.

Станом на 26 березня 2005 року Міністерством юстиції України зареєстровано 127 політичних партій, з яких уже після прийняття нового Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року №1665-IV, що передбачав здійснення виборів народних депутатів України за пропорційною системою, протягом червня 2004 – березня 2005 років зареєстровано 31 політичну партію, тобто 23,5 відсотка від їх загальної кількості. Дві політичні партії протягом 2005 року припинили свою діяльність, зокрема: Колгоспна партія України – за

Рішенням Верховного Суду України – у червні, політична партія «Громадський контроль» – згідно з рішенням IV позачергового з'їзду партії – у листопаді. Ці партії Міністерством юстиції України виключені з реєстру об'єднань громадян. Отже, у виборчому процесі зможуть набути статусу його суб'єктів 125 політичних партій.

Слід зауважити, що протягом року до виборів 2006 року деякі політичні партії змінили свою назву, керівництво, оскільки Закон України «Про політичні партії в Україні», який регулює їх діяльність, не забороняє таких змін. Все це певною мірою ускладнює орієнтування виборців, виборчих комісій та інших учасників виборчого процесу у політичному розмаїтті України. Центральна виборча комісія з метою інформування широкого загалу підготувала та видала інформаційно-довідкове видання «Політичні партії в Україні» з відомостями про політичні партії в Україні, зареєстровані Міністерством юстиції України за рік до дня виборів, що відбудуться у березні 2006 року, а також з інформацією щодо регіональних та місцевих осередків політичних партій та участю політичних партій у минулих чергових виборах народних депутатів України 1998, 2002 років, Президента України 1999, 2004 років. Книга була видана двічі накладом 1500 та 1000 примірників і стала вчасною, корисною допомогою для всіх, хто цікавиться діяльністю політичних партій.

Враховуючи новизну виборчого законодавства та майбутню роль політичних партій у виборчому процесі, Центральна виборча комісія 23 вересня 2005 року провела нараду з представниками всіх політичних партій з питань організації підготовки та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року. До наради були розроблені примірні зразки і форми понад 30 виборчих документів на допомогу політичним партіям. Вони їх одержали разом із рекомендаціями щодо використання та здійснення виборчих процедур під час майбутнього виборчого процесу.

Як зазначено вище, політична партія може вступити у виборні перегони не лише самостійно, а й утворивши виборчий блок з іншими політичними партіями. Порядок утворення виборчого блоку

Участини третій статті 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України» чітко визначені вимоги щодо змісту угоди про утворення виборчого блоку політичних партій. Цією статтею визначено також вимоги щодо назви виборчого партій, яка може бути повною і скороченою.

політичних партій на загальнодержавному рівні для висування кандидатів у народні депутати визначений статтею 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Виборчий блок може бути утворено двома і більше партіями, що відповідають вимозі, передбаченій частиною другою статті 10 цього Закону, на підставі рішень з'їзду (зборів, конференції) кожної із цих партій. З'їзди (збори, конференції) партій, які приймають рішення про утворення виборчого блоку, можуть відбуватися в будь-який час до закінчення терміну висування кандидатів у депутати – за 90 днів до дня виборів.

Керівники або представники партій, яким надано з'їздами (зборами, конференціями) повноваження щодо утворення виборчого блоку, укладають угоду про утворення виборчого блоку, яка підписується ними і скріплюється печатками партій, що утворили блок.

Відомості щодо таких представників партій мають бути відображені у рішеннях з'їзду та у витязі з протоколу з'їзду партії. Центральною виборчою комісією розроблено форми зазначених документів і надано представникам усіх партій.

У частині третій статті 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України» чітко визначені вимоги щодо змісту угоди про утворення виборчого блоку політичних партій.

Цією статтею визначено також вимоги щодо назви виборчого блоку політичних партій, яка може бути повною і скороченою.

Частина четверта статті 56 Закону містить вичерпний перелік обмежень щодо повної і скороченої назв блоку. Зокрема, повна або скорочена назва блоку не може містити назви партії, що не входить до блоку, імен та прізвищ осіб чи історичних постатей, якщо вони не є кандидатами у депутати від цього блоку, або якщо їх імена і прізвища не використовуються в офіційній назві хоча б однієї із партій, що входять до блоку.

При виявленні невідповідності угоди про утворення виборчого блоку вимогам статті 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України» або включення до складу виборчого блоку партії, яка не відповідає вимогам частини другої

статті 10 цього Закону, тобто не зареєстрована в установленому законом порядку не пізніше ніж за 365 днів до дня виборів, Центральна виборча комісія у дводенний строк після отримання повідомлення про утворення блоку своїм рішенням звертається до партій, які утворили виборчий блок, з вимогою усунути порушення та з відповідним попередженням.

Однак на практиці таке порушення Закону України «Про вибори народних депутатів України» є маловірогідним, оскільки зі 126 політичних партій, зареєстрованих Міністерством юстиції України на даний час (станом на грудень 2005 року), суб'єктами виборчого процесу можуть бути 125 політичних партій, які були зареєстровані відповідно до закону не пізніше ніж за 365 днів до дня виборів народних депутатів України, які відбулися 26 березня 2006 року.

Про утворення виборчого блоку необхідно повідомляти Центральну виборчу комісію не пізніше як за п'ять днів до дня проведення міжпартійного з'їзду (зборів, конференції) щодо висування кандидатів у депутати. До повідомлення за підписами керівників або представників партій, яким надано з'їздами (зборами, конференціями) повноваження щодо утворення виборчого блоку, додаються угода про утворення виборчого блоку, рішення з'їзду (зборів, конференції) кожної із партій про утворення виборчого блоку та витязі з протоколів з'їздів (зборів, конференцій) про розгляд питань про утворення виборчого блоку, засвідчені керівниками відповідних партій та скріплені печатками цих партій, а також копії свідоцтва про реєстрацію партій, що утворили виборчий блок, та їх статутів, безоплатно засвідчених Міністерством юстиції України після оголошення 18 листопада 2005 року про початок виборчого процесу (постанова Центральної виборчої комісії від 18.11.2005 р. № 145).

У разі, коли назва блоку містить прізвище особи відповідно до вимог, встановлених частиною четвертою цієї статті, до повідомлення також додається згода особи на використання її прізвища за її підписом, засвідченим у встановленому законом порядку.

На перший погляд, процедура утворення виборчого блоку політичних партій не

Уперше в історії формування законодавчого органу України кандидати у народні депутати України висуваються лише політичними партіями (виборчими блоками політичних партій).

викликає запитань. Водночас слід звернути увагу на деякі норми Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» під час утворення виборчого блоку, яке здійснюється відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Уперше на пропорційній основі 26 березня 2006 року відбудуться і вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, виборчі процедури яких пов'язані з виборчими процедурами виборів народних депутатів України.

Виборчий блок політичних партій для участі у місцевих виборах може бути утворений на загальнодержавному або місцевому рівні.

Порядок утворення виборчого блоку на місцевому рівні, тобто виборчого блоку місцевих організацій політичних партій для участі у місцевих виборах, врегульований статтею 35 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Виборчий блок для участі у місцевих виборах на загальнодержавному рівні утворюється в порядку, передбаченому Законом України «Про вибори народних депутатів України».

Поширення повноважень утвореного виборчого блоку на місцеві вибори обов'язково повинно бути передбачене в рішеннях з'їзду (зборів, конференції) кожної із партій, що входять до виборчого блоку, на загальнодержавному рівні та в угоді про утворення виборчого блоку. Повноваження виборчого блоку в цьому випадку поширюються на всі місцеві вибори на території України.

Разом із тим, якщо в рішеннях з'їздів (зборів, конференцій) партій, що входять до певного виборчого блоку, та в угоді про утворення виборчого блоку не передбачено поширення повноважень цього виборчого блоку на місцеві вибори, Закон не забороняє місцевим організаціям партій бути самостійним суб'єктом у виборчому процесі з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів або входити до складу вибор-

чого блоку з місцевими організаціями партій, які не входять до виборчого блоку на загальнодержавному рівні.

Отже, зі статті 35 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» вбачається можливість створення виборчих блоків будь-якими місцевими організаціями партій, незважаючи на те, чи є партія на загальнодержавному рівні самостійним суб'єктом виборчого процесу, чи входить до виборчого блоку, чи взагалі не бере участі у виборах народних депутатів України.

Рішення місцевих організацій партій стосовно утворення виборчих блоків повинні попередньо узгоджуватися з рішеннями відповідних керівних органів партій вищого рівня.

Таким чином, місцева організація партії, яка має на меті утворити виборчий блок місцевих організацій партій, повинна узгодити з відповідним керівним органом партії вищого рівня питання стосовно утворення такого виборчого блоку.

Відповідний керівний орган партії вищого рівня повинен прийняти рішення стосовно утворення або відмови в утворенні виборчого блоку певною місцевою організацією партії нижчого рівня.

Виходячи з цього, не випадково Центральна виборча комісія у формах документів, що стосуються утворення виборчого блоку політичних партій на загальнодержавному рівні, рекомендованих для використання політичними партіями, передбачила пункт, у якому необхідно зазначити поширення повноважень утвореного блоку на місцеві вибори.

Виборчий блок місцевих організацій партій може бути утворений місцевими організаціями одного рівня двох або більше партій, якщо вони не входять до іншого блоку, для участі у місцевих виборах.

Виборчий блок місцевих організацій партій, утворений на рівні відповідно області, району чи міста обласного (республіканського в Автономній Республіці Крим) значення, поширюється на всі місцеві вибори в межах цієї адміністративно-територіальної одиниці, зокрема в районах чи територіальних громадах, де відсутні місцеві організації однієї чи кількох партій, що входять до складу бло-

Порядок утворення виборчого блоку на місцевому рівні, тобто виборчого блоку місцевих організацій політичних партій для участі у місцевих виборах, врегульований статтею 35 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

ку. В останньому випадку від імені блоку виступають місцеві організації партій (місцева організація партії), що входять до блоку, які діють у відповідних адміністративно-територіальних одиницях.

Утворення виборчого блоку місцевих організацій партій відбувається на підставі рішень зборів (конференції) відповідних організацій кожної із цих партій. Таке рішення підписується керівником організації та скріплюється печаткою цієї організації або організації вищого рівня.

Керівники або представники відповідних організацій партій, які наділені зборами (конференцією) повноваженнями щодо утворення виборчого блоку, укладають угоду про його утворення, яка підписується ними і скріплюється печатками цих організацій або організацій партій вищого рівня.

Крім того, відповідно до пункту 5 статті 8 Закону України «Про політичні партії в Україні» в статуті політичної партії має бути закріплено порядок створення, загальну структуру та повноваження обласних, міських, районних організацій партії та її первинних осередків.

Отже, вищезазначені положення Закону України «Про політичні партії в Україні» також мають бути взяті до уваги місцевими організаціями партій під час вирішення питання утворення виборчого блоку на місцевому рівні.

Порядок внесення змін до складу блоку: прийняття політичною партією рішення про її вихід із складу блоку або рішення про розпуск виборчого блоку визначені статтею 63 Закону України «Про вибори народних депутатів України». Центральною виборчою комісією підготовлені форми таких рішень та відповідних витягів з протоколів з'їздів (зборів, конференцій).

Порядок висування кандидатів у народні депутати України визначено статтею 57 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Враховуючи особливості пропорційної системи виборів, кількість кандидатів у депутати, котрі висуваються партією (блоком), не може перевищувати кількості депутатів, яка становить конституційний склад Верховної Ради України, та не може бути меншою від

вісімнадцяти осіб. Отже, максимальна кількість кандидатів у народні депутати України у виборчих списках, порівняно з попередніми виборами, збільшується з 225 до 450 осіб.

Партія (блок) може висунути кандидатом у депутати особу, яка є членом цієї партії (членом партії, яка входить до блоку), або позапартійну особу, яка відповідно до статті 9 Закону України «Про вибори народних депутатів України» має право бути обраною депутатом.

Слід врахувати, що партія, яка входить до виборчого блоку, не може самостійно висувати кандидатів у депутати чи входити до складу іншого виборчого блоку.

Висування кандидатів у депутати здійснюється у вигляді виборчого списку кандидатів у депутати партією – на її з'їзді (зборах, конференції), а блоком – на міжпартійному з'їзді (зборах, конференції) партій, що входять до блоку. У такому з'їзді (зборах, конференції) повинні брати участь не менше 200 делегатів. Черговість кандидатів у списку визначається на з'їзді (зборах, конференції). Особа може бути включена до виборчого списку лише однієї партії (одного блоку).

Відповідно до частин восьмої та дев'ятої статті 57 Закону України «Про вибори народних депутатів України» про час і місце проведення з'їзду (зборів, конференції) щодо висунення кандидатів у депутати керівник партії (керівники партій, що входять до блоку) завчасно повідомляє Центральною виборчу комісію, засоби масової інформації з метою забезпечення присутності їх представників.

Умови реєстрації кандидатів у депутати визначені статтею 58 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Центральна виборча комісія реєструє кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії (блоку), за умови отримання нею документів, передбачених цією статтею, зразки форм яких також підготовлені Центральною виборчою комісією. Форму виборчого списку кандидатів у народні депутати України від політичної партії, виборчого блоку політичних партій затверджено постановою Центральної виборчої комісії від 14 листопада 2005 року № 142. Розмір і кількість фотографій осіб, включених

Враховуючи особливості пропорційної системи виборів, кількість кандидатів у депутати, котрі висуваються партією (блоком), не може перевищувати кількості депутатів, яка становить конституційний склад Верховної Ради України, та не може бути меншою від вісімнадцяти осіб. Отже, максимальна кількість кандидатів у народні депутати України у виборчих списках, порівняно з попередніми виборами, збільшується з 225 до 450 осіб.

до виборчого списку кандидатів у народні депутати України від політичної партії, виборчого блоку політичних партій, встановлено постановою Центральної виборчої комісії від 14 листопада 2005 року № 143.

Документи, подані до Центральної виборчої комісії після оголошення про початок виборчого процесу в порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 56 цього Закону, повторно не подаються, тобто йдеться про документи, що стосуються утворення виборчого блоку політичних партій. Вони подаються до Центральної виборчої комісії при повідомленні про міжпартійний з'їзд щодо висування кандидатів у народні депутати України відповідно до частини п'ятої статті 56 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Згідно зі статтею 59 Закону України «Про вибори народних депутатів України» політична партія (виборчий блок політичних партій) до подачі документів для реєстрації кандидатів у депутати Центральною виборчою комісією вносить у безготівковому порядку на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії грошову заставу, що становить дві тисячі мінімальних розмірів заробітної плати – 664000 грн. (станом на 1 вересня 2005 року розмір мінімальної заробітної плати становив 332 гривні).

Документ про внесення грошової застави повинен бути поданий до Центральної виборчої комісії одночасно з іншими документами для реєстрації кандидатів у депутати, передбаченими частиною першою статті 58 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Одним із документів, який подається відповідно до цієї статті, є декларація про майно та доходи кандидата в депутати за рік, що передує року початку виборчого процесу, тобто за 2004 рік. Вона заповнюється кандидатом власноручно, за формою, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 14 листопада 2005 року № 780 – не пізніше як за сто тридцять днів до дня виборів.

Порядок реєстрації кандидатів у народні депутати України визначено статтею 61 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Подання документів до Центральної виборчої комісії для реєстрації кандидатів

у депутати закінчився за вісімдесят п'ять днів до дня виборів – 30 грудня 2005 року.

Кандидати в депутати, включені до виборчого списку партії (блоку), реєструються Центральною виборчою комісією за умови подання їй документів, передбачених статтею 58 цього Закону.

Статтею 62 Закону України «Про вибори народних депутатів України» передбачено вичерпний перелік підстав для відмови в реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати.

Відмова в реєстрації кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії (блоку), через невідповідне оформлення поданих партією (блоком) документів, передбачених частиною першою статті 58 цього Закону, не виключає повторного подання партією (блоком) заяви про реєстрацію кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії (блоку). Така заява з виправленими відповідно до вимог цього Закону документами повинна бути подана до Центральної виборчої комісії не пізніше ніж за сімдесят п'ять днів до дня виборів – до 9 січня 2006 року включно. Остаточне рішення щодо реєстрації кандидатів у депутати Центральною виборчою комісією приймає не пізніше ніж за сімдесят один день до дня виборів, тобто до 13 січня 2006 року включно.

Привертає увагу новела Закону України «Про вибори народних депутатів України», згідно з якою, якщо внаслідок відмови Центральної виборчої комісії у реєстрації включених до виборчого списку кандидатів у депутати або подальшого скасування реєстрації кандидатів у депутати Центральною виборчою комісією кількість кандидатів у депутати у відповідному виборчому списку партії (блоку) залишилася меншою від мінімальної кількості кандидатів у депутати, встановленої частиною першою статті 57 цього Закону – 18 осіб, Центральною виборчою комісією приймає рішення про відмову в реєстрації або скасування реєстрації усіх кандидатів у депутати, включених до такого виборчого списку партії (блоку).

Відповідно до статей 65–71 Закону України «Про вибори народних депутатів України» політична партія (блок), кандидати в депутати мають право розпочати свою передвиборну агітацію з моменту

прийняття Центральною виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії (блоку).

Передвиборна агітація може здійснюватися до 24 години останньої п'ятниці перед днем виборів у будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України. Громадяни України мають право вільно і всебічно обговорювати передвиборні програми партій (блоків), політичні, ділові та особисті якості кандидатів у депутати, вести агітацію за або проти партій (блоків), кандидатів у депутати.

Статтею 48 Закону України «Про вибори народних депутатів України» передбачено, що партія (блок), кандидатів у депутати від якої зареєстровано Центральною виборчою комісією, для фінансування своєї передвиборної агітації зобов'язана утворити свій виборчий фонд, що формується в порядку, встановленому Законом України «Про вибори народних депутатів України». Розмір виборчого фонду партії (блоку) вперше не обмежений Законом.

Витрати на передвиборну агітацію, партій (блоків), кандидатів у депутати від яких зареєстровано Центральною виборчою комісією, здійснюються не лише за рахунок коштів виборчих фондів, а й коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів народних депутатів України. Однак – виключно за кошти зазначених джерел. Фінансування передвиборних агітаційних заходів чи матеріалів з інших джерел, не передбачених частиною першою статті 48 вказаного Закону, незалежно від наявності погодження з партіями (блоками) – суб'єктами виборчого процесу чи висунутими ними кандидатами в депутати, забороняється.

Законом України «Про вибори народних депутатів України» встановлені гарантії діяльності політичних партій (виборчих блоків політичних партій) у виборчому процесі, зокрема у статті 72.

Так, партія (блок), яка висунула кандидатів у депутати, має право делегувати одного представника до Центральної виборчої комісії з правом дорадчого голосу, який уповноважений представляти інтереси партії (блоку) у Центральній виборчій комісії під час виборчого про-

цесу. Кандидатура представника затверджується центральним керівним органом партії (керівним органом блоку). Цією ж статтею встановлено певні вимоги щодо представника партії (блоку) у Центральній виборчій комісії.

Партія (блок) – суб'єкт виборчого процесу може мати не більше п'яти уповноважених осіб у загальнодержавному виборчому окрузі (повноваження яких поширюються також і на закордонний виборчий округ), та не більше двох уповноважених осіб у кожному територіальному окрузі. Уповноважена особа партії (блоку) представляє відповідну партію (блок) – суб'єкта виборчого процесу і не є самостійним суб'єктом виборчого процесу. Уповноважена особа партії (блоку), як і представник партії (блоку), повинна відповідати вимогам, зазначеним у частині другій цієї статті. Список уповноважених осіб партії (блоку) з обов'язковим зазначенням відповідного виборчого округу затверджується центральним керівним органом партії (керівним органом блоку).

Особливої уваги потребують дотримання термінів подачі до Центральної виборчої комісії політичними партіями (блоками) документів для реєстрації зазначених суб'єктів виборчого процесу, що забезпечують гарантію їх діяльності.

Так, відповідні документи про затвердження кандидатури представника партії (блоку) у Центральній виборчій комісії подаються до Центральної виборчої комісії одночасно із заявою про реєстрацію кандидатів у депутати від партії (блоку).

А документи щодо затвердження списку уповноважених осіб партії (блоку) – у будь-який час після реєстрації кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії (блоку).

Рекомендовані форми виборчих документів щодо представника партії (блоку) у Центральній виборчій комісії та уповноважених осіб партії (блоку) також надані політичним партіям.

Статтею 72 Закону України «Про вибори народних депутатів України» визначені повноваження представника партії (виборчого блоку) у Центральній виборчій комісії та уповноважених осіб партії (блоку), а також обставини щодо їх припинення.

Варто зазначити, що з дня реєстрації Центральною виборчою комісією представника політичної партії (блоку) та уповноважених осіб і до припинення їх повноважень або закінчення виборчого процесу вони мають право на звільнення від виробничих або службових обов'язків без збереження заробітної плати за погодженням із власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом. Такі привілеї для цих учасників виборчого процесу вперше закріплені на законодавчому рівні.

Гарантії діяльності кандидатів у народні депутати України визначені статтею 73 Закону України «Про вибори народних депутатів України», згідно з якою їх статус певною мірою співпадає зі статусом вищезазначених суб'єктів виборчого процесу.

Зокрема, кандидату в депутати, крім кандидата в депутати, який є Президентом України або народним депутатом України, не може бути відмовлено у звільненні на період передвиборної агітації від виконання виробничих або службових обов'язків за місцем роботи з наданням неоплачуваної відпустки.

Кандидат у депутати під час виборчого процесу не може бути звільнений з роботи з ініціативи власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу, командира військової частини (формування). Кандидат у депутати без його згоди не може бути переведений на іншу роботу, направлений у відрядження, а також призваний на військову або альтернативну (невійськову) службу, навчальні (перевірні) та спеціальні збори військово-зобов'язаних.

Кандидат у депутати має права уповноваженої особи партії (блоку), передбачені пунктами 1, 4, 5 частини п'ятнадцятої статті 72 цього Закону, які він здійснює у загальнодержавному виборчому окрузі.

Гарантії діяльності політичних партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу забезпечуватимуть і офіційні спостерігачі від них, які визначені Законом самостійними суб'єктами виборчого процесу і наділені відповідними правами.

Статтею 103 Закону України «Про вибори народних депутатів України» серед можливих суб'єктів звернення зі скаргою до виборчої комісії або суду, що стосується процесу виборів народних депутатів України, визначені: кандидат у депутати; партія (блок) – суб'єкт виборчого процесу в особі її керівника (керівників блоку), представника партії (блоку) у Центральній виборчій комісії, уповноваженої особи партії (блоку) чи іншої особи, уповноваженої рішенням центрального керівного органу партії (керівного органу блоку); офіційний спостерігач від партії (блоку). Отже, інтереси політичних партій (блоків) у виборчому процесі зможуть відстоювати кілька видів суб'єктів і учасників виборчого процесу, забезпечуючи реалізацію виборчого процесу на засадах, регламентованих статтею 11 Закону України «Про вибори народних депутатів України». Зокрема, на засадах: дотримання принципів виборчого права, зазначених у статтях 2–10 цього Закону; законності та заборони незаконного втручання будь-кого в цей процес; політичного плюралізму та багатопартійності; публічності та відкритості; свободи передвиборної агітації, рівного доступу всіх кандидатів і партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу до засобів масової інформації незалежно від їх форми власності, крім засобів масової інформації, засновниками (власниками) яких є політичні партії; неупередженості органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, судів, підприємств, закладів, установ і організацій, їх керівників, інших посадових і службових осіб до партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу, кандидатів у депутати.

Окремі аспекти проведення передвиборної агітації та діяльності засобів масової інформації

Зміна виборчого закону незадовго до старту виборчої кампанії – це вже, на жаль, укорінена традиція в нашій державі. Тільки-но набравши чинності, Закон України «Про вибори народних депутатів України» зазнав нових правок.

Андрій Магера,
член Центральної
виборчої комісії

17 листопада 2005 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння реалізації виборчих прав громадянами, забезпечення свободи політичних дебатів, неупередженого ставлення засобів масової інформації до кандидатів у депутати, партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу», який набрав чинності 8 грудня 2005 року.

Прийняття Закону України «Про вибори народних депутатів України» (далі – Закон) продемонструвало неабияку наполегливість, професійну згуртованість та вміння досягати мети з боку представників засобів масової інформації (далі – ЗМІ), їх важливу роль, а також готовність українського політикуму до компромісів, до більш відкритого та прозорого процесу парламентських виборів тощо.

Новою редакцією Закону досить суттєво змінено порядок проведення передвиборної агітації. Зрозуміло, що ці зміни стосуються і діяльності ЗМІ.

Передусім слід відзначити, що законодавець конкретизував форми і засоби проведення передвиборної агітації, виділивши такі абсолютно нові форми агітації, як проведення мітингів, походів, демонстрацій, пікетів, розміщення друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами тощо.

Цікавою новелою Закону є визначення термінів «передвиборна агітація» та «політична реклама». Слід зазначити, що

і ця, і попередня редакції Закону виділяють політичну рекламу як одну із форм передвиборної агітації.

Визначення терміну «політична реклама» в попередній редакції Закону було настільки широким, що відрізнити поняття «політична реклама» від поняття «передвиборна агітація» було б практично неможливо.

Змінами, внесеними до Закону 17 листопада 2005 року, ситуацію було дещо змінено, однак, на жаль, не зовсім на краще.

Так, у Законі з'явилося визначення поняття «передвиборна агітація» – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу. Слід зазначити, що таке визначення є досить широким, адже мотивом, що спонукає виборця голосувати «за» або «проти», може слугувати будь-що, наприклад, оприлюднення рейтингів опитувань громадської думки, подача матеріалів негативного або позитивного змісту про ту чи іншу політичну партію (виборчий блок політичних партій), а з'ясувати, так само, як і довести справжність мети здійснення такої діяльності, дуже складно.

Щодо визначення терміну «політична реклама» в новій редакції Закону, то воно також не зовсім вдале. Відповідно до Закону політична реклама – це одна із форм передвиборної агітації, оплачена за рахунок коштів виборчих фондів партій (блоків), розміщена за допомогою рекламних засобів, яка спонукає виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу. З такого визначення

неможливо чітко встановити, чим же політична реклама відрізняється від передвборної агітації. Що означає – «розміщена за допомогою рекламних засобів», адже законодавство України про рекламу на правовідносини в сфері виборчого процесу не поширюється. Також виникає запитання – якщо розміщення матеріалу, рекламного за своїм змістом і формою, на порушення вимог Закону не оплачено за рахунок коштів виборчих фондів партій (блоків), тобто такий матеріал є фактично прихованою політичною рекламою, то це вже не політична реклама?

Ймовірно, що при застосуванні Закону в частині, що стосується розповсюдження політичної реклами, виникне ще чимало питань і проблем.

На мою думку, норму Закону, якою визначається поняття «політична реклама», слід розуміти таким чином, що під політичною рекламою фактично мається на увазі матеріал, емоційно забарвлений за змістом і лаконічний за формою, який містить агітаційні гасла, символіку, логотипи тощо, тобто короткометражний рекламний ролик агітаційного змісту (в електронних ЗМІ). На користь такого твердження свідчать, зокрема, положення Закону (частина третя статті 66 та частина сьома статті 71), відповідно до яких устанавлюються квота на розповсюдження політичної реклами (за аналогією з комерційною рекламою) та заборона розміщення політичної реклами в одному блоці з іншими видами реклами, передбаченої Законом України «Про рекламу». Такі обмеження можуть застосовуватися лише до досить лаконічного за формою матеріалу, оскільки інші види (форми) передвборної агітації, зокрема інтерв'ю, відеофільми, за часом і формою свого розповсюдження не можуть підпадати під вищезазначені обмеження.

У тексті Закону відсутнє визначення терміну «реklamний блок», що вживається в частині сьомій статті 71. Тому Голова Центральної виборчої комісії Я.В. Давидович звернувся до Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації з проханням надати відповідне роз'яснення, адже згідно з частиною третьою статті 14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» роз'яснення щодо застосування положень чинних законів України в межах своєї

компетенції мають право давати саме комітети Верховної Ради України у своїх рішеннях. Комітет надав відповідь листом від 5 жовтня 2005 року № 06-22/14-652, в якому містилася така інформація: «Термін «реklamний блок» у редакційній практиці розглядається як проміжок часу, відведений для демонстрації реклами (в електронних аудіо- або аудіовізуальних ЗМІ), та/або обсягу площ, відведених на шпальтах друкованих ЗМІ для розміщення певної реклами».

Хочу зауважити також, що в Законі змінено норму, якою регулювалося одне з найбільш дискусійних питань – розповсюдження повідомлень про дії осіб, що є кандидатами і водночас виконують посадові (службові) повноваження, передбачені Конституцією та законами України. Як свідчить практика проведення президентської виборчої кампанії 2004 року, саме щодо застосування цієї норми Закону України «Про вибори Президента України» до Центральної виборчої комісії було подано чи не найбільшу кількість скарг, що стосуються порядку проведення передвборної агітації у ЗМІ.

Зазначу, що в частині п'ятій статті 66 Закону встановлено заборону на розповсюдження в офіційних повідомленнях про дії осіб, котрі виконують посадові (службові) повноваження, передбачені Конституцією України або законами України, та одночасно є кандидатами в депутати, відео-, аудіозаписів, кінозйомок, фотоілюстрацій про дії таких осіб саме як кандидатів у депутати, тобто таких зображень, які можуть інформувати телеглядачів (читачів) про те, що певна посадова (службова) особа є кандидатом у народні депутати України, наприклад, зображення таких осіб на агітаційних заходах чи з елементами передвборної агітаційної символіки тощо. Підкреслюю – не всіх зображень, а лише як кандидатів у депутати. В цій частині редакція Закону відрізняється від попередньої, а також від президентського виборчого закону, де були заборони на розповсюдження в офіційних повідомленнях всіх відео-, аудіозаписів, кінозйомок, фотоілюстрацій про осіб, які балотувалися кандидатами в народні депутати чи в Президенти України. Однак ця норма абсолютно не виконувалася, тому автори Закону, на мою думку, цілком правильно

В Законі досить слушно вписано положення про те, що фіксовані розцінки на основі середньо-арифметичного значення ціни встановлюються лише для проведення передвборної агітації за рахунок коштів виборчих фондів партій (блоків).

врахували наслідки практичного застосування норм цих Законів.

Важливо, щоб представники ЗМІ усвідомили, що під час виборчого процесу деякі їх права можуть бути тимчасово обмежені, зокрема щодо розповсюдження офіційних повідомлень.

Найбільший ажіотаж у мас-медійній сфері викликало положення частини десятої статті 71 у попередній редакції Закону, відповідно до якої у разі порушення ЗМІ вимог частин п'ятої та дев'ятої цієї статті Закону за поданням Центральної виборчої комісії або відповідної окружної виборчої комісії ЗМІ тимчасово (до закінчення виборчого процесу) у встановленому законом порядку дія ліцензії або випуск (друк) могли бути зупинені; у разі інших порушень ЗМІ вимог цього Закону – тимчасове зупинення дії ліцензії або випуску (друку) здійснювалося б виключно за рішенням суду. При цьому згідно з частинами п'ятою та дев'ятою статті 71 Закону поширення в будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства та розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, а також розповсюдження завідомо неправдивих або наклепницьких відомостей про партію (блок) або про кандидата в народні депутати України, забороняються.

У мене особисто викликало подив, що представників ЗМІ так збентежив цей припис Закону саме зараз, у нинішніх умовах, які, на мій погляд, є більш сприятливими для діяльності ЗМІ. Адже готюжна норма діяла і під час попередньої виборчої кампанії 2004 року (частини четверта та п'ята статті 28 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»), але жодних «нарікань» з цього приводу ні в кого не було.

Разом із тим, положення частини десятої статті 71 Закону дійсно заслуговували на критику, оскільки, встановивши вкрай суворе покарання для ЗМІ за розповсюдження ними вищезазначеної інформації, законодавець не передбачив усіх підстав для відмови у розповсюдженні ними такої

інформації. Так, відповідно до попередньої редакції частини дев'ятої статті 68 Закону ЗМІ, який надав ефірний час або друковану площу одній партії (блоку), міг відмовити у наданні ефірного часу чи друкованої площі іншій партії (блоку) лише в разі, якщо надані для поширення матеріали суперечили частині п'ятій статті 71 цього Закону. Стосовно ж матеріалів, що суперечили б частині дев'ятій статті 71 Закону, порушення якої було другою підставою для зупинення дії ліцензії або випуску (друку) ЗМІ, то Закон не надавав жодних дозволів ЗМІ щодо відмови в їх розповсюдженні.

Таким чином ЗМІ потрапляли б у так зване замкнуте коло – відмовити в розповсюдженні інформації вони не могли б, оскільки порушили б Закон, але, розповсюдивши інформацію, дали б привід для тимчасового зупинення дії своєї ліцензії або випуску (що в період виборчої кампанії для ЗМІ рівнозначне закриттю).

Законом у редакції від 17 листопада 2005 року ці суперечливі положення змінено на краще – розширено перелік підстав, за яких ЗМІ зможуть відмовляти в розповсюдженні матеріалів передвиборної агітації, а питання щодо тимчасового зупинення дії ліцензії або тимчасової заборони випуску друкованого видання має право вирішувати виключно суд у разі, якщо ним при розгляді виборчого спору буде встановлено повторне або одноразове грубе порушення з боку ЗМІ вимог Закону.

Суттєвим нововведенням Закону стало положення частин шостої та сьомої статті 68, згідно з якими ЗМІ встановлюють розцінки вартості одиниці друкованої площі та ефірного часу самостійно в розмірі, що не може перевищувати розміру середньоарифметичного значення ціни за комерційну рекламу. Тобто новою редакцією Закону фактично скасовано таку величину, як середньозважений показник, існування якої у попередній редакції Закону викликало чимало складностей та проблем.

Однак у частині третій статті 53 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» все ж міститься положення про середньозважений показник вартості одиниці друкованої площі та одиниці ефірного часу, що визначається Центральною виборчою комісією спільно з Національною

Законом у редакції від 17 листопада 2005 року розширено перелік підстав, за яких ЗМІ зможуть відмовляти в розповсюдженні матеріалів передвиборної агітації, а питання щодо тимчасового зупинення дії ліцензії або тимчасової заборони випуску друкованого видання має право вирішувати виключно суд

радою України з питань телебачення і радіомовлення та Державним комітетом телебачення і радіомовлення України.

На виконання вищезазначеної вимоги Закону, постановою Центральної виборчої комісії від 9 листопада 2005 року № 140 було затверджено Положення про відповідний середньозважений показник.

Згідно з вимогами цього положення середньозважений показник вартості одиниці друкованої площі (ефірного часу) визначається як середньоарифметичне значення ціни за комерційну рекламу та розраховується ЗМІ самостійно за такою формулою:

$$СЗП = Ц : К,$$
 де СЗП – середньозважений показник вартості одиниці друкованої площі (ефірного часу); Ц – ціна за розповсюдження комерційної реклами; К – кількість одиниць друкованої площі (ефірного часу), фактично наданих для розповсюдження комерційної реклами.

Зауважу, в Законі України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» міститься вимога щодо встановлення середньозваженого показника вартості за останній квартал року, що передує року проведення виборів, тобто за період з 1 жовтня по 31 грудня 2005 року. Разом із тим, цим же Законом зобов'язано ЗМІ встановити розцінки вартості одиниці друкованої площі та одиниці ефірного часу в ЗМІ на основі середньозваженого показника не пізніше як за 130 днів до дня виборів, тобто до 15 листопада 2005 року включно.

Отже, «завдяки» таким положенням Закону і ЗМІ, і Центральна виборча комісія разом з Нацрадою та Держкомтелерадіо були поставлені в досить складне становище. Вихід з цього знайшли, як на мене, правильний – дозволити ЗМІ використовувати дані за четвертий квартал 2005 року, але за період з 1 жовтня по 15 листопада 2005 року.

Крім того, законодавець також не подбав про ті ЗМІ, що зареєстровані після 15 листопада 2005 року, а також ті, які не мають надходжень за розповсюдження комерційної реклами за період з 1 жовтня по 15 листопада 2005 року. Яким саме чином вони змогли б встановити свої розцінки для розповсюдження передвиборної

агітації під час виборів за рахунок коштів виборчих фондів кандидатів? Довелося знову шукати вихід з такої ситуації. Було прийнято рішення дозволити ЗМІ застосовувати дані за весь період з початку їх діяльності до дати розрахунку середньозваженого показника вартості одиниці ефірного часу (друкованої площі).

Отже, на жаль, під час підготовки до цієї виборчої кампанії знову довелося виконувати норми Закону, які, на мій погляд, є непотрібними. Я неодноразово наголошував на тому, що така величина, як середньозважений показник, повинна бути скасована, оскільки її застосування є вкрай проблемним і необґрунтованим, адже законодавцем не встановлено ні методики, за якою повинен визначатися цей показник, ні форми – чи це фіксована цифра, чи це діапазон цифр, а також не враховано об'єктивної дії ринкових механізмів на ринку ЗМІ, зокрема таких, як попит і пропозиція, конкуренція тощо, які нівелюють такий спосіб регулювання розцінок ЗМІ.

Для фіксування встановленої розцінки та можливості контролю достатньо було б ЗМІ одноразово опублікувати цю розцінку в друкованому ЗМІ. Однак у Законі залишилася вимога щодо надсилання ЗМІ встановлених розцінок до Центральної виборчої комісії, незважаючи на те, що ця процедура є, знову ж таки, непотрібною і лише ускладнює і без того вкрай напружену в період виборчого процесу роботу Комісії.

Хочу зауважити, що в Законі досить слушно виписано положення про те, що фіксовані розцінки на основі середньоарифметичного значення ціни встановлюються лише для проведення передвиборної агітації за рахунок коштів виборчих фондів партій (блоків). Це означає, що агітація за рахунок коштів Державного бюджету України буде розповсюджуватися ЗМІ за договірними цінами відповідно до укладених договорів між виборчими комісіями та ЗМІ. Гадаю, це дасть змогу заощадити значну суму коштів Державного бюджету України. Адже досвід минулих виборів показав, що представники деяких ЗМІ, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, зокрема Національна телекомпанія України, безпідставно завищували суми оплати нада-

них ними послуг з розповсюдження матеріалів передвиборної агітації шляхом неправильного розрахунку розцінок.

На жаль, законодавство України про вибори є недосконалим і в частині строків початку проведення передвиборної агітації. Так, відповідно до частини першої статті 65 Закону партія (блок), кандидати в народні депутати України мають право розпочати свою передвиборну агітацію з моменту прийняття Центральною виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії (блоку).

З урахуванням вимог частини другої статті 55, частин другої та шостої статті 61 Закону, початок передвиборної агітації теоретично можливий приблизно з 4 грудня 2005 року (наприклад, якщо висування кандидатів у депутати відбудеться 27 листопада, подання документів до Центральної виборчої комісії для реєстрації кандидатів у депутати – 28 листопада, а Комісія прийме рішення про реєстрацію кандидатів у депутати на сьомий день з дня отримання відповідних документів, тобто 4 грудня 2005 року).

Разом із тим, згідно з частиною другою статті 50 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (далі – Закон про місцеві вибори) передвиборна агітація на місцевих виборах розпочинається за 30 днів до дня місцевих виборів, тобто з 24 лютого 2006 року.

З огляду на те, що вибори депутатів до місцевих рад усіх рівнів, крім сільських, селищних, міських, проводяться за пропорційною системою, може мати місце ситуація, за якої буде порушено Закон про місцеві вибори в частині строків початку проведення передвиборної агітації. Адже партії (блоки), які балотуються і у Верховну Раду України й у місцеві ради, розпочнуть свою передвиборну агітацію на виборах до Верховної Ради України раніше строку, дозволеного для агітації на місцевих виборах, опосередковано «рекламуючи» себе і на місцевих виборах та порушуючи строки проведення агітації на місцевих виборах. Відтак, маємо ситуацію, коли норма одного закону «накладається» на норму іншого.

Вихід із такої ситуації полягає, на мою думку, в тому, що за допомогою здійснен-

ня контрольних функцій виборчої комісії матимуть змогу з'ясувати, чи правильно розповсюджується той чи інший матеріал передвиборної агітації. Адже відповідно до Закону передвиборна агітація здійснюється, зокрема, за рахунок коштів виборчих фондів партій (блоків), відповідно ж до Закону про місцеві вибори – за рахунок коштів виборчих фондів республіканських (в Автономній Республіці Крим), обласних, районних, районних у містах, міських організацій політичних партій та їх виборчих об'єднань – блоків, від яких зареєстровано кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, міських, районних у містах, районних, обласних, Київської та Севастопольської міських рад (далі – кандидати, місцеві організації партій (блоки)). Крім цього, відповідно до вимог вищезазначених законів передвиборна агітація у ЗМІ може здійснюватися лише на підставі відповідних договорів, укладених між ЗМІ та розпорядниками поточних рахунків виборчих фондів партій (блоків) або уповноваженими особами місцевих організацій партій (блоків).

Отже, на підставі аналізу змісту відповідних договорів, дослідження переміщення (руху) коштів на рахунках виборчих фондів партій (блоків) та місцевих організацій партій (блоків), можна з'ясувати, було порушено вимоги вищезазначених Законів, чи ні.

Проблемним може стати застосування частини першої статті 68 Закону щодо дотримання ЗМІ принципу рівних умов, а також положення частини дев'ятої статті 68, за якою ЗМІ, який надав ефірний час або друковану площу одній партії (блоку), не може відмовити в наданні ефірного часу чи друкованій площі на тих же умовах іншій партії (блоку). Дійсно, складно, особливо при великій кількості партій (блоків), забезпечити всім рівні умови. Тим паче, що Законом не визначено, що під цим мається на увазі – чи це лише рівний доступ (за однаковою ціною, з рівною можливістю всіх бажаючих скористатися правом розповсюдження агітації в одному і тому ж ЗМІ тощо), чи це рівноцінна якість (однаковий за рейтингом, кількістю потенційної аудиторії проміжок часу чи місце друкованої площі)? Крім того, ефірний час і друкована

На жаль, під час підготовки до цієї виборчої кампанії знову довелося виконувати норми Закону, які, на мій погляд, є непотрібними, адже така величина, як середньозважений показник, повинна бути скасована, оскільки її застосування є вкрай проблемним і необґрунтованим.

площа не є «гумовими», а квота встановлена для розповсюдження лише однієї форми передвиборної агітації – політичної реклами, стосовно ж інших її форм, то такої квоти немає. Однак обов'язок надати ефір та друковану площу всім, хто виявив таке бажання, є... Тому ЗМІ повинні дуже серйозно підходити до питання планування свого ефірного часу та друкованої площі, щоб забезпечити беззастережне дотримання вимог Закону.

Можливі також проблеми щодо розповсюдження в мас-медіа інформаційних повідомлень (новин) під час виборчого процесу. Змінена 17 листопада 2005 року норма Закону – частина дванадцята статті 68 – може застосовуватися представниками деяких ЗМІ недобросовісно. Було б цілком справедливо, якби ця норма містила положення про те, що висвітлення виборчого процесу ЗМІ в інформаційних повідомленнях (новинах) здійснюється без коментарів та оціночних суджень. Адже новини – це не той формат, у якому можна допускати такі речі. Виборець самостійно здатен оцінити ту чи іншу інформацію, подану в новинах. Тим паче, що професійні ЗМІ, які дбають про свій рейтинг та ім'я, саме так повинні подавати новини завжди – без коментарів та оціночних суджень, а не лише під час виборчого процесу.

Незрозумілою є позиція законодавця щодо означення матеріалів передвиборної агітації.

Так, частиною тринадцятою статті 69 Закону встановлено, що протягом демонстрації політичної реклами обов'язково подається повна назва її замовника у формі текстового повідомлення, яке має займати не менше 15 відсотків площі екрану і бути виконане контрастним кольором до фону та бути сприйнятним для глядача. Виникає цілком закономірне запитання: чому саме політичну рекламу необхідно позначати таким чином, а як бути з іншими матеріалами передвиборної агітації? І, хоча частиною сімнадцятою статті 71 закріплено положення про те, що всі матеріали передвиборної агітації повинні бути відокремленими від інших матеріалів і означені як такі, однак способу такого означення Законом не встановлено, він чомусь вибірково визначений лише для політичної реклами.

Отже, окреслю найважливіші тези щодо проведення передвиборної агітації в ЗМІ під час парламентських виборів 2006 року:

1) агітація здійснюється на умовах рівної (однакової) оплати партіями (блоками) за одиницю ефірного часу чи друкованої площі;

2) розцінки вартості одиниці ефірного часу (друкованої площі) встановлюються самими ЗМІ не пізніше як за 130 днів до дня виборів у розмірі, що не може перевищувати розміру середньоарифметичного значення ціни за комерційну рекламу за січень – вересень 2005 року, та опубліковуються ними в друкованих ЗМІ;

3) ЗМІ не може надавати жодних знижок чи встановлювати будь-які надбавки на розповсюдження матеріалів передвиборної агітації;

4) ЗМІ, який надав ефірний час або друковану площу одній партії (блоку), не може відмовити в наданні ефірного часу чи друкованої площі на тих же умовах іншій партії (блоку);

5) ефірний час (друкована площа) надається партії (блоку) виключно на підставі угоди, що укладається від імені партії (блоку) розпорядником поточного рахунку виборчого фонду партії (блоку) з телерадіоорганізацією (редакцією друкованого ЗМІ) будь-якої форми власності; без укладення такої угоди та надходження коштів на рахунок телерадіоорганізації (редакції друкованого ЗМІ) надання ефірного часу (друкованої площі) партії (блоку) забороняється;

6) ЗМІ усіх форм власності можуть висвітлювати виборчий процес у будь-яких формах, однак виключно на засадах об'єктивності, неупередженості та збалансованості, без коментарів та оцінок.

На завершення хочу обов'язково нагадати про необхідність дотримання правової культури та виховання правової свідомості, оскільки проблема їх відсутності як у представників деяких ЗМІ, так і у представників деяких виборчих комісій та політичних партій, – є, на мою думку, найважливішою проблемою під час виборів.

Найдосконаліші норми найкращого закону не «спрацьовуватимуть», якщо у суб'єктів правозастосування не буде бажання сумлінно та беззастережно виконувати вимоги законів.

Виборчі фонди політичних партій (блоків):

Порядок використання коштів та здійснення контролю

Валерій Шелудько,
член Центральної
виборчої комісії

Законом України «Про вибори народних депутатів України» (далі – Закон) встановлено обов'язковий порядок утворення виборчих фондів політичних партій (виборчих блоків політичних партій) – суб'єктів виборчого процесу. Це забезпечує принципи гласності, прозорості, чесності та рівності прав усіх кандидатів у проведенні своїх виборчих кампаній. Закон регламентує питання формування таких фондів, використання їх коштів та здійснення за ними контролю.

Так, відповідно до частини першої статті 48 Закону одним із джерел витрат на підготовку та проведення виборів народних депутатів України є кошти виборчих фондів партій (блоків), кандидати в депутати від яких будуть зареєстровані Центральною виборчою комісією.

Важливо зазначити, що використання коштів виборчого фонду спрямоване на фінансування партією (блоком) своєї передвиборної агітації. Тобто виборчий фонд – це кошти спеціального, цільового призначення.

З метою формування виборчого фонду, акумуляції коштів та їх перерахування, згідно з частиною другою, третьою статті 51 Закону в установах банків відкриваються накопичувальний та поточні рахунки. Відкриття двох видів рахунків надає можливість на одному рахунку проводити акумулювання коштів для організації виборчої кампанії, а з інших – здійснювати фінансування витрат на виборчу кампанію.

Порядок відкриття і закриття рахунків виборчих фондів партій (блоків) регламентується відповідним документом, який встановлюється Національним банком України за погодженням із Комісією (постанова Комісії від 13.10.2005 р. № 130).

Однією з особливостей виборчого фонду є те, що він має тільки один накопичувальний рахунок, тільки в національній валюті і може бути відкритий в установі банку України в місті Києві. Метою відкриття такого рахунку є акумуляція коштів, тобто на нього надходять кошти для фінансування передвиборної агітації партії (блоку).

Щодо поточних рахунків, то партія (блок) має право відкривати в установах банків України не більше одного поточного рахунку на території одного територіального виборчого округу. З поточних рахунків здійснюється фінансування витрат на передвиборну агітацію партії (блоку). На поточні рахунки виборчого фонду кошти надходять виключно з накопичувального рахунку виборчого фонду партії (блоку). Варто зауважити, що один поточний рахунок виборчого фонду може обслуговувати декілька територіальних виборчих округів, про що чітко зазначено в Законі.

Фінансування передвиборних заходів здійснюється партією (блоком) тільки в територіальних виборчих округах. Партія (блок) не проводить видатків на фінансування своїх передвиборних заходів у закордонному виборчому окрузі.

Відкриття рахунків, їх закриття та обслуговування здійснюються установами банків безкоштовно. Крім цього, відсотки за користування коштами установою банку не нараховуються та не сплачуються.

Після відкриття рахунків, не пізніше наступного робочого дня, установа банку в письмовій формі повідомляє Центральну виборчу комісію про відкриття відповідного рахунку та його реквізити. Комісія не пізніше як на п'ятий день після отримання такого повідомлення здійснює одноразову публікацію (за рахунок коштів Державного бюджету України) інформації про відкриття накопичувального рахунку та його реквізити в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр». Подальша інформація про реквізити рахунку публікується в друкованих засобах масової інформації за рахунок коштів виборчого фонду партії (блоку).

Розрахункові операції як обов'язкова складова виборчих фондів

При здійсненні операцій на поточному рахунку може використовуватися тільки безготівкова форма розрахунків. Це дає змогу здійснювати контроль з боку

Центральної виборчої комісії за використання коштів відповідними партіями (блоками) – суб'єктами виборчого процесу.

Здійснювати операції на поточному рахунку дозволяється з моменту його відкриття та до 15 години останнього дня перед днем виборів, тобто до 15 години 25 березня 2006 року. Арешт коштів на рахунках виборчого фонду партії (блоку) не допускається. Ця вимога є загальнообов'язковою і чітко виписана законодавцем у Законі, що дозволяє стверджувати про неприпустимість порушення цієї норми з боку будь-кого. Закриття рахунків, зупинення операцій по рахунках виборчого фонду партії (блоку) раніше, ніж у вищезазначений строк, здійснюється лише в разі втрати партією (блоком) статусу суб'єкта виборчого процесу.

Перерахування коштів із накопичувального рахунку на поточний здійснюється установою банку на підставі відповідного звернення розпорядника накопичувального рахунку.

З метою організації операцій, пов'язаних із фінансуванням передвиборної агітації партії (блоку) за рахунок коштів її виборчого фонду, партія (блок) визначає розпорядників фонду, а саме:

- для розпорядження коштами накопичувального рахунку – двох розпорядників виборчого фонду з числа кандидатів, включених до виборчого списку цієї партії (блоку), або своїх уповноважених осіб у загальнодержавному виборчому окрузі;

- для розпорядження коштами поточних рахунків – по одному розпоряднику виборчого фонду для кожного поточного рахунку з числа кандидатів, включених до виборчого списку цієї партії (блоку), або своїх уповноважених осіб у відповідному територіальному виборчому окрузі.

Отже, розпорядники виборчих фондів мають виключне право на розпорядження коштами на відповідних рахунках та чітко відокремлені основні обов'язки.

Обов'язки розпорядників накопичувального рахунку:

- ведення обліку надходження та розподілу коштів між поточними рахунками;

- подання не пізніше як на п'ятнадцятий день після дня виборів до Центральної виборчої комісії фінансового звіту про надходження та використання коштів (за

формою, встановленою Комісією);

- прийняття рішення щодо відмови від добровільного внеску фізичної особи.

Обов'язки розпорядників поточних рахунків:

- забезпечення дотримання фінансової дисципліни, цільового використання коштів виборчого фонду партії (блоку);

- ведення обліку використання коштів відповідного поточного рахунку;

- подання не пізніше як на сьомий день після дня виборів розпоряднику накопичувального рахунку фінансового звіту (за формою, встановленою Комісією) про використання коштів відповідного поточного рахунку.

Існують також і певні зобов'язання установ банків, де, відповідно, відкриті рахунки фондів. Так, установа банку, в якій відкрито рахунок, потижднево або за зверненням розпорядника надає розпорядникові коштів відповідного рахунку відомості про розміри та джерела внесків, що надійшли на рахунки, рух коштів, а також їх залишки на рахунках.

Щодо джерел формування виборчого фонду, то ними є:

- власні кошти партії (партій, що входять до виборчого блоку);

- добровільні внески фізичних осіб.

Законом України «Про вибори народних депутатів України» обмежуються розміри добровільних внесків. Добровільний внесок до виборчого фонду, відповідно до частини другої статті 52 Закону, однієї партії (блоку) не може перевищувати чотирихсот мінімальних розмірів заробітної плати (132 800 грн.)*.

Власні кошти партії (блоку), які перераховуються на накопичувальний рахунок, не підлягають обмеженням за сумою і кількістю перерахувань.

Забороняється робити добровільні внески до виборчого фонду:

- іноземцям та особам без громадянства;

- анонімним жертводавцям (без зазначення в платіжному документі таких відомостей: прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, а також місце проживання й адреса житла особи).

Добровільний внесок приймається установою банку або відділенням зв'язку за умови подання громадянином відповідних документів (паспорт громадяни-

Відкриття рахунків, їх закриття та обслуговування здійснюються установами банків безкоштовно. Крім цього, відсотки за користування коштами установою банку не нараховуються та не сплачуються.

на Україні або тимчасове посвідчення громадянина України). Варто ще раз наголосити, що в платіжному документі обов'язково зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, а також місце проживання й адреса житла особи, яка внесла добровільний внесок.

Добровільний внесок перераховується (переказується установою банку) відділенням зв'язку на накопичувальний рахунок виборчої партії (блоку) не пізніше наступного робочого дня з дня отримання відповідного платіжного документа. Загальний строк безготівкового перерахування внеску на рахунок не повинен перевищувати двох банківських днів.

Розпорядник накопичувального рахунку має право відмовитися від внеску фізичної особи, про що він подає відповідну заяву та платіжний документ до установи банку, в якій відкрито накопичувальний рахунок виборчого фонду партії (блоку). Такий добровільний внесок повертається фізичній особі за рахунок її добровільного внеску, а в разі неможливості такого повернення – перераховується до Державного бюджету України.

Якщо розмір добровільного внеску перевищує граничний, сума, що перевищує вищезазначений розмір, повертається фізичній особі за рахунок її коштів, а в разі неможливості такого повернення – перераховується до Державного бюджету України. Підставою для такого повернення є відповідна заява та платіжний документ, надані розпорядником накопичувального рахунку установі банку, в якій відкрито рахунок.

У випадку, якщо внесок зробила особа, котра не має на це права, внесок на підставі заяви розпорядника рахунку, яка подається протягом трьох днів від дня, коли йому стало про це відомо, перераховується установою банку, в якій відкрито рахунок, до Державного бюджету України.

Одним із важливих заходів у фінансуванні виборчих кампаній політичних партій (блоків) є здійснення контролю за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів, який здійснюється Центральною виборчою комісією та установою банку, в якій відкрито рахунок виборчого фонду. Зазначені дії проводяться відповідно

до порядку, встановленого Центральною виборчою комісією спільно з Національним банком України та уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі зв'язку, а саме – Міністерством транспорту та зв'язку України.

Закон також регламентує закриття рахунків виборчих фондів після проведення виборів.

Так, установа банку, в якій відкрито поточний рахунок, не пізніше ніж на п'ятий день після дня виборів має здійснити процедуру перерахування коштів, не використаних партією (блоком), на накопичувальний рахунок.

Керівний орган партії (блоку) у десятиденний строк після офіційного оприлюднення результатів виборів повинен прийняти рішення щодо перерахування невикористаних коштів з накопичувального рахунку на поточний банківський рахунок партії (блоку). При цьому установа банку зобов'язана в п'ятиденний строк з дня надходження до установи банку відповідного рішення партії (блоку) здійснити таке перерахування. У разі неприйняття у відповідний строк партією (блоком) рішення щодо перерахування невикористаних коштів із накопичувального рахунку на поточний банківський рахунок партії (блоку), невикористані кошти перераховуються установою банку до Державного бюджету України на п'ятнадцятий день з дня офіційного оприлюднення Центральною виборчою комісією результатів виборів.

Внески ж, які надійшли на накопичувальний рахунок пізніше ніж за день до дня виборів, повертаються установою банку відповідній фізичній особі, а в разі неможливості такого повернення – зараховуються до Державного бюджету України. Повернення здійснюється за рахунок коштів добровільного внеску фізичної особи.

На завершення необхідно звернути увагу на те, що саме дотримання вимог чинного законодавства, яке регламентує формування виборчих фондів, допоможе суб'єктам виборчого процесу в повному обсязі скористатися своїми правами щодо фінансування власної передвиборної агітації, але за обов'язкової умови ретельного вивчення прав і обов'язків.

Власні кошти партії (блоку), які перераховуються на накопичувальний рахунок, не підлягають обмеженням за сумою і кількістю перерахувань.

Недержавні організації як запорука демократичних виборів

Ігор Попов,
голова Правління
Комітету
виборців України

Хоча в Україні вже понад 10 років дискутується питання участі громадських організацій у виборчих процесах і, починаючи з 1993 року, ми є свідками поступового скорочення ролі недержавних організацій (НДО) в Україні, зокрема щодо участі їх у виборчих процесах різних рівнів, досвід усіх попередніх виборчих кампаній засвідчив виняткову роль «третього сектору» в сприянні демократизації та відкритості народного волевиявлення. Кульмінацією такої діяльності НДО стала реалізація різноманітних громадських кампаній під час виборів Президента України 2004 року. Тому, не перебільшуючи, можна стверджувати: не було б низки просвітницьких, правозахисних, інформаційно-аналітичних, моніторингових і мобілізаційних програм неурядових організацій, можливо, і не виникло б такого явища, яке згодом було назване «помаранчевою революцією».

Правовий статус представників громадських організацій під час виборчих процесів

Після подій річної давнини вже ні в кого не викликає сумнівів той факт, що громадські організації є невід'ємною частиною громадянського суспільства. Вони можуть і повинні брати участь у всіх політичних, соціальних процесах, що відбуваються в державі. Тому беззаперечною перемогою недержавного сектору є повернення у законодавство про вибори народних депутатів положення, яке надає громадським організаціям право мати статус офіційних спостерігачів за виборами.

Зауважу лише, що таке право є обов'язковою складовою демократичних виборів, що закріплено в документі Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЕ (1990 р.). У пункті 8 цього документа зазначено:

«Країни-учасники вважають, що **присутність спостерігачів, як іноземних, так і місцевих, може поліпшити виборчий процес у країнах, де відбуваються вибори**». Також на цьому питанні постійно акцентували свою увагу експерти міжнародних організацій у заключних звітах за підсумками спостережень за виборами у різних державах.

Заключний звіт ОБСЄ/БДПЛ, за підсумками парламентських виборів 2002 року, містить таке: «Активне громадянське суспільство України взяло на себе життєво важливу роль у виборчому процесі. Багато неурядових організацій впроваджували численні проекти, пов'язані з виборами, включаючи моніторинг засобів масової інформації, моніторинг фінансування передвиборної кампанії та спостереження. Відповідно до пункту 8 Копенгагенського документа від 1990 року закон повинен містити положення про позапартійних вітчизняних спостерігачів».

На аналогічних положеннях спостерігачів від ОБСЄ/БДПЛ наполягали і в заключному звіті за підсумками президентських виборів 1999 року.

Однак, починаючи з 1997 року, згідно з виборчим законодавством (Закон України «Про вибори народних депутатів України» та Закон України «Про вибори Президента України») представники громадських організацій не могли брати участі у спостереженні за виборчим процесом. На час прийняття відповідних положень законодавчих актів народні депутати від окремих політичних сил свідомо прагнули не допустити громадські організації до спостереження за ходом виборчого процесу, проте невдовзі після виборчих кампаній відзначали важливість і необхідність такої участі.

Проте громадські організації знаходили передбачені законодавством мож-

ливості проводити моніторинг виборчих кампаній. Зокрема, активісти Комітету виборців України (КВУ) кілька років поспіль отримували статус журналістів видання КВУ – газети «Точка зору», що давало їм безперешкодний доступ на дільниці і можливість спостереження, але, втім, не надавало всіх тих прав, якими користувалися офіційні спостерігачі.

Після демократичних змін в Україні парламентарії передбачили в законі про вибори народних депутатів можливість спостереження для представників НДО. Щоб ідея громадського спостереження не була спрофанована значною кількістю квазігромадських організацій, а також організаціями-придатками політичних сил, законодавці встановили певний ценз для таких НДО: питання виборчого процесу та спостереження за ним повинно бути закріплено в статуті організації, а сама вона має бути зареєстрована в установленому законодавством порядку не менш як за два роки до дня виборів. За даними Міністерства юстиції, таких організацій в Україні зареєстровано понад 190.

Форми участі громадських організацій у виборчих процесах

Чинне законодавство подає дуже загальне визначення громадських організацій. «Громадською організацією є об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів» – саме таку дефініцію подає Закон про об'єднання громадян. Очевидно, під таку ознаку можна підвести будь-яке громадське утворення.

Тому певною проблемою є діяльність громадських організацій, спрямована на підтримку суб'єктів виборчого процесу. Часто псують репутацію НДО громадські організації, створені й фінансовані політичними партіями або кандидатами, які відкрито заявляють про підтримку певної партії або кандидата. Однак трапляються випадки, коли НДО, позиціонуючи себе як незалежні утворення і отримуючи при цьому фінансування від міжнародних донорів, підтримують певні політичні сили. Це може бути як надання окремих послуг (соціологічні опитування, аналітичні розробки), так і повне залучення

ресурсів на виборчі кампанії. Такі випадки трапляються рідше, коли йдеться про загальнонаціональні вибори, і значно частіше – під час виборів до місцевих органів влади. Водночас в Україні існує велика кількість НДО, які мають стійку репутацію та високий рівень довіри вітчизняної та міжнародної громадськості.

Відтак, серед кількох десятків тисяч громадських організацій в Україні сформувався (хоча цей процес триває постійно) своєрідний пул організацій, діяльність яких дотична до політики, проте ці громадські організації відображають не стільки інтереси суб'єктів політичного процесу, скільки мають на меті захист громадянських прав і свобод у політичному, економічному і соціальному житті держави. Ці організації вирізняються незалежністю і незаангажованістю в реалізації поставлених завдань. Зазвичай формами їх діяльності є спостереження за дотриманням громадянських прав і свобод державними інститутами, правозахисна діяльність, надання консультативних послуг, різноманітні моніторинги тощо.

І, хоча подібні організації здійснюють свою діяльність і в міжвиборчий період, пік їхньої активності припадає саме на виборчий період. Причини також зрозумілі. Насамперед, це зумовлено:

- більшою можливістю НДО впливати на суспільні процеси, оскільки всі суб'єкти виборів зацікавлені в позитивному іміджі серед громадськості;
- зростанням громадянської активності у суспільстві, зумовленою реальною (а не декларативною) можливістю вплинути на ситуацію в державі;
- залученням значної кількості і донорських, і внутрішніх коштів до різних проєктів, що реалізуються під час виборчих кампаній.

Згідно з експертними опитуваннями, проведеними Комітетом виборців у різні часи, вдалося визначити наступні програми, які реалізовували громадські організації під час виборчих процесів (від найпоширеніших до менш поширених):

- мобілізаційна кампанія, спрямована на всіх виборців;
- кампанії, спрямовані на специфічні групи виборців (молодь, виборці з обмеженими можливостями тощо);
- просвітницькі кампанії, що сто-

сувалися програм політичних партій та кандидатів;

- ознайомлення із законодавством;
- просвіта щодо прав виборців та відповідальності за порушення законодавства;
- інформаційна та аналітична діяльність;
- спостереження за голосуванням і підрахунком голосів;
- соціологічні дослідження (включно з «exit-poll»);
- юридичні консультації;
- моніторинг ЗМІ;
- безпосередній юридичний захист прав виборців;
- моніторинг виборчих фондів;
- інше.

Починаючи з виборів 1994 року, організації, які реалізують такі проекти, об'єднуються в різноманітні коаліції, поєднуючи свої ресурси і зусилля, постійно вдосконалюючи технології та програми відповідно до вимог часу. У 1994 та 1998 роках це були об'єднані прес-центри «Вибори-94» і «Вибори-98», у 1999 – коаліція громадських організацій «Свобода вибору», у 2002 – Всеукраїнський громадський моніторинговий комітет, у 2004 – «Новий вибір-2004». Напередодні парламентських та місцевих виборів у 2006 році понад 150 організацій об'єдналися у громадську ініціативу «Чисті вибори».

Програми Комітету виборців України

Комітет виборців України – всеукраїнська громадська організація, яка вже майже 12 років реалізує різноманітні програми під час виборів в Україні. Найбільші з них – спостереження за голосуванням і підрахунком голосів, паралельний підрахунок голосів, опитування на виході з виборчих дільниць, довготермінове спостереження, просвіта виборців, навчання членів комісій і спостерігачів.

Починаючи з 1 листопада 2005 року, КВУ почав реалізовувати всеукраїнську просвітницьку кампанію «Знайди себе і не загуби свій голос!» з перевірки та уточнення списків виборців, що здійснюється громадською коаліцією «Чисті вибори» за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Фонду «Євразія». У рамках програми випущена просвітницька продукція, відзнято відео- та аудіоролики.

З 1 грудня почала працювати телефонна «гаряча лінія» КВУ – 8-800-502-8-800, де виборці зможуть отримати безкоштовні юридичні консультації.

Наступні просвітницькі кампанії КВУ стосуватимуться роз'яснення прав виборців та процедури голосування, відповідальності за порушення під час виборів. Окремі просвітницькі кампанії будуть спрямовані на тих, хто голосує вперше, та виборців за кордоном.

Під час виборів у 2004 році КВУ реалізував програму навчання членів дільничних виборчих комісій за підтримки Strengthening Electoral Administration in Ukraine Project Development Associates, Inc. Усього було проведено 301 заняття. Загалом у навчанні взяли участь близько 30 тисяч осіб.

Такі ж заходи заплановані й 2006 року.

У 2002 році КВУ вперше на теренах Східної Європи та пострадянського простору реалізував програму довготермінового спостереження за виборчою кампанією. Таку ж програму було здійснено під час виборів Президента України у 2004 році. За півроку до проведення виборів у кожному регіоні України працювали спостерігачі КВУ, які фіксували порушення під час підготовки до виборів. З початком виборчої кампанії працювали 225 довготермінових спостерігачів КВУ, які готували звіти про порушення виборчого законодавства. Ці звіти широко висвітлювалися в українських і зарубіжних ЗМІ, надсилалися міжнародним організаціям. Інформація Комітету виборців використовувалася в Резолюції Конгресу США щодо виборів в Україні та у звітах ОБСЄ.

1 листопада 2005 року стартував проект довготермінового спостереження за парламентськими і місцевими виборами у 2006 році. Напередодні старту виборчої кампанії КВУ оприлюднив звіт за підсумками моніторингу передвиборчої ситуації.

1994 року КВУ зібрав близько чотирьох тисяч безпартійних спостерігачів-волонтерів, які працювали в 178 виборчих округах. Вони заповнили 2000 форм про порушення, в яких містився опис 725 окремих порушень. З них 178 – були відіслані до Генеральної прокуратури. За словами тодішнього Голови Центральної виборчої комісії Івана Ємця, 80 відсотків фактів порушень виборчого законодав-

Беззаперечною перемогою недержавного сектору є повернення у законодавство про вибори народних депутатів положення, яке надає громадським організаціям право мати статус офіційних спостерігачів за виборами.

ства були виявлені і зібрані Комітетом виборців.

На виборах 1998 року спостерігачів КВУ було вже 16 тисяч. Ще масовіша кампанія незалежного спостереження за голосуванням була проведена на виборах Президента України 1999 року. Тоді ідеї Комітету виборців об'єднали понад 18 тисяч добровольців у всіх регіонах України, що дало змогу контролювати голосування на більшій половині виборчих дільниць. На парламентських виборах 2002 року КВУ направив на дільниці близько 24000 спостерігачів.

Під час першого та другого туру голосування і під час переголосування другого туру виборів Президента України 2004 року працювали 10 тисяч представників КВУ. За підсумками спостереження за голосуванням, 21 листопада Комітет виборців заявив про численні порушення, а також фальсифікацію результатів голосування. Багато фактів порушень, зафіксованих КВУ, стали доказами під час розгляду справи фальсифікації виборів у Верховному Суді.

З кожним роком ми вдосконалюємо способи та методику спостереження. Нині більша увага приділяється не масовості, а підвищенню професійного рівня спостерігачів; широко застосовується практика мобільних груп, «точкового спостереження», комп'ютерної обробки даних спостереження. На виборах 2006 року ми

плануємо залучити до спостереження за виборами близько 10 тисяч спостерігачів від своєї організації.

З метою запобігання та виявлення фальсифікацій результатів виборів КВУ широко застосовує методику паралельного підрахунку голосів. Така методика передбачає незалежний (паралельний офіційному) збір даних підрахунку голосів з дільниць. Порівняння результатів паралельного підрахунку з офіційними дає змогу виявити рівень фальсифікації на шляху від дільничних комісій до комісій вищих рівнів.

На загальнонаціональних виборах, або там, де з об'єктивних причин не можна забезпечити присутність спостерігачів на кожній дільниці, паралельний підрахунок проводиться за статистичною вибіркою. Це передбачає визначення певної кількості виборчих дільниць, які репрезентують усі типи дільниць (сільські, міські, закриті). Можлива похибка в порівнянні даних паралельного підрахунку голосів з офіційними не перевищує трьох відсотків.

Уперше паралельний підрахунок був проведений Комітетом виборців на виборах міського голови Ужгорода у вересні 1998 року. З того часу такий підрахунок здійснюється на кожних виборах, де КВУ веде спостереження, планується його провести і на виборах народних депутатів 26 березня 2006 року.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ» (витяг)

Стаття 76. Офіційні спостерігачі від громадських організацій

1. Громадські організації, до статутної діяльності яких належать питання виборчого процесу та спостереження за ним, зареєстровані у встановленому законом порядку не менш як за два роки до дня виборів, мають право за дозволом Центральної виборчої комісії мати офіційних спостерігачів, які ведуть спостереження за перебігом виборчого процесу, в тому числі за голосуванням, підрахунком голосів і встановленням підсумків голосування на будь-якій виборчій дільниці та в територіальному виборчому окрузі.

11. Офіційний спостерігач від громадської організації має право:

1) перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати з будь-якої відстані за діями членів комісії, у тому числі під час видачі бюлетенів виборцям і підрахунку голосів, не заважаючи членам комісії фізично;

2) робити фото-, кінозйомки, аудіо- та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування;

3) бути присутнім при видачі виборчих бюлетенів членам дільничної виборчої комісії, у тому числі для організації голосування виборців за місцем перебування, та при проведенні такого голосування;

4) бути присутнім з дотриманням вимог цього Закону на засіданнях дільничних та окружної виборчих комісій відповідного територіального виборчого округу з урахуванням вимог, встановлених частиною десятою цієї статті та частиною третьою статті 34 цього Закону, в тому числі під час підрахунку голосів виборців на будь-якій виборчій дільниці, встановлення підсумків голосування в територіальному виборчому окрузі;

5) отримати копії протоколів про передачу виборчих бюлетенів, про підрахунок голосів та встановлення результатів голосування та інших документів у випадках, передбачених цим Законом.

Вибори як спосіб легітимації форми правління: конституційно-правовий аспект

Вибори є спільним об'єктом дослідження для багатьох суспільних наук, зокрема історії, соціології, політології, юриспруденції. За таких умов зростає роль міждисциплінарних зв'язків і комплексних наукових досліджень. У цьому контексті слід відзначити, що представники юридичної науки, які акцентують увагу здебільшого на правовій складовій виборів, проте традиційно підкреслюють їх високу політичну цінність.

Світлана Серьогіна,
завідувача кафедрою
державного
будівництва
і місцевого
самоврядування
Національної
юридичної академії
України
імені Ярослава
Мудрого, кандидат
юридичних наук,
доцент

Вибори є складним політико-правовим явищем. У радянській державознавчій літературі вони визначалися як участь громадян у здійсненні державної влади шляхом безпосереднього волевиявлення з корінних питань суспільного та державного життя при формуванні представницьких органів влади [1, 30], наймасовіша форма участі громадян у державному управлінні [2, 20], форма вираження волі народу щодо тих його представників, яким він довіряє здійснювати державну владу [3, 109]. У творах сучасних авторів вони розглядаються як пріоритетна конституційно-правова форма безпосередньої демократії, волевиявлення народу з метою формування складу органів державної влади та місцевого самоврядування [4, 29–30], змагання кваліфікованих юридичних свобод заради мети провести призначення [5, 399], один з істотних моментів політичного самоствердження громадян, політичної самоорганізації громадянського суспільства [6, 14], масова політична кампанія, здійснення принципів політичної свободи в галузі організації та функціонування представницької демократії [7, 453] тощо.

Для новітніх наукових досліджень у цій сфері характерним є широкий, комплексний підхід до вивчення виборів як політико-правового феномена.

Адже, як справедливо відзначають російські фахівці в галузі виборчого права, «традиційний погляд на вибори як фор-

мальну процедуру формування органів публічної влади є обмеженим і неповним у ситуації, коли вибори перетворюються на інститут народовладдя, спосіб реалізації політичної правосуб'єктності громадян, конституційну основу державного ладу» [6, 11]. У цьому контексті реальний зміст і різноманітні функції виборів можуть бути ґрунтовно визначені й розкриті тільки в системі таких взаємопов'язаних категорій, як народний суверенітет, політична система, конституційний лад, представницька демократія, державний механізм, виборче право та ін.

Вибори є спільним об'єктом дослідження для багатьох суспільних наук, зокрема історії, соціології, політології, юриспруденції. За таких умов зростає роль міждисциплінарних зв'язків і комплексних наукових досліджень. У цьому контексті слід відзначити, що представники юридичної науки, які акцентують увагу здебільшого на правовій складовій виборів, проте традиційно підкреслюють їх високу політичну цінність. Зокрема, загальноновизнаним є твердження про те, що вибори є інструментом легалізації й легітимації публічної влади. Так, провідний білоруський конституціоналіст М.Ф. Чудаков, розглядаючи політико-правову роль виборів, відзначає: «Через вибори органи влади отримують легітимацію, тобто народну підтримку і визнання...

Результати виборів, якщо вони проводяться за правилами, у чесній боротьбі,

відображають настрої виборців, тенденцію розвитку країни» [8, 271]. Аналогічно, по суті, думку висловлюють і російські конституціоналісти, коли стверджують: «Вибори легітимують владу. Через їх опосередкування народ визначає своїх представників і наділяє їх мандатом на здійснення його суверенних прав» [9, 355]. При цьому вчені-юристи спираються на здобутки представників політологічної думки, у чиїх працях вибори як спосіб легітимації державної влади отримали досить ґрунтовне дослідження [10–12].

Однак, разом із визнанням безсумнівних здобутків наукової думки у справі з'ясування ролі й значення виборів у процесі легітимації влади, слід констатувати, що дослідження переважної більшості авторів акцентують увагу на легітимації влади окремих органів, посадових осіб, або публічної (державної чи муніципальної) влади в цілому. При цьому обходиться увагою те, що легітимність державної влади має трирівневий характер: у суспільстві легітимуються, по-перше, державна влада як така, по-друге, конкретна форма держави й ті інституції, які здійснюють державну владу (глава держави, парламент, уряд тощо), і, по-третє, конкретні суб'єкти, які уособлюють ці інститути (суспільні стани, соціальні групи, конкретні особи) разом із процедурами приведення до влади в межах таких інститутів, а також політика конкретних суб'єктів, їх програми і дії [12, 32]. Таким чином, відбувається необґрунтоване «перескакування» від конкретики до максимального узагальнення і водночас обходиться увагою той незаперечний факт, що органи публічної влади функціонують не ізольовано, а в межах загальної системи (державного апарату чи системи органів місцевого самоврядування). З урахуванням наявних прогалин у науковому пізнанні такого політико-правового феномену, як легітимація влади, метою цього дослідження є з'ясування конституційно-правових аспектів впливу виборів на легітимацію тієї чи іншої форми правління як елемента форми держави.

Оскільки форма держави має трьохелементний склад (форма правління, форма державного устрою, форма політичного режиму), то й легітимація цієї форми включає в себе легітимацію кожного з її елементів.

Провідним елементом форми держави, на переконання переважної більшості державознавців, є форма правління, оскільки саме вона має основоположне, визначальне значення для державно-правової регламентації процесів організації та функціонування держави і є більш стійкою порівняно з формою державного устрою чи політичним режимом. Тому і в процесі легітимації форми держави визначальну роль відіграє легітимація саме форми правління, оскільки таким чином населення погоджується з наявною системою володарюючих суб'єктів, з інституційно-функціональною організацією держави.

У сучасній науці висловлено багато суджень з приводу розмаїття форм легітимації державної влади, запропонована значна кількість класифікацій політологічного характеру (Ж. Шабо, Д. Істон, Б. Веселе, О. Широков), однак вони виявляються малопридатними для юриспруденції, зокрема й для конституційного права. Значно перспективнішою для правознавства є класифікація форм легітимації за ознакою походження влади, запропонована аргентинським філософом Х. Вентуріні, який стверджував, що досі існують усього три форми правління: насильницька, спадкова і виборна, однак тільки дві останні з них історично вважаються легітимними. Твердження про те, що форма правління будь-якої держави, поряд з іншим, вказує на способи легітимації державної влади та її підстави, є аксіоматичним і для вітчизняної державно-правової теорії [13, 86]. З цієї точки зору, основні форми правління – монархія і республіка – розрізняються способами легітимації вищих органів державної влади, насамперед – глави держави. Спадкова форма легітимації є атрибутивною ознакою монархії, а виборна – більш притаманна республікам. Ще Ф. Кістяківський писав з цього приводу, що «зазвичай визначною ознакою монархічної влади вважають спадковість її монарха, а відмінною ознакою вищої представницької влади в республіці – її виборність» [14, 289]. І в сучасній науковій літературі доволі поширеними є визначення монархією такої форми правління, «за якої верховна влада передається у спадок» [15, 246; 16, 132], а республікою – «за якої усі вищі органи

*Вибори
легітимують
владу. Через
їх опосеред-
кування народ
визначає своїх
представників
і наділяє їх
мандатом на
здійснення
його
суверенних
прав.*

державної влади обираються народом або формуються загальнонаціональною представницькою установою» [8, 226; 17, 133; 18, 93]. Німецький політолог М. Вебер, який, власне, і є «батьком-засновником» концепції легітимації влади, вирізняв три форми легітимації: традиційну, харизматичну і раціонально-правову (раціонально-легальну) (Див.: [10, 17]). Перша з них пов'язана зі звичаями, традиціями населення, нерідко – з особливою роллю релігії, з особистою, племінною чи становою залежністю. Найбільш яскравим прикладом такої форми легітимації є сучасний Іран і країни тропічної Африки. Харизматична легітимність обумовлена надзвичайними якостями видатних особистостей, рідше – їхніх колективів, яким приписуються якості, здатні визначати поведінку людей. До таких якостей можуть належати природні здібності, пророческий дар, сила духу і слова. Раціональна легітимація базується на розумі: населення підтримує чи відкидає державну владу, керуючись власною оцінкою заходів цієї влади. Як справедливо зауважує російський конституціоналіст В.Є. Чиркін, основою раціональної легітимації є «не гасла й обіцянки..., не імідж мудрого правителя, часто навіть не справедливі закони..., а практична робота органів держави на благо її населення, додержання керівниками держави, посадовими особами встановлених для всіх осіб у суспільстві відкритого і чесного діалогу влади і політичних партій, інших громадських об'єднань» [19, 124]. Раціонально-правова легітимація передбачає її отримання в результаті підкорення певним правилам, тобто за законом, який розуміється як норма. Так, у країнах зі стійкою демократією й високою цінністю права (Великобританія, США, Франція, Японія) обрання президента чи призначення прем'єр-міністра згідно з конституційними нормами часто виявляється достатнім для легітимації їхньої влади. Застосовуючи веберівську класифікацію форм легітимації державної влади, можна стверджувати, що для монархій більш притаманний традиціоналізм, тоді як для республік – харизматична і раціонально-правова форми.

Як справедливо зазначається в теоретичній літературі, монархія – вельми

традиційна у багатьох народів система організації і здійснення влади. Цю форму правління красномовно характеризують не тільки й не стільки юридичні, скільки соціально-психологічні ознаки. Їй притаманна сакралізація влади монарха, яка сприймається як щось божественне, а монарх – як людина, осяяна Божою благодаттю, наділена владою від Бога. Монархічній свідомості притаманний консерватизм, терпіння, прагнення зберігати існуючі традиції, усталені норми поведінки. Власне, влада монарха не потребує юридичної аргументації, оскільки її джерело – не в конституції і не в юридичних процедурах, а в свідомості підданих, у їхній упевненості в тому, що правляча династія і конкретний монарх є обранцями Бога чи, принаймні, найбільш гідними представниками суспільства. Легітимність же інших органів державної влади за монархії цілком залежить від волевиявлення «государя». І навіть якщо за певних моделей цієї форми правління (наприклад, у парламентській монархії) сенс і зміст призначень лежать поза межами волі монарха, все одно, формально-юридична санкція має бути здійснена самим монархом.

На відміну від монархії, республіці не притаманний традиціоналізм і прагнення до консервації існуючих відносин. Така форма правління супроводжується, зазвичай, раціональним сприйняттям населенням державної влади. При цьому суспільна свідомість виходить переважно з принципу формальної рівності людей, їхньої солідарності, об'єднаності в державі, необхідності компромісів і стабільності. Ідея рівності дає змогу висувати на ті чи інші посади будь-якого громадянина, крім тих, хто на підставі закону обмежений у своїх правах. Однак, залежно від рівня розвитку суспільної правосвідомості, перевага може віддаватися або виключним особистим якостям кандидатів на виборні посади (і тоді має місце харизматична форма легітимації), або формально-юридичним процедурам (у цьому разі переважає раціонально-правова форма легітимації). Проте історія держави і права переконливо свідчить, що в переважній більшості випадків за республіканської форми правління харизматична та раціонально-правова форми співіснують,

оскільки громадяни завжди прагнуть надати мандат довіри своїм найкращим представникам, а юридична процедура слугує тільки інструментом і додатковою гарантією для з'ясування правдивої волі виборців.

Принагідно зауважимо, що для демократичної, правової держави характерним є домінування раціонально-правової легітимації влади всіх рівнів. Прикладом такої легітимації є наша держава. Зокрема, стаття 5 Конституції України проголошує, що народ здійснює свою владу безпосередньо та через органи державної влади й органи місцевого самоврядування; ніхто не може узурпувати державну владу. Ця ідея розвинута в статті 69 Конституції, якою закріплено, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії. Колективне рішення виборців, відображене у підсумках голосування, є остаточним і не потребує схвалення з боку певних органів влади чи посадових осіб. Більше того, це рішення є, фактично, дорученням відповідним виборчим комісіям та іншим компетентним органам здійснити всі необхідні дії для його юридичного оформлення, і організаційні заходи – для його втілення в життя (видача посвідчень, надання приміщень, забезпечення транспортом і зв'язком тощо). Отже, вибори створюють первинну легітимацію державної влади, тобто констатують її відповідність суспільним ідеалам, визнають її законність, висловлюють їй свою довіру, санкціонують її подальшу діяльність. Органи державної влади, обрані всенародним голосуванням (Верховна Рада України та Президент України), отримують представницький мандат і право формувати від імені українського народу всі інші державні інституції (установчу владу). Більше того, кожен з органів державної влади має формуватися виключно в порядку, передбаченому Конституцією і законами України. Оскільки частина перша статті 5 Конституції прямо закріплює республіканську форму правління в Україні, то жоден порядок формування органів державної влади не може функціонувати без прямої чи опосередкованої легітимації з боку народу. При цьому форма правління повинна обов'язково передбачати наявність представницьких органів

влади, що формуються шляхом періодичних, загальних і вільних виборів.

Виборці, реалізуючи своє право голосу, не тільки формують персональний склад відповідних органів державної влади, а й одночасно санкціонують формування ними інших органів державної влади. Таким чином, виключається будь-яка можливість існування в Україні органів державної влади, які б діяли за власним правом чи узурпували владу. У підсумку, колективне рішення, прийняте на виборах, забезпечує формування персонального складу тих органів, які становлять інституційний аспект держави, а отже, легітимують передбачену Конституцією форму правління. Взявши участь у виборах, громадяни тим самим виявляють свою довіру і підтримку існуючій формі правління, впевненість у тому, що вона є належною і здатною до ефективного функціонування. І навпаки, свідомо відмова від участі у виборах, масовий абсентеїзм значно послаблює легітимність форми правління і державної влади в цілому, є свідченням необхідності конституційних реформ.

Ще з часів античності у науковій думці панує теза про те, що саме вибори дають змогу з найбільшою вірогідністю приводити до політичної влади найкращих представників суспільства. Адже історія яскраво демонструє, що в результаті державних переворотів і внутрішніх інтриг до влади приходять далеко не найкращі правителі, вже хоча б тому, що вони зазвичай не користуються підтримкою більшості населення, а спираючись лише на оточення, змушені вдаватися до насильства, намагаючись реалізувати свої програми. З цієї точки зору, саме вибори дають можливість не тільки для відбору найбільш гідних кандидатів, а й для забезпечення підтримки відповідного курсу з боку більшості громадян.

З виборністю традиційно пов'язується й демократизм влади. Зокрема, видатний російський державознавець М.І. Лазаревський відзначав: «Виборність є фактором величезної практичної важливості, значною мірою визначає і місце народного представництва серед інших державних установ, і життєве значення. Виборність створює тісний моральний зв'язок парламенту з народом і є джерелом політичної

Провідним елементом форми держави, на переконання переважної більшості державознавців, є форма правління, оскільки саме вона має основоположне, визначальне значення для державно-правової регламентації процесів організації та функціонування держави і є більш стійкою порівняно з формою державного устрою чи політичним режимом.

сили народного представництва... Потім виборність народного представництва створює його повну незалежність від бюрократичного механізму. Нарешті, виборність створює для органів народного представництва становище незалежне» [20, 182].

Але це – ідеальна модель, і так відбувається далеко не завжди. Російський філософ І.О. Ільїн свого часу підкреслював, що не кожний народ і не завжди здатен привести до влади найкращих за допомогою всенародних виборів. Успіх залежить від цілої низки духовних, економічних, політичних, релігійних та інших факторів і, насамперед, від наявності чи відсутності високої громадянської культури. Адже цілком зрозуміло, що вимоги до чеснот кандидата на владу у криміналізованому чи відсталому суспільстві будуть зовсім іншими, ніж у високорозвиненій правовій державі. До того ж, слід мати на увазі, що теза про переваги виборів як форми легітимації влади базується на передумові, що виборці є достатньо поінформованими, а їхня поведінка є раціональною. Якщо ці передумови не справджуються, то й підсумок може бути цілком зворотнім до прогнозованого. Шляхом виборів у країні може бути встановлено не тільки демократичний, а й авторитарний чи навіть фашистський режим.

Достатньо пригадати приклад Німеччини у 30-ті роки ХХ сторіччя. Тому вибори і демократія – це взаємозалежні, але не співпадаючі категорії. Визнанню виборів як оптимального способу легітимації влади значною мірою сприяли раціоналізація суспільної свідомості й поширення політичного плюралізму та політичної рівноправності. Адже кожний державний лад і кожна форма правління має на меті забезпечити найбільш ефективно вирішення суспільних справ, що є можливим тільки за умови здійснення державно-владних функцій і повноважень при мінімальному опорі з боку широких верств населення. Цілком зрозуміло, що в сучасну епоху загальної освіченості, визнання найвищої соціальної цінності людини і права кожного громадянина на участь в управлінні публічними справами найменший спротив державним інституціям і найбільшій ступінь довіри до існуючого державного ладу досягається через вибори, що знайшло свій прояв навіть на рівні міжнарод-

ного права. Зокрема, у частині третій статті 21 Загальної декларації прав людини, схваленої Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, проголошено: «Воля народу має бути основою влади уряду; ця воля повинна знаходити своє відображення у періодичних і нефальсифікованих виборах, які мають проводитися при загальному й рівному виборчому праві, шляхом таємного голосування або через інші рівнозначні форми, які забезпечують свободу голосування». Так відображено уявлення світового співтовариства про вибори як найкращий засіб легітимації влади. Якщо говорити про світові тенденції, слід констатувати, що принцип демократичної легітимації влади став сьогодні фактично загальноновизнаним. Історично попередні принципи легітимації (традиційна чи релігійна санкція, неприховане насильство тощо) змушені були здати свої позиції. Не випадково, що більшість навіть авторитарних і тоталітарних режимів намагаються прикрити себе лаштунками «фасадної демократії».

Поняття публічної влади включає в себе, з-поміж іншого, законне право приймати рішення, обов'язкові для виконання громадянами. Тому цілком очевидно, що в суспільстві, в якому народ з повагою ставиться до закону й довіряє органам публічної влади, треба мінімум зусиль для реалізації владних рішень і рідко виникає потреба у застосуванні примусу. Там же, де законність перебування людей при владі ставиться під сумнів чи лідери дискредитували себе в очах громадян, створюється база для можливої нестабільності й соціальних потрясінь. Яскравим прикладом цього стали революційні події останнього часу в деяких країнах СНД. Однак складність полягає в тому, що в ситуації перехідних періодів (як-то в теперішніх пострадянських державах), зазвичай, присутні практично всі варіанти легітимації, питання лише в їхньому співвідношенні до загальної тенденції подальшого розвитку. Один із найвизначніших дослідників проблем демократії Й. Шумпетер проводив відмінність між «класичною» теорією демократії, яка визначалась або як «воля людей» (тобто, джерело влади), або як «спільне благо» (мета), і її більш сучасним тлумаченням. «Нова» теорія демократії – це, насам-

перед, демократичний метод, тобто, за Шумпетером, «інституційний устрій для прийняття демократичних рішень, в якому індивіди отримують владу приймати рішення шляхом конкурентної боротьби за голоси виборців» [21, 376]. По суті, до цього й зводиться так звана «процедурна теорія демократії», яка на початок 70-х років ХХ сторіччя посіла домінуюче місце в теоретичних дискусіях. На практиці це означає, що сучасна демократія в кінцевому рахунку зводиться до виборів, де й реалізуються дві її основні характеристики – конкурентність та участь народу. Проте, як тільки вибір зроблено, вступає в дію управлінський механізм влади, побудований за жорстко ієрархічним принципом. Зрозуміло, що в широкому сенсі слова демократія передбачає свободу слова, друку, зборів і мітингів тощо, тобто широкий спектр політичних прав і свобод, гарантованих Конституцією країни й міжнародно-правовими стандартами. Однак у структурно-функціональному аспекті було б великою помилкою ототожнювати демократію з можливістю народу приймати остаточні рішення геть з усіх питань суспільного життя: це об'єктивно неможливо з огляду на розміри державної території та складність питань державно організованого суспільства.

В аспекті «процедурної теорії демократії» вибори є інструментом демократичного формування органів публічної влади і, відповідно, способом демократичної процедурної легітимації тієї форми правління, інститутами якої є виборні органи влади. Проте, слід мати на увазі, що шляхом голосування формуються певні органи публічної влади, але не визначається сама форма правління. Як зазначає російський державознавець Н.Е. Шишкіна, «питання про вибір форми правління не вирішується на референдумі. Воно вирішується в процесі розробки і прийняття Конституції, коли всебічно обговорюється і визначається як найбільш оптимальний той чи інший порядок формування і взаємовідносини вищих органів держави» [22]. Подібної позиції дотримується і колишній суддя Конституційного суду Російської Федерації Т. Моршакова: «Вибір форми правління – це завжди питання політики. Питання співвідношення політичних сил, готовності різних полі-

тичних сил до того, щоб шукати рішення чи на основі більшості, чи на основі консенсусу. При цьому, звичайно, має враховуватися доцільність, і в такому сенсі Конституція створює тільки правову рамку для вирішення політичних питань. Це визначення засад конституційного ладу і ставлення до прав людини. Все інше – доцільне політичне рішення» [23]. З метою забезпечення легітимності Конституції та передбаченої нею форми правління до розробки тексту Основного Закону широко залучається громадськість, наукові кола, об'єднання громадян тощо. Однак, цілком зрозуміло, що прийняти текст Конституції, який би влаштував усіх, практично неможливо; так само неможливо створити прийнятну для всіх форму правління. Головним критерієм легітимності в цьому випадку слугуватиме ефективність запровадженої форми правління, її здатність вирішувати ті завдання, які стоять перед суспільством і державою на конкретному етапі історичного розвитку. З моменту набуття чинності Конституцією закріплена нею форма правління набуває легальності і так званої статусної легітимності, коли відбувається заснування конституційних органів влади і закріплення загальних юридичних меж їхньої діяльності. При цьому застосовується певна державно-правова фікція, зміст якої полягає у формальному визнанні того факту, що передбачена Основним Законом форма правління, разом з іншими елементами конституційного ладу, отримала схвалення всього народу й визнана ним як належна і прийнятна. Однак на цьому легітимація форми правління не завершується. Це доволі тривалий, складний і неоднозначний процес, оскільки її якості, переваги чи, навпаки, недоліки, у порівнянні зі своєю попередницею, виявляються поступово, в результаті впливу внутрішніх і зовнішніх чинників та викликів. Ідеальних форм правління не буває, завжди з'ясовуються певні вади, прогалини, «слабкі місця», багато з яких об'єктивно не можуть бути визначені в результаті абстрактних теоретичних міркувань; ці вади з'ясовуються вже в процесі практичної реалізації форми правління і виправляються шляхом правотворчої діяльності чи вдосконалення організації роботи окремих органів державної влади.

Поняття публічної влади включає в себе, з-поміж іншого, законне право приймати рішення, обов'язкові для виконання громадянами. Тому цілком очевидно, що в суспільстві, в якому народ з повагою ставиться до закону й довіряє органам публічної влади, треба мінімум зусиль для реалізації владних рішень і рідко виникає потреба у застосуванні примусу.

Другим рівнем легітимації форми правління є процедурна легітимація, що полягає в різних способах формування органів державної влади, передбачених Конституцією, і насамперед, тих органів, яким доручається здійснювати установчу владу й формувати інші органи державної влади та їх персональний склад. В аспекті нашого дослідження можна констатувати, що кожного разу, приходячи на виборчі дільниці для голосування за кандидатів у президенти чи члени парламенту, громадяни тим самим беруть участь у колективній легітимації існуючої форми правління, адже вони віддають свій мандат довіри тим представникам, які в подальшому й забезпечуватимуть остаточне формування та діяльність усього того «знаряддя управління», того інституційно-функціонального механізму держави, який називається формою правління.

Для держав зі змішаною, президентсько-парламентською моделлю республіканської форми правління, якою є Україна за Конституцією 1996 р., притаманна так звана «подвійна» легітимація, сутність якої полягає в тому, що мандат довіри безпосередньо від народу в результаті загальних прямих виборів отримують і парламентарії, і глава держави.

«Подвійна» легітимація має як позитивні моменти, так і недоліки. До позитивних якостей можна віднести те, що всенародне обрання Президента створює додатковий важіль у межах загального механізму «стримувань і противаг»: глава держави стає певним збалансованим елементом, який не дає змоги парламенту перетворитися на колективного диктатора, забезпечує суспільство від поспішливих, необґрунтованих чи популістських рішень і дій з боку колективного законодавця. Водночас така легітимація має істотний недолік: вона породжує перманентний (іноді – прихований, іноді – явний) конфлікт між парламентом і Президентом у питаннях про те, хто ж з них є дійсним виразником інтересів і потреб виборців. У підсумку обидва вищих органи державної влади можуть використовувати всі наявні у них способи блокування рішень і дій одне одного, іноді навіть вдаючись до «параконституційних» засобів (піар-акції, санкціоновані масові акції протесту тощо). Звісно, така ситуація знижує рівень стабільності й

ефективності влади, «розхитує» демократичні засади її організації, особливо коли глава держави і парламентська більшість виявляються представниками різних політичних сил. Подолання «подвійної» легітимації можливе кількома шляхами:

1) переходом до суто парламентської моделі, де пріоритет законодавчого органу буде беззаперечним;

2) застосуванням нових виборчих систем, які стимулюють формування потужних партій і чітку політичну структуру парламенту;

3) доктринальним (через діяльність наукової громадськості) і юрисдикційним (через рішення єдиного органу конституційної юрисдикції) визнанням парламенту єдиним органом всенародного представництва і запереченням «дискреційних» повноважень глави держави.

Підсумовуючи проведене дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Легітимація державної влади обов'язково включає в себе й легітимацію встановленої форми правління.

2. У конституційній (демократичній, правовій) державі панує раціонально-правова форма легітимації.

3. Легітимація форми правління, на відміну від її легалізації, відбувається поступово, у процесі розкриття її потенціальних можливостей і здатності до оперативного вирішення суспільних завдань.

4. Вибори є способом первинної, демократичної, колективної, процедурної легітимації форми правління.

5. Легітимність форми правління може бути досягнута тільки за умови додержання встановленої процедури формування органів державної влади, зокрема й тих виборчих систем і процедур, що забезпечують вільне й невикривлене волевиявлення виборців.

6. Народ як суверен має право відмовити формі правління й уособлюючим її органам у легітимації, і здійснити її зміну в межах реалізації права на визначення конституційного ладу.

Проблеми вдосконалення виборчого законодавства України, пов'язані з легітимацією існуючої форми правління, а також із впровадженням визначених теоретичних аспектів легітимації у конституційній державі, є предметом подальших наукових пошуків.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Ким А.И. Советское избирательное право: Вопросы теории избирательного законодательства и практики его применения. – М.: Юрид. лит., 1965. – С. 30.
2. Барабашев Г.В., Шеремет К.Ф. Непосредственная демократия в СССР. – М.: Знание, 1984. – С. 20.
3. Советское государственное право: Учеб. пос. / Под ред. В.С. Основина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1991. – С. 109.
4. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики / За ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 356 с.
5. Прело М. Конституционное право Франции. – М., 1987. – С. 399.
6. Избирательное право и избирательный процесс в Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. А.В. Иванченко. – М.: НОРМА, 1999. – 856 с. – С. 14.
7. Конституционное право России: Учебник / Отв. ред. А.Н. Кокотов, М.И. Кукушкин. – М.: Юрист, 2003. – 538 с.
8. Чудаков М.Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учеб. пособие. – Мн.: Новое знание, 2001. – 576 с.
9. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: В 4 т. Тома 1–2. Часть общая: Учебник / Отв. ред. Б. Страшун. – 3-е изд. – М.: БЕК, 1999. – 784 с.
10. Алексеева Т.А. Выборы как средство легитимации власти // Гражданское участие: ответственность, сообщество, власть. Неконцептуальный сборник / Отв. ред. Р.Г. Апресян. – М.: Аслан, 1997. – С. 16–21.
11. Ткачук В.Н. Проблемы легитимности власти в условиях выборного представительства // Вологодские чтения. – 2001. – С. 26–27.
12. Дибров А.Н. Легитимность государственной власти и ее основные типы // Государственная служба. – 2002. – № 2 (16). – С. 32–35.
13. Загальна теорія держави і права: Підручник / За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2002. – 432 с.
14. Кистяковский Ф. Лекции по общему государственному праву. – М., 1912. – С. 289.
15. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства: Учебник. – М.: НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 552 с.
16. Мухаев Р.Т. Теория государства и права: Учебник. – М.: ПРИОР, 2001. – 464 с.
17. Любашиц В.Я., Мордовцев А.Ю., Тимошенко И.В., Шапсугов Д.Ю. Теория государства и права: Учебник. – М.: ИКЦ «Март»; Ростов н/Д: Изд. Центр «Март», 2003. – 656 с.
18. Вишневский А.Ф., Горбатов Н.А., Кучинский В.А. Общая теория государства и права: Учебник. – Мн.: Амалфея, 2004. – 688 с.
19. Чиркин В.Е. Современное государство. – М.: Международ. отношения, 2001. – 416 с.
20. Лазаревский Н.И. Народное представительство и его место в системе других государственных установлений // Конституционное государство / Под ред. И.В. Гессена и А.И. Каминки. – СПб., 1905. – С. 182.
21. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия // Политология: хрестоматия / Сост. М.А. Василик, М.С. Вершинин. – М.: Гардарики. – С. 376–386.
22. Шишкина Н.Э. Чего хочет президент – президентской республики или президентского правления? // Народная газета. – 1993. – 7 апреля.
23. Лучший способ ухудшить Конституцию: Интервью с советником Конституционного суда РФ, судьей Конституционного суда в отставке Тамарой Морщаковой // Новое время. – 2003. – 17 декабря.

Правова оцінка застосування загороджувального бар'єра в пропорційній виборчій системі

У зв'язку з реформою виборчого законодавства та переходом до пропорційної системи виборів актуальними є дослідження багатьох правових інститутів, що застосовуються в цій системі. Важливість такого дослідження обумовлюється, зокрема, тим, що практика розвитку законодавства в пострадянських країнах показує, що іноді запозичуються досить суперечливі норми та інститути.

Ганна Пономарьова,
студентка 5 курсу
Національної
юридичної академії
України
Імені Ярослава
Мудрого

Одним із запозичених інститутів є так званий загороджувальний (виборчий) бар'єр, сутність якого полягає в тому, що при розподілі мандатів за пропорційною системою виключаються партії, що не зібрали визначеного законом відсотка голосів.

Дослідження цієї теми є також вкрай актуальним з точки зору практичної потреби розвитку виборчої системи нашої держави. Наявність загороджувального бар'єра викликає протести з боку групи невеликих політичних партій. Відсутність можливості парламентським шляхом захищати свої інтереси може спонукати окремі політичні партії діяти іншими методами, які можуть бути досить радикальними, а іноді й екстремістськими. Таким чином, у суспільстві штучним шляхом підтримується соціальний і політичний конфлікт.

На сьогоднішній день як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці відсутні спеціалізовані роботи, присвячені вивченню інституту загороджувального бар'єра. Деякі аспекти зазначеної проблеми розглядалися науковцями лише при дослідженні пропорційної системи виборів. Серед них необхідно назвати таких учених, як Г. Алмонд, Дж. Д. Дербишайр, Я. Дербишайр, М. Дюверже, Ю. Ключковський, О. Лавринович, В. Лапаєва, М. Могунова, А. Романюк, Дж. Сарторі, М. Ставнічук, О. Тодика, Ю. Тодика, Ю. Юдін, В. Яворський та ін.

Поширеним серед науковців і політиків є схвальне сприйняття застосування

бар'єра. Але зазвичай оцінка загороджувального бар'єра дається не з правової точки зору, а виключно з точки зору політичної доцільності. Основний аргумент прихильників бар'єра полягає в тому, що цей інститут не допустить формування величезного числа дрібних фракцій у парламенті й сприятиме таким чином політичній структурізації парламенту та його дієздатності (а за наявності парламентської республіки – також і дієздатності уряду).

Але попри укорінене уявлення про необхідність цього інституту, деякі науковці ставлять під сумнів його доцільність та відповідність принципам демократії. О. Тодика вказує на певну абсурдність ситуації при розподілі голосів між партійними списками із використанням загороджувального бар'єра, коли голоси політичних формувань одного спрямування переходять до партій з протилежною ідеологією [1, 59].

Отже, завданням цієї статті ми бачимо, по-перше, дослідження історичних передумов і причин запровадження загороджувального бар'єра, досвіду його використання в різних країнах світу; по-друге, аналіз політичних аргументів прибічників існування бар'єра, заснований на оцінці досвіду країн, які його не застосовують; по-третє, формулювання правової оцінки цього інституту.

Уперше загороджувальний бар'єр було введено Федеральним законом про вибори у ФРН після Другої світової війни. Поява п'ятивідсоткового загороджуваль-

Дмитро Лук'янов,
начальник Управління
планування
та координації
правових досліджень
АПРН України,
кандидат юридичних
наук

ного бар'єра була обумовлена конкретно-історичними умовами в Німеччині та політичною ситуацією в повоєнні часи, яка полягала в тому, що після поразки фашистського режиму при розбудові нового державного ладу виникла необхідність запобігати можливості будь-яких спроб залишків радикально спрямованих сил прийти до влади, скерувати Німеччину на недемократичний шлях розвитку [2, 98]. Отже, введення загороджувального бар'єра стало одним із заходів у цьому напрямі. Хоча це означало, що на виборах до Бундестагу близько 1,8 млн. виборців можуть бути не представленими у парламенті [3, 137–138].

У подальшому цей інститут був використаний для формування політичної монополії на представництво інтересів народу. Проаналізувавши партійну систему ФРН за останні 50 років, доходимо висновку, що з 1949 р. відбувається стрімке звуження партійного спектра. З того часу в політичному житті країни головну роль відіграють дві партії (ХДС та СДП), які поперемінно приходять до влади. Такий устрій призводить до значної складності утворення будь-якої нової партії з претензією на участь у реальній політиці, що є вкрай вигідним основним політичним силам.

Із 25 країн Європейського Союзу 15 – застосовують пропорційну виборчу систему в чистому вигляді. Щодо бар'єра, то, наприклад, у Данії він становить всього два відсотки, у Греції, Іспанії – три, у Болгарії, Італії та Швеції – чотири, у Чехії, Угорщині, Словаччині – п'ять відсотків. Із числа країн, що входили до складу СРСР, дев'ять – застосовують пропорційну виборчу систему при обранні всього складу парламенту або його частини. І кожна з цих дев'яти країн запозичила такий інститут виборчого права, як загороджувальний бар'єр. Так, в Україні він становить зараз три відсотки, у Латвії – чотири, у Литві, Естонії, Вірменії, Азербайджані – п'ять, у Молдові – шість, у Російській Федерації та Грузії – сім відсотків.

Винятком із загального правила є така країна, як Нідерланди, де немає бар'єра [4, 99]. Винятковим є й Ізраїль, оскільки існуючий у цій країні одновідсотковий бар'єр може бути прирівняний до його відсутності. Необхідно звернути увагу

на те, що досвід цих країн спростовує найбільш поширену точку зору стосовно того, що пропорційна система за умов відсутності бар'єра повинна сприяти появі величезної кількості політичних партій, неструктурованості та недієздатності парламенту, а за умови парламентської форми правління й нестабільності уряду. На сьогоднішній день у Нідерландах нараховується близько двадцяти політичних партій, із яких найбільшу вагу мають шість. З аналізу результатів всезагальних виборів у Нідерландах за останні 80 років випливає: щоразу близько десяти партій отримують представництво у другій палаті, хоча основна частка голосів (80–85 відсотків) незмінно розподіляється між трьома провідними партіями [5, 262 – 268]. Парламент, отже, повністю політично структурований і складається з кількох великих фракцій.

Розглянемо приклад Ізраїлю. Чинна пропорційна виборча система була закріплена в Ізраїлі виборчим законом у 1973 році, причому загороджувальний бар'єр становить лише один відсоток (майже рівнозначно його відсутності). Так, у країні офіційно діють 33 політичні партії, деякі з них досить невеликі, дві – головні («Єдиний Ізраїль» та «Лікуд») [4, 146]. У Кнесеті зазвичай представлені близько десяти політичних партій, тобто широкий спектр політичних сил (наприклад, за результатами виборів у 1999 році, представницькі мандати отримали 13 партій) [5, 795–797].

Аналіз півстолітньої політичної діяльності державного механізму Ізраїлю (парламентської форми правління) дає змогу констатувати, що наявність представників різних партій у парламенті не тягне за собою нестабільність, часту змінюваність та неефективну діяльність уряду країни. Необхідно враховувати додатково той факт, що Ізраїль майже всю свою історію перебуває в стані війни з зовнішніми ворогами, а також боротьби з тероризмом усередині держави. Але навіть за таких надзвичайних умов Ізраїль не пішов шляхом штучного обмеження демократії.

Загороджувальний бар'єр має наслідком автоматичний перехід голосів, відданих за партії, що не подолали його, до партій-переможців, що, по суті, і є нерівністю. Порушення рівності щодо партій демонструється зазвичай тоді, коли, за умови

народної підтримки, зібравши необхідну для одержання хоча б одного мандата кількість голосів, партія усувається від розподілу місць у парламенті.

Вважаємо не менш істотним зауваження стосовно того, що наявність дискримінаційного загороджувального бар'єра суперечить головному принципу, ідеї пропорційної виборчої системи, згідно з якою кількість відданих за партію голосів виборців пропорційно трансформується у кількість місць у парламенті. Цей інститут перекреслює центральну перевагу, якою ця система виборів відмінна від мажоритарної, спотворює пропорційність представництва. Виборці, які віддали голоси за партії, що не подолали бар'єр, по суті, взагалі не представлені у парламенті. Наприклад, на виборах 1995 р. до Державної Думи Російської Федерації, де діяв п'ятивідсотковий загороджувальний бар'єр, не одержали представництва 51 відсоток виборців, котрі голосували, тобто, більшість [6, 28]. Отже, констатуємо порушення одного з основних принципів демократії, відповідно до якого рішення приймається волею більшості. На виборах 1998 р. до Верховної Ради України пропали голоси близько 30 відсотків виборців, котрі проголосували за партії, що не набрали чотирьох відсотків голосів [7, 24–25]. Якби ж бар'єр становив п'ять відсотків, і такий розмір пропонувався при розгляді закону про вибори, не представленими могли бути до 47 відсотків виборців [6, 28].

Ці причини спонукали неодноразові спроби визнати загороджувальний бар'єр антиконституційним. Автори таких подань намагалися довести, що зазначений інститут не відповідає загальноновизнаному конституційному принципу рівного виборчого права.

Конституційний суд Російської Федерації у 1995 році ухилився від розгляду питання неконституційності інституту загороджувального бар'єра і відмовив у прийнятті запиту до розгляду, пославшись на те, що це є питанням політичної доцільності [8]. Поділяємо погляд В. Лапаєвої, що таке мотивування необгрунтоване, бо більшість рішень законодавця приймаються з урахуванням саме політичної доцільності, а справа Конституційного суду – слідкувати, щоб законодавець при цьому не вийшов за

межі конституційно-правового простору [9, 92–93]. На необгрунтованості рішення суду як зі змістовних, так і з процесуальних моментів окремо наголосив суддя А. Аметістов [8].

У 1998 р. Конституційний суд РФ прийняв аналогічний запит Саратовської обласної Думи та визнав бар'єр конституційним. У прийнятій з цього питання Постанові Суду зазначено: «Визнати положення частини другої статті 62 Федерального закону від 21 червня 1995 р. «Про вибори депутатів Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації», відповідно до якого виборчі об'єднання, виборчі блоки, списки кандидатів яких одержали менше п'яти відсотків голосів виборців, котрі взяли участь у голосуванні, виключаються з розподілу депутатських мандатів по федеральному виборчому округу, таким, що відповідає Конституції Російської Федерації тією мірою, в якій застосування п'ятивідсоткового бар'єра дає змогу забезпечити участь у розподілі депутатських мандатів не менш ніж двох виборчих об'єднань, які при цьому в сукупності отримують більше 50 відсотків голосів виборців, котрі взяли участь у голосуванні» [10].

Аналіз мотивувальної частини цієї Постанови дає змогу дійти висновку про досить суперечливу аргументацію визнання бар'єра конституційним. Спершу Судом зазначено, що рівність виборчих прав громадян, а також рівність виборчих об'єднань, виборчих блоків означає рівність перед законом і право на рівний та ефективний захист закону без будь-якої дискримінації з якої б то не було ознаки чи обставини. Однак рівність щодо виборчого права не може означати рівності результатів. Аргументуючи свою позицію, Суд також зауважив, що сутність народного представництва не спотворюється загороджувальним бар'єром. Громадяни, котрі взагалі не голосували або голосували, але не за тих кандидатів, які стали депутатами, не можуть розглядатися як такі, що позбавлені свого представництва у парламенті.

Далі Суд доходить висновку, що Конституція РФ не виключає можливості законодавця встановити певний відсоток голосів виборців, який необхідно зібрати на виборах на підтримку федерального списку кандидатів виборчого об'єднання,

блоку для того, щоб це виборче об'єднання, блок мали право брати участь у розподілі депутатських мандатів. Але, разом з тим, Конституційний суд РФ закріплює, що він може перевірити, за яких конституційно значущих юридичних умов той чи інший бар'єр, установлений законодавцем, є допустимим, а за яких, навпаки, стає надмірним. Тобто у РФ з її багатопартійною системою, яка тільки-но формується, не є усталеною, п'ятивідсотковий бар'єр, залежно від різних умов, може виступати як допустимий, так і надмірний.

Таким чином, Конституційний суд РФ висловив протилежне своєму рішенням припущення того, що в результаті виборів все ж може складатися ситуація, коли бар'єр вступатиме у протиріччя з принципом народовладдя і принципом політичного різноманіття та багатопартійності [11, 60–63]. Якщо наведені суперечності стосуються вже п'ятивідсоткового бар'єра, ще більш суперечливим видається ситуація із семивідсотковим, який був запроваджений Федеральним законом від 20 грудня 2002 р. «Про вибори депутатів Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації» [12].

Конституційний суд України 1998 року також фактично ухилився від оцінки бар'єра на предмет його конституційності, дійшовши висновку, що позбавлення списків кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій, які отримали менше чотирьох відсотків голосів виборців, права на участь у розподілі депутатських мандатів, є питанням політичної доцільності, і воно має вирішуватися Верховною Радою України [13]. Суддя Конституційного суду України М. Савенко виклав іншу точку зору, згідно з якою чотирьохвідсотковий бар'єр порушує принцип рівності, який закріплено в Конституції України, оскільки внаслідок такого розподілу окремі політичні партії і виборчі блоки партій мають більшу кількість депутатських мандатів, ніж фактично отримали їх від виборців. Це відбувається за рахунок голосів, набраних списками політичних партій і виборчих блоків партій, які не отримали чотирьох відсотків голосів. Такий поряток підрахунку голосів, зазначає М. Савенко, фактично спотворює результати голосування і волевиявлення виборців [13].

Досить цікавим для загального розуміння та правової оцінки подібного інституту є рішення Конституційної ради Франції щодо передбаченого законом п'ятивідсоткового бар'єра, який необхідно подолати політичним партіям для отримання державного фінансування. Конституційна рада визнала закон у цій частині неконституційним, аргументуючи своє рішення тим, що такий поріг перешкоджає вираженню нових ідейних течій та думок і, відповідно, суперечить принципу рівності та свободи партій [14, 170].

Практика застосування загороджувального бар'єра в пострадянських країнах показує, що досить часто він призводить до суттєвого викривлення політичного представництва різних груп населення. Так, у 2004 р. у Грузії при семивідсотковому бар'єрі за результатами виборів за пропорційною системою до складу парламенту увійшли всього дві партії: правляча партія «Єдиний національний рух – Демократи», що отримала 67,2 відсотка голосів виборців, та блок «Нові праві – Промисловці» – 7,62 відсотка голосів (одержали тільки 15 місць зі 150). Абсолютна більшість – у партії прихильників чинного президента країни М. Саакашвілі. Цій партії здебільшого й дісталися голоси, що були віддані за інші чотири партії, які не подолали бар'єр (6,2, 4,2, 3 та 2,4 відсотка голосів виборців). Партія Аслана Абашидзе «Союз демократичного відродження», що представляє автономну Аджарію, не пройшла до парламенту при пропорційному представництві, зібравши 6,2 відсотка голосів виборців [15]. Така ситуація негативно оцінюється та критикується Парламентською асамблеєю Ради Європи. У січні 2005 р. це питання було предметом розгляду на засіданні ПАРЕ, на якому було зроблено висновок про порушення Грузією принципів демократії через майже відсутність у державі парламентської опозиції. Причиною монопольного становища однієї партії у парламенті Грузії визнано саме застосування загороджувального бар'єра. Результатом засідання ПАРЕ було винесення резолюції з вимогою до грузинського керівництва створити умови для появи та функціонування ефективної системи демократичних стримувань і противаг, серед яких – парламентська опозиція [16].

Схожа до грузинської ситуація мала місце і в Молдові на позаминулих парламентських виборах. За Комуністичну партію у 2001 р. проголосувало 50 відсотків виборців, чому пропорційно відповідає 50 місць у парламенті країни. Але завдяки перерозподілу голосів, відданих за інші партії, які не подолали шестивідсотковий бар'єр, вона отримала 71 місце із 101, тобто 70 відсотків загальної кількості парламентських мандатів [17]. Таким чином, перерозподіленою виявилася значна частка голосів виборців – двадцять відсотків. Отже, склалася ситуація викривлення волі виборців через підрахунок голосів, несправедливості щодо суттєвої частини загального електорату. Половина виборців голосували проти комуністичної ідеології, а в результаті їх голоси отримали саме комуністи та був сформований парламент, де комуністам належить конституційна більшість.

На виборах до Державної Думи РФ 2003 р. не подолали встановленого бар'єра

партії «СПС» і «Яблуко», які виражають інтереси значної частини населення, зокрема, бізнесу й інтелігенції. Водночас їх голоси були поділені між їх політичними опонентами – «Єдиною Росією», «Компартією РФ» та «ЛДПР». У Росії введений новим виборчим законом 7-відсотковий бар'єр є інструментом створення авторитарної структури управління з метою не допустити в парламент опозиційні партії.

Підсумовуючи, ще раз наголошуємо на тому, що інститут загороджувального бар'єра є одним із тих, запозичення якого досить суперечливе з точки зору поставленої мети розбудови демократичної правової держави Україна. На нашу думку, бар'єр не має застосовуватися при обранні народних представників за пропорційною виборчою системою з метою забезпечення найбільш повного представництва інтересів громадян у парламенті.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Тодика О.Ю. Выборы до парламентів країн СНД (Порівняльно-правовий аспект): Монографія. – Х.: Факт, 2003.
2. Посібник з розробки виборчих систем / Е. Рейнолдс, Б. Рейллі та ін. – Стокгольм – Київ: IDEA, 2003.
3. Ахтенберг Н., Бадуря П. и др. Государственное право Германии. Сокращенный перевод немецкого семитомного издания. – М.: ИГП РАН, 1994. – Том 1.
4. Дербишайр Дж. Д., Дербишайр Я. Политические системы мира: в 2-х т. Пер. с англ. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2004. – Том 1.
5. Выборы во всем мире. Электоральная свобода и общественный прогресс. Энциклопедический справочник / Сост. А.А. Танин – Львов. – М.: РОССПЭН, 2001.
6. Замніус В., Котляр Д., Євгенєва А. Виборче законодавство України напередодні змін. Аналіз перспективного виборчого законодавства України та іноземний досвід // Парламент. – 2001. – №4. – С. 24–50.
7. Політичні партії в Україні: Інформ.-довід. вид. / Гол. редкол. М.М. Рябець. – К: Центральна виборча комісія. – 2001.
8. Собрание законодательства Российской Федерации. – 1995. – №49. – Ст. 4867.
9. Лапаева В.В. Право и многопартийность в современной России. – М.: Норма, 1999.
10. Собрание законодательства Российской Федерации. – 1998. – №48. – Ст. 5969.
11. Волкова Н.С., Харбиева Т.Я. Правовые позиции Конституционного суда Российской Федерации и парламент. – М.: Норма, 2005.
12. Собрание законодательства Российской Федерации. – 2002. – №51. – Ст. 4982.
13. Рішення Конституційного суду України від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 // Вісник Конституційного суду України. – 1998. – № 2.
14. Юдин Ю.А. Политические партии и право в современном государстве. – М.: Форум – Инфра-М, 1998.
15. Див.: <http://www.kavkaz.memo.ru/news-text/news/id/653712.html>; http://www.mignews.com/news/politic/cis/060305_72618_05392.html.
16. Марциновский А. ...Увяли розы? // Зеркало недели. – 2005. – 29 января.
17. Див.: <http://www.elections.parliament.md/ru/>

Проблема національних квот у виборчому праві України – історія і сучасність

Борис Бабін,
старший викладач
кафедри
конституційного
права та загально-
правових дисциплін
Донецького
юридичного інституту
ЛДУВС, кандидат
юридичних наук

Однією з основних проблем демократії у будь-якій країні є ситуація із забезпеченням представництва меншості та реалізації її права на участь в управлінні суспільством. У поліетнічному суспільстві, зокрема, проблемним є питання реалізації прав та інтересів невідоміючих етнічних груп при обранні населенням представницьких органів публічної влади. Ця проблема знаходила різні шляхи розв'язання у виборчому праві різних країн; дії нормотворців з її подолання мають довгу та цікаву історію в Україні, до того ж, питання представництва етнічних груп не вирішене в нашій державі й досі. На жаль, безумовна актуальність тематики не сприяла виникненню адекватної кількості наукових досліджень. Окремі її аспекти були висвітлені в працях Н. Бекірова, Н. Беліцер, О. Копиленка, А. Мальгіна й ін., але ці дослідження мали насамперед політологічний характер та були здійснені до кардинальних змін у системі виборчого права, які відбулись у 2004–2005 рр. Метою статті є аналіз шляхів вирішення проблеми представництва невідоміючих етнічних груп у виборчому праві України та окремих інших країн і розробка пропозицій щодо оптимізації системи виборчих правових норм, що існують зараз, у такому аспекті. При цьому слід проаналізувати сутність виборчих правовідносин і норм, що їх регулювали в Україні та її окремих регіонах у 90-ті роки ХХ століття, сучасну політичну ситуацію в країні та стан міжнаціональних відносин.

Питання гарантованого представництва окремих етнічних груп у виборчих органах у перші роки незалежності України отримало гласний, законний характер та було пов'язано насамперед із процесами повернення депортованих етнічних груп та розбудовою Кримської автономії. Відповідно до Декларації про національний суверенітет татар Криму, яку 28 червня 1991 р. прийняв Курултай кримськотатарського народу [2], Меджліс кримськотатарського народу 29 грудня 1991 р. ухвалив розроблений ним проект Конституції

Кримської Республіки [5, 144–172]. Проект містив конституційно-правові гарантії забезпечення національного розвитку кримських татар, кримських караїмів та кримчаків «як корінного населення Криму», зокрема встановлення специфічної виборчої системи. Так, поза системою органів влади Кримської Республіки, мав існувати Курултай, який би обирався представниками «корінного населення» та обирав би 1/3 депутатів кримського парламенту, які склали б окрему палату.

Представники «корінного населення», згідно зі статтею 93 Проекту, мали право брати участь у виборах Верховної Ради Кримської Республіки не тільки за територіальними виборчими округами, а й за спеціальним округом. Віце-президент Криму мав бути представником «корінного населення» та повинен був обиратися Курултаєм (стаття 109 Проекту) [5, 150]. Така нерівність прав громадян автономії за національною ознакою викликала вкрай негативну реакцію на цей проект та критичне ставлення до нього дослідників, зокрема С. Єфімова та А. Мальгіна [3, 48], чинні Конституції Криму (редакції 1992 р., 1995 р.) не врахували зазначені положення проекту, але закріпили специфічний статус національних з'їздів та організацій, зокрема як учасників виборчого процесу.

Невирішеність кримськотатарського питання викликала створення в 1992–1993 рр. кількох законопроектів, які повинні були мати загальноукраїнський характер. Так, комісія ВР України з питань державного суверенітету, міжреспубліканських та міжнаціональних відносин у червні 1992 р. розробила проект Закону України «Про статус кримськотатарського народу (нації) в Україні». Положення цього проекту гарантували представникам кримськотатарського народу рівність прав, зокрема виборчих, з іншими громадянами України [13, 1]. Національний рух кримських татар опрацював і ухвалив 12 липня 1992 р. альтернативний наведеному законопроект «Про відтворення національної

цілісності, прав та станів кримськотатарського народу (нації)», при цьому згадок про наявність виборчих квот для зазначеної етнічної групи в тексті також немає [8, 2].

Окремі вимоги національних рухів етнічних груп були закріплені в 1993 р. у виборчому праві Криму, яке в той період встановлювалося автономією самостійно. 30 травня 1993 р. Меджліс виступив із заявою «Про проект Закону Республіки Крим «Про вибори до Верховної Ради Криму,» в якій вказував на необхідність «ефективного представництва кримськотатарського народу у Верховній Раді Криму». У заяві Меджлісу, що була прийнята 19 вересня 1993 р., вимагалось створення шести одномандатних національних виборчих округів для представників «депортованих народів» та кримськотатарського багатомандатного округу, в якому за списками Курултаю, політичних партій та національно-культурних громад кримських татар мали бути обрані 22 з 80 депутатів [6, 131].

Шляхом переговорів був досягнутий компроміс, відповідно до якого в Закон Республіки Крим від 17 квітня 1993 р. «Про вибори депутатів Верховної Ради Криму» Законом від 14 жовтня 1993 р. були внесені зміни [11]. Згідно з ними були створені чотири одномандатні виборчі округи для представників депортованих етносів (болгар, вірмен, греків та німців), кримчаки та караїми права на власний одномандатний округ (округи) не отримали. Був створений багатомандатний кримськотатарський виборчий округ, за яким обиралися 14 депутатів. 80 депутатів обиралися населенням Криму на загальних підставах, голосування в національних округах для виборців було вільною альтернативою голосуванню за партійними списками [11]. Постановою Верховної Ради Криму від 9 грудня 1993 р. № 465-1 було зазначено, що національність громадян Республіки Крим мала на виборах встановлюватися за записом у паспорті або свідоцтві про народження (належність до кримськотатарської національності за записом «татарин») [14]. Друга сесія Курултаю погодилася на такі умови проведення виборів, які пройшли 27 березня 1994 р. Так, уперше в історії вітчизняного виборчого права був здійснений тимчасовий (національні округи створювались лише на один строк

повноважень Верховної Ради Криму) конституційно-правовий експеримент з надання національним меншинам і кримськотатарському народу виборчих квот.

За участю кількох кримськотатарських національних організацій на виборах перемогли прихильники Курултаю, що дало змогу 14 представникам Меджлісу сформувати у Верховній Раді Криму фракцію «Курултай». Необхідність встановлення виборчих квот за національною ознакою у зазначений період була обумовлена насамперед тим, що більшість раніше депортованих громадян та їх нащадків, котрі повернулися до Криму, на період 1994–1995 рр. не завершила процедури отримання громадянства України, отже, була позбавлена можливості бути ефективно представленою в автономії, яка створювалась, зокрема, й для забезпечення етнічних прав депортованих. До того ж, відносна меншість цих етнічних груп у населенні автономії не давала їм представникам можливості виграти вибори в одномандатних виборчих округах.

6 квітня 1995 р. був прийнятий Закон України «Про особливості участі громадян України з числа депортованих з Криму у виборах депутатів місцевих рад в АРК», але він у подальшому був відмінений, і його положення не були реалізовані під час проведення виборів. Цей закон передбачав створення додаткових виборчих округів у межах адміністративно-територіальних одиниць АРК для представників окремих етнічних груп, що були раніше депортовані з Криму, насамперед кримських татар, де вони становлять меншість виборців, виходячи з наведених вище обставин, обумовлених їх депортованим статусом [17]. Після остаточного приведення Кримської автономії у правове поле України в 1995–1998 рр., представники раніше депортованих етнічних груп були позбавлені квот на виборах усіх рівнів. Це призвело до того, що вибори 1998 р. до Верховної Ради АРК та місцевих рад автономії фактично усунули представників раніше депортованих груп від участі у виборчому процесі, що породило ескалацію напруженості в суспільстві.

Конференція делегатів III Курултаю кримськотатарського народу 21 листопада 1998 р. прийняла Підсумкову Резолюцію, яка просить Президента України внести в грудні 1998 р. на розгляд до Верховної Ради України законопроекти «Про статус

кримськотатарського народу в Україні» та «Про Верховну Раду АРК» з метою створення правових механізмів, які б забезпечували представництво кримськотатарського народу у Верховній Раді АРК [5, 41–42].

Резолюція мітингу кримських татар 8 квітня 1999 р., проведеного у м. Сімферополь, наполягає на прийнятті «термінових та ефективних заходів для забезпечення натуральних прав кримськотатарського народу», зокрема забезпечення ефективного представництва кримськотатарського народу у Верховній Раді АРК та у «виконавчих органах усіх рівнів» і внесення відповідних змін у Конституцію АРК 1998 р. [5, 49]. Так, резолюція загальнокримського траурного мітингу 18 травня 2000 р. висунула наступні вимоги: Президенту України – дати доручення щодо розробки та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів, які б забезпечили «реальне представництво кримських татар» у представницьких структурах; Верховній Раді АРК – організувати разом із Меджлісом кримськотатарського народу Робочу групу щодо підготовки проектів Законів України «Про внесення доповнень та змін у Закони України «Про ВР АРК» та «Про вибори у ВР АРК» [5, 93].

Внаслідок наведених обставин під час розробки відповідних законопроектів у Верховній Раді України це питання неодноразово обговорювалося й у 1999–2001 рр. Так, у липні 1999 р. Верховна Рада України ухвалила Державну програму розвитку законодавства України до 2002 р. Згідно з нею до кінця 2000 р. мав бути прийнятий Закон України «Про повернення депортованих народів», до кінця 2001 р. – нова редакція Закону України «Про національні меншини України» [15, 17–18]. Сукупність цих законів мала уточнити статус корінних народів України, але ця Державна програма у повному обсязі реалізованою не була, наведені акти законодавцем не були прийняті.

Серед законопроектів, зареєстрованих у Верховній Раді України, інтерес являє законопроект «Про статус кримськотатарського народу», суб'єктом законодавчої ініціативи якого був тодішній народний депутат України Р.П. Безсмертний. Цей законопроект, одержаний Верховною Радою 10 вересня 1999 р. (номер реєстрації 4041), у статті 4 передбачав забезпечення гаран-

тованого представництва кримськотатарського народу у Верховній Раді України, Верховній Раді АРК та органах місцевого самоврядування в АРК [19]. Зауважимо, що розмір квоти представництва кримськотатарського народу у кількості не менше ніж 15% від загальної кількості депутатів передбачалась лише у ВР АРК, квоти в інші органи не встановлювалися. Слід зазначити, що з тексту проекту незрозумілим є навіть характер цих квот, що особливо важливо для органів місцевого самоврядування. Стаття 5 забезпечує представникам кримськотатарського народу право рівного доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. У статті 6 проекту згадуються «представницькі органи кримськотатарського народу» – Курултай (вищий представницький орган) та Меджліс (постійний представницький орган, що діє між сесіями Курултаю); визначається, що процедури формування й діяльності представницьких органів кримськотатарського народу встановлюються самим народом, що припинення їх діяльності можливе лише на підставі судового рішення [19].

Майже аналогічний законопроект «Про статус кримськотатарського народу» був поданий на розгляд Верховної Ради України Р.П. Безсмертним, М. Джемільовим, В.В. Таран-Тереном та Р.А. Чубаровим 3 вересня 2003 р., номер реєстрації 4098. Цей проект у статті 6 передбачав наявність квот представництва кримських татар у Верховній Раді України – не менше 1% депутатів (пункт 2), у ВР АРК – не менше 20% депутатів (пункт 3) та згадував про необхідність пропорційного представництва кримських татар у місцевих радах (пункт 4) [20].

Крім того, при обговоренні наслідків всенародного референдуму щодо змін до Конституції України (зокрема, в аспекті процедури формування верхньої палати парламенту, яка мала бути створеною) окремі автори пропонували кількох її депутатів обирати на національних з'їздах традиційних для України етнічних меншостей і представників традиційних релігійних конфесій.

Ці законопроекти не були ухвалені внаслідок чисельних протестів та протидії з боку різних політичних сил. Так, Л. Грач заперечував можливість надання окремим етнічним групам виборчих квот, виходячи

з поглядів інтернаціоналізму та доктрини рівності в правах усіх етносів як фактора забезпечення міжнаціональної злагоди й апелюючи до рівності індивідуальних прав (зокрема рівності виборчого права) усіх громадян України [1, 3]. Але додамо, що надання певним етносам, що перебувають у меншості, особливих прав для забезпечення свободи їх розвитку, за умов відсутності обмеження прав решти населення, міжнародним правом не вважається дискримінацією.

Отже, права етнічних груп на особливі форми участі у виборах (за умов дотримання рівності виборчих прав для всіх громадян України та свободи вибору представника певної етнічної групи щодо власної участі у виборах за загальною або спеціальною процедурами) не порушують конституційні приписи та права й свободи людини.

У контексті дослідження проблеми участі етнічних груп України у виборах вважаємо вартим уваги досвід Російської Федерації як багатонаціональної держави, яка має власні виборчі системи у більшості суб'єктів федерації. Права етнічних груп у Росії розглядаються не як права національних меншин, а через використання інститутів корінних народів та національно-культурної автономії. Зокрема, права осіб, які належать до корінних нечисленних народів, на формування рад представників нечисленних народів при органах виконавчої влади суб'єктів РФ та органах місцевого самоврядування й на участь у них закріплюються у пункті 2 частини другої статті 8 Закону РФ від 30 квітня 1999 р. «Про гарантії прав корінних нечисленних народів РФ». Крім того, Закон від 30 квітня 1999 р. передбачає у статтях 13 та 14 можливість встановлення квот представництва нечисленних народів у законодавчих і представницьких органах суб'єктів РФ та в органах місцевого самоврядування [10]. Такі права, на нашу думку, є доцільними за умов національно-федерального устрою держави, що не повною мірою відповідає умовам України.

Закон Кемеровської області РФ «Про правовий статус корінних нечисленних народів у Кемеровській області» № 14-03 від 19 січня 1999 р. серед колективних прав цих етнічних груп закріплює право на представництво у виконавчому та законодавчому органах області та в органах місцевого самоврядування (будь-яких квот представництва або проведення виборів за

національними списками в Законі не передбачено, є лише посилання на федеральне законодавство) (статті 4, 5) [12].

Досвід конституційного правового врегулювання представництва за етнічною ознакою Республіки Дагестан, як найбільш багатонаціонального суб'єкта Росії (у двохмільйонному Дагестані мешкають представники кількох десятків самобутніх етнічних груп), є для України досить корисним, оскільки дає змогу розглянути як переваги, так і недоліки системи виборчих квот. Стаття 72 Конституції республіки гарантує представництво всіх народів Дагестану в республіканському парламенті (Народних Зборах). Цей правовий акт забезпечує пропорційне представництво у Народних Зборах для 14 етнічних груп (з них 13 є автохтонними етносами, також гарантуються місця росіянам, які в РД становлять меншість населення та за законами республіки мають статус корінного нечисленного народу (!)), які Р.З. Німатулаєва називає «конституційно визначеними» [7, 270]. Представництво цих народів у 1999 р. було забезпечено шляхом встановлення для них національно-територіальних виборчих округів згідно із Законом «Про вибори депутатів Народних Зборів РД» [21].

Слід зазначити, що в Дагестані виборчі квоти за цим законом були також встановлені за гендерною (жіночі округи) та іншими ознаками. Ці квоти були визнані Конституційним судом Дагестану такими, що не відповідають Конституціям Росії та Дагестану, але водночас цей орган відмовив у скарзі аварцю І. Набієву, якому на підставі пункту 18 статті 34 зазначеного закону було відмовлено в реєстрації у Лезгінському національному окрузі як кандидату в депутати. Підставою відмови було те, що це положення закону захищає права корінних народів та національних меншин і враховує історичні та місцеві традиції [7, 268]. Виборчі етнічні, гендерні та професійні квоти в РД потім були скасовані, але федеральним Законом від 7 лютого 2003 р. [9] владі суб'єкта федерації (мався на увазі саме Дагестан та вибори в його представницький орган) було тимчасово дозволено за умов утворення виборчих дільниць у місцях компактного мешкання корінних нечисленних народів відступати від середньої норми представництва, що фактично поновило квоту.

Отже, досвід Росії доводить, що пряме встановлення національних виборчих

округів та виборчих квот обумовлено потребою вирішення об'єктивних проблем їх представництва, але водночас може мати дуже суперечливий характер щодо можливості порушення прав громадян за етнічною ознакою. Але не слід вважати, що етнічні квоти на виборах характерні виключно для країн СНД. Так, виборче законодавство Румунії передбачає квоту при виборах до парламенту цієї країни для традиційних національних меншин – українців та угорців, право висування кандидатів належить у цих випадках національно-культурним товариствам. Можливість встановлення певних преференцій для традиційних етнічних меншин передбачена конституціями Боснії та Герцеговини, Словаччини, Словенії тощо.

Доцільно розглянути також проблематику форм організації національних рухів, що представляють більшість населення цих національностей, а не їх окремі політичні течії та угруповання та проводяться шляхом виборів. Слід зазначити, що правових актів, які б урегульовували статус виборних органів етнічного самоврядування в належному обсязі, ще не існує, зокрема, вони не передбачені в Законі «Про національні меншини України», відчутному законодавчому акті про статус кримськотатарського народу. Водночас ці структури громадянського суспільства існують об'єктивно й поза правовим полем України. Це насамперед стосується Курултаю (далі – ККТН) та Меджлісу кримськотатарського народу (далі – МКТН) та представницьких структур інших етнічних груп, що знаходяться на стадії формування.

О. Копиленко зауважує, що українська влада не має чіткої позиції стосовно базових засад цієї проблеми, без чого неможливе її розв'язання, та зазначає, що Меджліс і Курултай не можуть вписуватися в державну систему України, оскільки обираються не тільки її громадянами, та є, отже, «організаціями без кордонів» [5, 56, 62]. Вважаємо, що для усунення цього потрібно поставити певні обмеження кількості та статусу представників у цих структурах кримських татар, які не є громадянами України, що неможливо без правового забезпечення статусу національних з'їздів етнічних громад України.

Ця потреба виникає не лише завдяки тому, що з'їзди у майбутньому можуть ста-

ти суб'єктами виборчого процесу: вони вже зараз беруть активну участь у формуванні дорадчо-представницьких структур при главі держави та органах виконавчої влади (це – Рада представників національних меншин України та Рада представників кримськотатарського народу при Президенті України, Рада представників кримських татар при Раді міністрів АРК тощо). Розробка виборчої процедури, підготовка, проведення виборів делегатів зазначеного з'їзду є безумовним правом відповідної етнічної громади, але методичну, консультативну та іншу допомогу цим громадам та їх організаціям у такій діяльності слід вважати можливою майбутньою компетенцією Центральної виборчої комісії. При цьому природа та обсяг цих повноважень ЦВК має бути подібною до її компетенції у сфері виборів органів місцевого самоврядування.

Зміни у виборчій системі України призвели до цікавої ситуації у сфері представництва етнічних груп. Скасування на більшості рівнях одномандатних округів дещо згладжує питання представництва етнічної групи, яка є дисперсно розпорошеною по території кількох громад або регіону; водночас виникає питання про те, як вибори за партійними списками вплинуть на національний склад Верховної Ради України та представницьких органів АРК і місцевого самоврядування. Гостроту ситуації обумовлює те, що формування «прохідної частини» виборчих списків функціонерами загальноукраїнських політичних партій без урахування міжетнічних відносин та етнічних процесів в окремих конфліктнебезпечних регіонах України не сприятиме міжнаціональному миру та згоді, не забезпечить ефективне представництво етнічних груп у виборних органах. Висловимо думку, що на виборах до Верховної Ради АРК та місцевих рад доцільно дещо змінити перелік суб'єктів виборчого процесу. Так, можливо, право на формування виборчих списків на цих виборах мають отримати національні з'їзди етнічних груп, регіональні політичні громадські об'єднання тощо. Це сприятиме повнішому врахуванню думки територіальних громад і населення регіонів, прозорості та чесності виборчих процесів в Україні. Водночас розробка практичних механізмів цих правовідносин, змін до поточного виборчого законодавства є об'єктом наступних наукових розвідок.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Грач Л.И. Ни один из этносов не должен иметь особых прав в Крыму // Крымская правда. – 2000. – 5 апреля. – С. 3.
2. Декларация о национальном суверенитете татар Крыма: Принята Курултаем крымскотатарского народа 28 июня 1991 г. № 45 // Сборник документов национального движения крымских татар. – Симферополь, 1994. – С. 110–112.
3. Єфімов С., Мальгін А. До питання про політичні права кримських татар // Права людини в Україні. Інформаційно-політичний бюлетень. Українсько-американське Бюро захисту прав людини. – К.: 1996 – Вип. 17. – С. 43–50.
4. Конституция Крымской Республики. Проект, принят Меджлисом крымскотатарского народа 29 декабря 1991 г. // Губогло М., Червоная С. Крымскотатарское национальное движение. Документы. Материалы. Факты.: В 2 т. – М.: Наука, 1992. – Т. 2. – С. 144–177.
5. Крымские татары: кампания гражданского протеста против дискриминации коренного народа Крыма. Меджлис крымскотатарского народа. Политико-правовой отдел. Информационная служба. – Симферополь: Б.и., 2000. – 106 с.
6. Мальгин А. Крымские татары: надежды, иллюзии и реальность // Крымский узел. Очерки политической истории Крымского полуострова 1989–1999. – Симферополь: Новый Крым, 2001. – С. 120–154.
7. Ниматулаева Р.З. Особенности формирования органов народного представительства в Республике Дагестан в условиях полиэтничности республики // Парламентские процедуры: проблемы России и зарубежный опыт: Материалы научной конференции / Под ред. проф. С.А. Авакьяна. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – С. 266–271.
8. О восстановлении национальной целостности, прав и состояний крымскотатарского народа (нации): Закон Украины. Проект Национального движения крымских татар. 12.07.92 г. // Крымские известия. – 1992. – № 167. – 27 августа. – С. 2.
9. О временных мерах по обеспечению представительства коренных малочисленных народов РФ в законодательных (представительных) органах государственной власти субъектов РФ: Федеральный закон РФ от 7 февраля 2003 г. № 21-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2003. – № 6. – Ст. 504.
10. О гарантиях прав коренных малочисленных народов Российской Федерации: Федеральный закон РФ от 30 апреля 1999 г. № 82-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1999. – № 18. – Ст. 2208.
11. О дополнениях к Закону Республики Крым «О выборах Верховного Совета Крыма»: Закон Республики Крым от 14 октября 1993 г. // Ведомости Верховного Совета Крыма. – 1993. – № 5. – 26 ноября. – Ст. 220.
12. О правовом статусе коренных малочисленных народов в Кемеровской области: Закон Кемеровской области от 2 февраля 1999 г. № 14-03 // Кузбасс. – 1999. – № 25. – 11 февраля – С. 1–2.
13. О статусе крымскотатарского народа (нации): Закон Украины. Проект // Крымская правда. – 1992. – № 135. – 29 июня. – С. 1.
14. О толковании отдельных положений Закона Республики Крым «О выборах Верховного Совета Крыма»: Постановление Верховного Совета Крыма № 465-1 от 9 декабря 1993 г. // Ведомости Верховного Совета Крыма. – 1993. – № 6. – 30 декабря. – Ст. 297.
15. Про державну програму розвитку законодавства України до 2002 р.: Постанова Верховної Ради України від 15 липня 1999 р. № 976-XIV // Юридичний вісник України. – 1999. – № 36 (220). – Вересень. – С. 17–29.
16. Про національні меншини України: Закон України від 25 червня 1992 р. № 2494-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.
17. Про особливості участі громадян України, з урахуванням депортованих з Криму, у виборах депутатів місцевих рад в Автономній Республіці Крим: Закон України від 6 квітня 1995 р. № 124/95-ВС // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 15. – Ст. 104.
18. Про Раду представників кримськотатарського народу: Указ Президента України від 18 травня 1999 р. № 518/99 // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 91. – 19 травня. – С. 2.
19. Про статус кримськотатарського народу: Проект Закону України. Номер суб'єкта 06-5/924. Одержаний Верховною Радою України 10 вересня 1999 р., номер реєстрації 4041. Автор – Р. Безсмертний. – Машинопис. – 3 с.
20. Про статус кримськотатарського народу: Проект Закону України. Одержаний Верховною Радою України 3 вересня 2003 р., номер реєстрації 4098. Автори – Р.П. Безсмертний, М. Джемільов, В.В. Таран-Терен, Р.А. Чубаров // <<http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi/>>
21. Сердюкова А.В. Временные меры порождают временные законы // Совет Федерации и конституционные проекты в РФ / Бюллетень Института права и публичной политики. – 2003. – Выпуск 15. – Январь // <www.ilpp.ru/bulletin/jan2003/councill.html>

Політичні партії та територіальні громади як суб'єкти муніципального виборчого процесу

Визнання, становлення та розвиток місцевого самоврядування в сучасній демократичній, соціально-правовій державі об'єктивно обумовлені низкою причин. Одна з них – посилення взаємодії територіальних громад і політичних партій. В умовах політичної системи демократичного суспільства партії відіграють роль двигуна, який приводить у дію не лише державний механізм, а й механізм місцевого самоврядування, забезпечує їх нормальне функціонування. Достатньо вказати лише на ту роль, яку відіграють політичні партії у виборчому процесі, у діяльності представницьких структур державної влади та територіальних громад.

Олександр Батанов,
науковий співробітник
Інституту
держави і права
ім. В.М. Корецького
НАН України,
кандидат
юридичних наук

У соціально-правовій державі, яка отримала особливо широке конституційне визнання на сучасному етапі світового конституційного процесу, все це об'єктивно викликало необхідність правової регламентації політичних партій – визначення їх правового статусу, введення їх взаємовідносин з державою та громадянським суспільством у правові рамки. Можна з упевненістю стверджувати, що права інституціоналізація політичних партій обумовлена зростанням їх ролі та потребами зміцнення правової державності.

Одночасно не можна не відзначити, що місцеве самоврядування буде успішно розвиватися лише тоді, коли в процесі виборів до представницьких структур місцевого самоврядування формуватиметься достойний виборчий корпус – найкомпетентніших і найдостойніших муніципальних політиків – представників територіальних громад. Саме від цього значною мірою залежить ефективність роботи представницьких органів місцевого самоврядування, зміцнення їх авто-

ритету серед населення. Разом з тим, його розвиток не менше залежить від якісного складу тих, хто очолює муніципалітет. Це змушує дивитися на політичні партії не лише як на учасників загальнонаціонального політичного процесу, а й муніципального процесу, кінцевою метою діяльності суб'єктів якого є вирішення, або сприяння вирішенню питань місцевого значення.

У зв'язку з цим, враховуючи, що головна функція політичних партій – електоральна, що визначається їх сутністю як організацій, які покликані завойовувати та здійснювати публічну, у тому числі муніципальну, владу, як науковий, так і практичний інтерес викликають питання взаємодії територіальних громад і політичних партій. Найяскравішою ілюстрацією цих процесів є місцеві вибори. Адже в демократичному суспільстві кінцева мета політичної партії – завоювання публічної влади, – може бути досягнута виключно легітимним і легальним шляхом, тобто участю політичних партій у демократичних виборах, або висловленням чіткої політичної позиції щодо тих чи

інших питань суспільного життя. Саме тому в усіх відомих світовій демократичній конституційній практиці легальних дефінітивних визначеннях політичних партій електоральна функція висувається на перший план.

Територіальні громади та політичні партії пов'язані функціонально та організаційно на всіх стадіях муніципального виборчого процесу. Їх зв'язок знаходить своє відображення у сучасному електоральному законодавстві демократичних держав, яке повністю зорієнтовано на політичні партії як важливі та неодмінні суб'єкти цього процесу. Так, наприклад, у статті 41 Політичної конституції Мексиканських Сполучених Штатів зазначається, що політичні партії утворюють можливість для участі громадян у здійсненні публічної влади відповідно до програм, принципів та ідеалів шляхом загальних, вільних і прямих виборів за таємного голосування. У статті 41 Конституції Республіки Молдова закріплюється, що громадяни можуть вільно об'єднуватися в партії та інші громадсько-політичні організації, які сприяють виявленню та вираженню політичної волі громадян і беруть участь у виборах відповідно до закону. Згідно з частиною другою статті 36 Конституції України політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах.

Навряд чи слід доводити, що місцеві вибори мають важливе політичне значення. На них відбувається апробація муніципальної політики і кадрового потенціалу політичних партій та їх блоків, визначаються взаємовідносини між владою і громадянами тощо. Вибори активізують участь громадян у управлінні місцевими справами, сприяють формуванню колективних інтересів територіальних громад. Безумовно, місцеве самоврядування є явищем неполітичним за своєю природою, однак саме локальна демократія та форми її безпосередньої реалізації надають населенню додаткові можливості участі у політичному процесі.

Муніципальні вибори в зарубіжних країнах, зазвичай, проводяться частіше за загальнонаціональні, що дає населенню додаткову можливість скористатися своїми політичними правами та вирази-

ти ставлення до тих чи інших проблем. Це певною мірою може призвести до деякого «перевантаження» виборця, що може продукувати навіть апатію до частих виборів. Однак саме місцеве самоврядування, відображаючи політичні, культурні, географічні, соціально-економічні та інші особливості тих чи інших територіальних одиниць, сприяє набуттю ними своєї індивідуальності і тим самим посилює відчуття належності людини до певної територіальної громади, сприяючи соціальної інтеграції і політичній мобілізації суспільства.

Дієздатне місцеве самоврядування дає можливість інтегрувати в процес управління локальні еліти, вводить діяльність останніх у конструктивне, конституційне русло, залучаючи їх до участі в реалізації загальнонаціонального (не державного, а конституційного) політичного курсу на місцях. Політичний плюралізм, що проявляється насамперед у багатопартійності і свободі політичної діяльності, є необхідним елементом конституційних механізмів організації і діяльності представницьких органів, зокрема муніципальних. Партійний склад муніципальних структур може значною мірою відрізнитися від складу парламенту чи уряду, що дає своєрідну компенсацію тим партіям, соціальним і етнічним групам, які не репрезентовані на центральному рівні, розширюючи загальний спектр політичних сил у країні [1].

Також слід мати на увазі, що організаційно-політична робота з членами територіальної громади вимагає глибоких знань від партійних менеджерів. Навіть у Німеччині, з її великими традиціями демократії, часом бракує кандидатів на партійні посади, які б поєднували соціальну активність, глибокі знання та інтуїцію. Не кажучи вже про партійців-кандидатів у депутати представницьких органів місцевого самоврядування. Адже від члена партії в органі місцевого самоврядування вимагається не тільки і не стільки реалізація програмних положень статутних документів партії та виконання вимог партійної дисципліни, скільки постійне щоденне співробітництво і зацікавленість до найширшого спектра проблем економічного, соціального та іншого життя. Тому, як свідчить зарубіжна практика,

особлива увага має приділятися якісному добору кандидатів на виборні посади серед партійних активістів, оскільки тільки партії мають право їх рекомендувати в місцеві органи влади.

Участь у формуванні політичної волі громадян вимагає від політичних партій виконання функцій посередника між місцевими інтересами та надрегіональними чи державними органами влади. Адже політичні партії, будучи громадськими об'єднаннями, націлені на боротьбу за владу, утримання, здійснення влади, та, у крайньому випадку, здійснення максимального впливу на процеси її реалізації. Це дає змогу партіям (так само, як і місцевому самоврядуванню) стати основною ланкою, яка забезпечує взаємозв'язок суспільства та держави.

До процесу формування політичної волі, який здійснюють партії, відноситься і постановка нових завдань та напрямів у місцевій політиці. Партії мають час від часу переглядати пророблену роботу, стежити за новими проблемами, аби не випустити з-під своєї уваги чогось такого, що турбує мешканців. Партії мають турбуватися про місцеві інтереси, щоб заслужити визнання виборців, прагнути для досягнення цієї мети до співпраці своїх фракцій та партійних організацій.

Проблеми та конфлікти, які виникають на місцевому рівні, політичні партії мають вирішувати відкрито, що досягається шляхом політизації та демократизації місцевого самоврядування. Зарубіжний досвід свідчить, що політичний інтерес у громадян виникає тоді, коли вони мають інформацію про офіційні та альтернативні проекти рішень і коли місцеві проблеми стосуються їх безпосередньо. Це призводить до того, що офіційні проекти рішень не мають монопольного права на вирішення проблеми, а змушені їх авторами піддаватись оптимізації, у тому числі за рахунок розгляду альтернативних пропозицій [2].

Найбільш рельєфно демонструє механізм взаємодії територіальних громад і політичних партій та одночасно суттєво впливає на організацію і проведення муніципальних виборів, тип місцевої виборчої системи. Місцеві виборчі системи у демократичних країнах базуються переважно на двох способах, які дали ім'я двом

видам виборчих систем: мажоритарної та пропорційної.

На муніципальних виборах у сучасному світі найрозповсюдженішою є система більшості, або мажоритарна система. Специфіка мажоритарної системи відносно більшості полягає в тому, що чим більше кандидатів балотуються на одне місце, тим менше голосів необхідно отримати для обрання. В законодавстві ряду країн, де застосовується ця система, не передбачається ні обов'язковості участі виборців у голосуванні, ні мінімальна частка їх участі, необхідна для визнання виборів недійсними.

Зокрема, у Великобританії, якщо у виборчому окрузі висунутий один кандидат, він вважається обраним без голосування, враховуючи, що йому достатньо проголосувати самому за себе. Британці називають таку систему – «хто першим прийшов, того й обрано» («the first past – the post»). Якщо кандидати отримали однакову кількість голосів, переможець визначається жеребкуванням, яке проводиться чиновником по виборах. Стосовно деяких місцевих виборів, мажоритарна система відносно більшості з метою забезпечення легітимності представницьких органів доповнюється вимогою подолання трьохвідсоткового бар'єра [3].

Вибори органів місцевого самоврядування у Великобританії проводяться на основі закону про народне представництво 1983 р. та закону про місцеве управління 1972 р. Прямі вибори до муніципальних рад іноді поєднуються з багатоступеневими та принципом посадового формування складу цих органів. Так, після обрання населенням ради графств, округів та парафій обирають своїх керівників – голову або мера. Вони, незважаючи на двопартійну систему, прагнуть діяти політично неупереджено. Партійні конфлікти фактично не відбиваються на діяльності місцевих органів влади, особливо невеликих міст та другорядних графств.

Певна специфіка формування муніципального апарату існує в Лондоні. Згідно із законом про органи влади Великого Лондона 1999 р. мер Лондона обирається населенням за мажоритарною системою відносно більшості, якщо висунуто менше трьох кандидатів. Якщо ж на цю посаду претендують три або більше осіб,

Територіальні громади та політичні партії пов'язані функціонально та організаційно на всіх стадіях муніципального виборчого процесу. Їх зв'язок знаходить своє відображення у сучасному електоральному законодавстві демократичних держав, яке повністю зорієнтовано на політичні партії як важливі та неодмінні суб'єкти цього процесу.

використовується «система додаткового голосу», тобто застосовується плюральний вотум у поєднанні з преференційним голосуванням. У ході виборів депутатів Асамблеї Лондона використовується плюральний вотум, тобто виборець володіє двома голосами: одним – для обрання депутата-одномандатника, другим – для голосування по єдиному лондонському багатомандатному округу за список політичної партії або незалежного кандидата. При розподілі місць по єдиному лондонському багатомандатному округу використовується формула В. д'Ондта для забезпечення найширшого представництва партій [4].

Заслуговує на увагу й досвід Нової Зеландії. У містах та в округах населення обирає на три роки муніципальну раду та мера. Вибори проводяться за мажоритарною системою відносної більшості. Мер одночасно є керівником місцевої адміністрації та головою ради. Регіональна рада обирається так само, як і муніципальна рада – на три роки. Зі свого складу члени регіональної ради обирають голову, який керує роботою ради.

У США визначення результатів виборів зазвичай також здійснюється переважно за мажоритарною системою відносної більшості. Пропорційна система зустрічається дуже рідко. Конституції багатьох штатів забороняють політичним партіям та об'єднанням брати участь у місцевих виборах і висувати кандидатів: значною мірою це реакція на «виборчі машини», які існували на початку ХХ століття, коли результат виборів вирішувався кількістю грошей та силовим тиском з боку політичних партій. Так, стаття 2 параграф 6 Конституції Каліфорнії встановлює, що: «а) всі органи управління правосуддям, школами, графствами та містами є непартійними; б) жодна політична партія або центральний комітет партії не можуть висувати, підтримувати або пропонувати кандидата у партійний орган».

У Японії муніципальні органи влади обираються відповідно до Конституції (стаття 93) прямими загальними виборами. У кожному муніципалітеті існує представницький орган – муніципальні збори – та глава адміністрації, який обирається населенням. В обох випадках термін повноважень – чотири роки. Вибори

проходять за мажоритарною системою відносної більшості [5].

Також зарубіжний досвід вказує на розповсюдження при проведенні локальних виборів пропорційної виборчої системи. Взагалі систему пропорційного представництва партій і рухів породила явна несправедливість стосовно політичних партій, які беруть участь у виборах. Її основна ідея полягає в тому, що кожна партія отримує в представницькому органі число мандатів пропорційне числу голосів, поданих за її кандидатів на виборах. У деяких країнах вимога пропорційного представництва іноді підіймається до конституційного рівня (див. частину третю статті 68 Конституції Іспанії). Так, в іспанських муніципіях, які нараховують від 100 до 250 жителів, де має бути обрано п'ять радників, партії, федерації, коаліції або угруповання включають до своїх списків не більше п'яти кандидатів, однак виборець голосує не більше ніж за чотириох кандидатів, які балотуються на цій території. Обраними вважаються п'ять кандидатів, які отримали найбільшу кількість голосів, а при рівності числа голосів застосовується жеребкування.

В Австрії існує лише один законодавчо визнаний рівень місцевого самоврядування, який формується громадами (Orstgemeneinden). Громади управляються виборною радою, яка обирається на чотири – шість років (у різних провінціях) за пропорційною системою. Зі свого складу рада обирає бургомистра, який одночасно є главою виконавчої ради громади та головою ради.

У Королівстві Бельгія низовим рівнем територіальної організації, на якому представлений увесь спектр органів місцевого управління, є громади (комуни). Ради громад обираються населенням терміном на шість років за пропорційною виборчою системою. Зі свого складу рада обирає колегію бургомистра та ешевенів – колегіальний виконавчий орган громади. Бургомістр призначається Короною за пропозицією ради. Також за пропорційною системою населенням обирається й провінційна рада [6].

В Ізраїлі в ході муніципальних виборів депутати місцевих рад, мери та голови місцевих рад обираються за непартійними списками (як незалежні кандидати),

що ставить їх у незалежне становище від партійних інтересів членів місцевих рад. На виборах до органу місцевого самоврядування зазвичай мають місце ті списки, що й на виборах до Кнесету [7].

Також за пропорційною системою обираються ради у Королівстві Нідерланди, ради комуни та ради амтів (округу) у Королівстві Данія. Особливістю виборів у останній державі є те, що, крім повнолітніх датських громадян, правом голосу наділені іноземці, які проживають на території комуни не менше трьох років. У Фінляндії представницький орган влади – комунальна рада – обирається населенням на чотири роки. Право обирати та бути обраним належить усім жителям комуни, які досягли на момент виборів 18-річного віку, а також іноземцям, якщо вони постійно проживають на території комуни не менше трьох років. Правління комуни обирається радою. Політична партія, яка найбільшою мірою представлена у раді, отримує і найбільше число місць у правлінні комуни. На практиці до правління обираються голови, перші секретарі або інші особи з місцевих партійних організацій, які мають високий «політичний рейтинг» [8].

Досить розповсюдженою в зарубіжних країнах є змішана виборча система. Так, в Італії з 1995 року для виборів обласних радників введено змішану виборчу систему в один тур: 80 відсотків мандатів розподіляються за пропорційною виборчою системою в округах, які є провінціями, а 20 відсотків місць заміщуються за мажоритарною виборчою системою відносною більшості списком. Ці 20 відсотків місць є, таким чином, «премією» для найбільш сильної політичної партії в області. Провінційні ради формуються за змішаною виборчою системою; в них застосовується мажоритарна виборча система в одномандатних округах і пропорційна – з використанням квоти, отриманої шляхом поділу загального числа поданих голосів на число мандатів, плюс два. Комунальні ради формуються по-різному, залежно від чисельності населення комуни: в громадах з населенням 15 тисяч і менше чоловік вибори проводяться за мажоритарною системою, а в тих, де більше 15 тисяч, – за пропорційною [9].

Взаємозв'язок політичних партій і територіальних громад з інститутом виборів міцно увійшов у муніципальне життя та політичну і правову свідомість більшості інших сучасних держав. Так, суттєву роль на виборах відіграють партії у Мексиці, Перу та інших країнах. Наприклад, у Перу муніципальні та регіональні органи обираються за пропорційною виборчою системою. Алькальдом (головою) стає особа, яка очолювала список кандидатів до муніципальної ради, яка отримала найбільшу кількість голосів виборців [10].

Отже, на думку деяких експертів, зарубіжний досвід демонструє найбільшу розповсюдженість, демократичність, економічність та ефективність мажоритарної виборчої системи відносною більшості у населених пунктах з населенням більше 50 тисяч жителів (Великобританія, США, Канада, Індія, Мексика та ін.). Адже саме мажоритарна система відносною більшості значною мірою сприяла формуванню та закріпленню в США стабільної двопартійної системи, домінуючу роль у якій уже понад століття відіграють демократи та республіканці. Невеликі та ортодоксально налаштовані партії не спромоглися змінити цієї ситуації, якщо не рахувати певні місцеві та регіональні успіхи [11]. Одночасно у деяких державах застосовуються інші форми мажоритарної і пропорційної виборчих систем, іноді – їх поєднання (Італія, деякі африканські країни).

Якими ж є механізми взаємодії територіальних громад і політичних партій, а також місцева виборча система в Україні? Чинним законодавством України про місцеві вибори [12] вперше у вітчизняній історії запроваджено перехід від виключно мажоритарної системи при проведенні місцевих виборів до пропорційної та мажоритарної виборчої систем при проведенні різних видів місцевих виборів. Так, передбачається, що вибори депутатів сільських, селищних рад проводяться за мажоритарною системою відносною більшості в одномандатних виборчих округах, на які поділяється вся територія відповідно села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися в сільську громаду), селища. Водночас вибори депутатів міських рад, районних у містах рад, районних, обласних рад, Київської та Севастопольської міських рад, Верховної

*Взаємозв'язок
політичних
партій і
територіальних
громад з
інститутом
виборів міцно
увійшов у
муніципальне
життя та
політичну
і правову
свідомість
більшості
сучасних
держав.*

Ради Автономної Республіки Крим проводяться за пропорційною системою: депутати обираються за виборчими списками кандидатів у депутати від організацій політичних партій, виборчих блоків організацій політичних партій у багатомандатному окрузі, межі якого збігаються з межами території відповідної міської громади, відповідного району в місті, відповідного району, області, міст Києва та Севастополя, Автономної Республіки Крим. Щодо виборів сільських, селищних, міських голів, то вони проводяться за мажоритарною виборчою системою відносною більшості в єдиному одномандатному окрузі, межі якого збігаються з межами відповідної територіальної громади.

Не перевірений електоральною практикою новітній закон, як і напередодні, ще в день голосування став предметом суперечливих дискусій та викликав багато критичних зауважень як з боку народних депутатів України, так і особливо муніципальної громадськості, сутність якого вона розцінила як прагнення «партійною ерозією» знищити місцеве самоврядування в країні» [13]. Більшість місцевих і регіональних рад вважають, що прийнятий Верховною Радою України Закон «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» є неконституційним і призведе до повного знищення місцевого самоврядування [14]. Про це свідчить відкритий лист Української асоціації місцевих і регіональних влад «Так!» праву вільного вибору», надісланий Президенту України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністру України та Голові Конституційного суду України, в якому висловлюється обурення Асоціації щодо змісту та процедури прийняття такого важливого закону та зазначається, що «зміни у виборчому законодавстві, нав'язані згори на догоду партноменклатурі, є політичною бомбою уповільненої дії, що обов'язково вибухне та призведе до серйозної політичної та суспільної кризи» [15].

Грунтовна критика цього закону червоною ниткою пройшла через виступи більшості делегатів Всеукраїнських зборів представників місцевого самоврядування, які відбулися 26 квітня 2005 року. Адже йдеться не лише про те, що пропор-

ційна система на виборах обласних і районних рад суперечить конституційному статусові цих рад як органів, що представляють не інтереси колективів населення області чи району, а спільні інтереси територіальних громад, а й про те, що держава, по суті, насильно нав'язує місцевому самоврядуванню ту модель виборів, яку вважає більш зручною для себе, не бажаючи прислухатися до думки самих представників місцевого самоврядування. Ігноруючи позицію муніципальної громадськості до запропонованої системи місцевих виборів, держава визначально підриває довіру до цієї системи, до політичних партій, свідомо ставить себе у позицію контрагента до громадянського суспільства та порушує політичні права громадян у сфері місцевого самоврядування.

Такий стан дуже непокоїть муніципальну громадськість, яку хвилюють питання: чи взагалі реально провести місцеві вибори за пропорційною системою, чи дасть це можливість сформувати професійний депутатський корпус і професійні команди у виконавчих комітетах рад? На жаль, ніхто ніяких серйозних наукових, соціальних досліджень, економічних розрахунків не робив, коли приймався новий виборчий закон. Була певна домовленість у рамках політичної реформи, і під тиском соціалістів, комуністів, партій лівої орієнтації було прийнято цей закон. Отже, склалася ситуація, коли чи не весь муніципальний рух виступає проти пропорційної системи на місцях [16].

Тому, на наш погляд, вихідною теоретико-методологічною позицією для обрання тієї чи іншої моделі організації місцевих виборів в Україні мають бути не політичні емоції, партійні амбіції та прагнення «партизувати місцеве самоврядування» [17], а вітчизняна конституційна модель місцевого самоврядування. Відповідно до Конституції України первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада. Отже, всі процеси, що відбуваються на локальному рівні, в тому числі і місцеві вибори, концентруються не навколо органів місцевого самоврядування, громадських організацій чи політичних партій, а навколо територіальної громади, мають насамперед відповідати її інтересам [18]. Зазначимо, що в

чинному Законі про місцеві вибори правосуб'єктність територіальної громади та її первинність у системі місцевого самоврядування абсолютно проігноровано. Про це, зокрема, свідчать норми, в яких закріплюються засади виборчого процесу (частина перша статті 11), а також коло суб'єктів цього процесу (стаття 12).

Слід констатувати, що в муніципальному житті сьогоденної України територіальні громади існують лише де-юре: по суті, в нормах Конституції та законів. Де-факто сучасні територіальні громади, умовно кажучи, володіють лише «муніципальною правоздатністю», тобто вони потенційно мають комплекс муніципальних прав і свобод. Однак усвідомлення себе первинним носієм цих прав і свобод, спроможності своїми діями набувати та реалізувати їх в реальному житті у місцевих жителів немає. Фактично місцева спільнота є недієздатною; за виключенням періодичних політичних заходів (наприклад, місцевих виборів), до яких «залучаються» громадяни – члени територіальних громад, населення «випадає» з муніципального механізму, позбавляючи його «життєвої матерії». Тому першим кроком законодавця на шляху конституювання вітчизняного механізму локальної демократії має бути формування статусу територіальної громади, зокрема, закріплення та диференціація видів територіальних громад, визначення їх функцій і повноважень, а також форм їх реалізації, визначення форм взаємовідносин населення з іншими суб'єктами системи місцевого самоврядування, чітке закріплення гарантій правової, організаційної та економічної самостійності територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування тощо. Подібний механізм має знайти свою регламентацію в спеціальному законі про територіальні громади в Україні.

По-друге, на сучасному етапі формування інституту місцевого самоврядування законодавцю слід акцентувати увагу на нормативно-правовому відтворенні закладеної в Основному Законі України громадівської моделі місцевого самоврядування, зокрема, конче необхідно розробити та прийняти відповідні законодавчі акти, які б регламентували статус інших суб'єктів системи місцевого самоврядування, особливо сільських, селищних,

міських голів. Чинний Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 року не створює правових умов для реалізації моделі статусу означених голів, закріпленої у Конституції України. Також залишається невизначеним статус районних і обласних рад: існуючий на регіональному рівні «дивний» симбіоз муніципальних та державницьких за своєю природою структур тривалий час породжував лише ілюзію самоврядування на цьому «поверсі» та гальмував процес становлення дієздатних територіальних громад, а отже – і розвиток місцевого самоврядування в Україні, що й зумовило запровадження певних конституційних змін.

По-третє, необхідно усвідомлювати, що місцеві вибори є лише однією, хоча й дуже важливою, формою реалізації функцій територіальних громад, зокрема політичної. Саме політична функція територіальних громад має прояв у забезпеченні реалізації громадянами – членами цих громад конституційного права брати участь в управлінні державними і громадськими справами. Тому законодавство про форми безпосередньої демократії у місцевому самоврядуванні, зокрема й про місцеві вибори, має логічно розвивати положення майбутніх законів про територіальні громади, про органи та посадових осіб місцевого самоврядування. Лише закріпивши статусні, насамперед структурно-функціональні, характеристики муніципальних інституцій, які обираються населенням, можна зосередити увагу на запровадженні тієї чи іншої муніципальної виборчої системи.

По-четверте, вважаємо, що запровадження на сьогоденньому етапі розвитку українського суспільства системи місцевих виборів на партійній основі надмірно заполітизує муніципальне життя, перетворить локально-територіальний рівень на арену вирішення політичних, партійно-номенклатурних, вузькокорпоративних проблем, а отже – заважатиме вирішенню територіальними громадами соціально-господарських, культурних та інших питань. Як відомо, місцеве самоврядування є явищем неполітичним, у деяких країнах муніципалітетам взагалі забороняється займатися політикою, проголошується концепція – «місцеве самоврядування – поза політикою».

Вихідною теоретико-методологічною позицією для обрання тієї чи іншої моделі організації місцевих виборів в Україні мають бути не політичні емоції, партійні амбіції та прагнення «партизувати місцеве самоврядування», а вітчизняна конституційна модель місцевого самоврядування.

По-п'яте, не можна не погодитись, що відома світовій практиці пропорційна виборча система вимагає наявності сталої партійної системи у суспільстві, певних політичних традицій та інше. У сучасній Україні політичні партії, незважаючи на їх кількість, по суті, знаходяться лише в стадії свого формування, лише деякі з них мають свої авторитетні локальні відділення. Тому нова роль політичних партій у місцевому самоврядуванні необхідна для політичної, а не бюрократичної структуризації українського суспільства, як це має місце нині.

Підсумовуючи, зазначимо, що партійна система, система місцевих виборів

і система місцевого самоврядування в Україні лише починають формуватися. Існуюча практика муніципального будівництва свідчить про те, що на місцевому рівні лише розпочався процес політичної структуризації суспільства, що зумовлює нові підходи до формування муніципальних структур. Отже, обрана в Україні модель місцевих виборів не знімає з порядку денного необхідність подальшого осмислення цього явища, а відтак і пошуку більш досконалого механізму взаємодії територіальних громад і політичних партій із врахуванням аналізу практики їх функціонування в нашій країні та за її межами.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Черкасов А.И. Сравнительное местное управление: теория и практика. – М., 1998. – С. 7.
2. Горшков Д.М., Кампо В.М., Петренко Є.М. Політичні партії та місцеві вибори. – К., 2001. – С. 7–8.
3. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учебник. В 4-х т. Т. 3. Отв. ред. Б.А. Страшун. – М., 1997. – С. 45.
4. Зарубежное избирательное право / Под ред. В.В. Маклакова. – М., 2003. – С. 80–81.
5. Евдокимов В.Б., Старцев Я.Ю. Местные органы власти зарубежных стран: правовые аспекты. – М., 2001. – С. 88, 97, 208.
6. Там само. – С. 182, 184.
7. Конституционное право зарубежных стран. Учеб. под ред. М.Ф. Баглая, Ю.И. Лейбо, Л.М. Энтина. – М., 2000. – С. 818–819.
8. Евдокимов В.Б., Старцев Я.Ю. Цит. праця. – С. 186, 190, 196–197.
9. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. – М., 1997. – С. 292–293.
10. Зарубежное избирательное право / Под ред. В.В. Маклакова. – М., 2003. – С. 164.
11. Там само. – С. 65–66.
12. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 6 квітня 2004 року // Урядовий кур'єр. – 2004. – 10 квітня.
13. Партійна «ерозія»: новація чи міна уповільненої дії // Воля. – 2004. – №8. – Квітень.
14. Навіщо знищувати демократію // Воля. – 2004. – №7. – Квітень.
15. «Так!» праву вільного вибору: Відкритий лист Української асоціації місцевих і регіональних влад Президенту України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністру України та Голові Конституційного суду України // Воля. – 2004. – №8. – Квітень.
16. Громади, об'єднуймося... в партію! // Воля. – 2004. – №7. – Квітень; Пендальчук В.Ф. Шляхи вдосконалення виборчого законодавства про місцеві вибори на підставі практики їх проведення // Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення: Збірн. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–15 листопада 2002 р.). – К., 2003. – С. 473–474; Тихонов В.М. Політика регіонального і місцевого розвитку на 2004–2015 роки: Виступ на науково-практичній конференції «Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки 2004–2015 рр.» – Див.: Без територій не буде сталого розвитку України // Воля. – 2004. – №8. – Квітень.
17. Партійна «ерозія»: новація чи міна уповільненої дії // Воля. – 2004. – №8. – квітень.
18. Див. також про це: Батанов О.В. Місцеві вибори та муніципальні виборчі системи в зарубіжних країнах: досвід для України // Управління сучасним містом. – 2001. – №7–9 (3). – С. 89–95; Батанов О.В. Територіальні громади та політичні партії: механізм взаємодії в політичній системі суспільства // Часопис Київського університету права. – 2004. – №3. – С. 30–38.

Референдне право в системі конституційного права України

Розвиток національного правотворення сприяє подальшому вдосконаленню національної правової системи, одним із найважливіших елементів якої є система права України, представлена галузями публічного і приватного права. Серед публічних галузей національного права чільне місце належить конституційному праву України, яке регулює найбільш важливі суспільні відносини владного характеру, а також здійснює інтегративну функцію щодо системи національного права в цілому.

Владислав Федоренко,
заступник завідувача
кафедри цивільного
та трудового права
Національної академії
Служби безпеки
України,
кандидат юридичних
наук, доцент.

Конституційне право України має власну галузеву систему – сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених інститутів і норм конституційного права, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з реалізацією влади в суспільстві та державі. Система конституційного права України є багатоаспектним правовим явищем, структурно представленим не лише інститутами і нормами конституційного права, а й іншими складовими елементами. Так, у системі конституційного права України слід виділяти матеріальні та процесуальні інститути і норми; інститути і норми загальної та особливої частини; публічні та приватні інститути і норми, з домінуванням перших тощо.

Важливе місце в системі національного конституційного права України займають інститути безпосередньої демократії, які дають змогу народу України повною мірою реалізувати право на пряме здійснення влади у суспільстві та державі. Це інститути виборів, референдумів, зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших форм прямого народовладдя. Фактично, можна стверджувати, що на сьогодні в Україні сформувалася і діє сукупність інститутів безпосередньої демократії, що утворюють підгалузь конституційного права України – інститут форм безпосередньої демократії, об'єктивізованих у чинному законодавстві України.

У системі форм безпосередньої демократії чільне місце посідають вибори і

референдуми, які, в широкому розумінні, отримали визначення виборчого права України. Складовим елементом виборчого права є інститут референдумів, що за часів незалежності України набув нового змістовного наповнення і став важливим правовим механізмом для вирішення найбільш суспільно значущих проблем на загальнодержавному та місцевих рівнях.

Із референдумами пов'язана новітня історія України як незалежної і суверенної держави. 1 грудня 1991 р. відбувся всеукраїнський референдум, на якому переважна більшість громадян України (90,3 відсотка) проголосували за підтвердження вищої юридичної сили Акта проголошення незалежності України, урочисто прийнятого Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. Після проведення всеукраїнського референдуму незалежність України було визнано на міжнародному рівні.

У подальшому всеукраїнський референдум щодо внесення змін до Конституції України вдалося провести 16 квітня 2000 р., але попри легітимність його результатів, рішення цього референдуму залишилося нереалізованим, що стало причиною певної зневіри громадян України у цій формі безпосередньої демократії.

Водночас досі зберігається значний потенціал всеукраїнського та місцевих референдумів. Референдуми можуть і повинні активно застосовуватися для ефектив-

ного вирішення важливих проблем суспільного та державного життя в Україні. Підтвердженням того, що інститут референдуму не втрачає своєї актуальності, є й ініціатива СДПУ(о) щодо проведення всеукраїнського референдуму про вступ України до НАТО та ЄЄП.

На сьогодні інститут референдумів сформувався як складне багатоаспектне явище правового буття, що може бути визначене як референдне право України. Попри умовність застосування категорії «галузь» до інституту референдумів, саме термін «референдне право України» дає змогу сформулювати належні методологічні підходи для комплексного виявлення основних юридичних властивостей цього правового явища.

Референдне право України слід розглядати в об'єктивному та суб'єктивному значенні. В об'єктивному значенні референдне право виступає інститутом конституційного права, а в суб'єктивному – як право громадян України брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, передбачене статтею 38 Конституції України.

Референдне право України в його об'єктивному значенні – це сукупність якісно однорідних норм конституційного права та інших галузевих норм права, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з безпосередньою реалізацією народного суверенітету шляхом проведення всеукраїнського та місцевих референдумів.

За сутністю та змістом інститут референдного права об'єктивізує форму безпосередньої демократії. Він нормативно закріплює волевиявлення громадян України, які мають право на участь у референдумах, вирішувати найважливіші питання суспільного та державного значення шляхом всеукраїнського та місцевих референдумів.

Інститут референдного права має свій предмет і метод правового регулювання. Предметом інституту референдного права є суспільні відносини, пов'язані з організацією та проведенням всеукраїнського та місцевих референдумів.

Під методом референдного права слід розуміти прийоми та способи регулювання суспільних відносин, що є предметом референдного права України. Для референдного права України властиві ті ж ме-

тоди, що й для інших публічних галузей права, і, в першу чергу, для конституційного права України. Найбільш характерними для референдного права є установчий та імперативний методи, оскільки результати всеукраїнського та місцевих референдумів установлюють положення, наділені імперативною юридичною силою, що стосуються найважливіших сфер суспільного та державного ладу України. Інституту референдного права властиві й інші методи, зокрема, регулятивний, забороняючий тощо. Сукупність методів, властивих інституту референдного права, утворюють систему методів референдного права України.

Інститут референдного права має комплексний характер. Будучи складовою системи конституційного права України, інститут референдного права містить у своєму складі норми інших галузей публічного права – адміністративного, кримінального, фінансового, інформаційного тощо. Зазначена багатоманітність нормативного вмісту інституту референдного права визначає особливий правовий режим існування цього інституту національного права. Але він має і свою власну структуру. Інститут референдного права складається із взаємопов'язаних інститутів (субінститутів) референдного права, що регулюють предмет і питання всеукраїнського та місцевих референдумів; правовий статус суб'єктів референдного права України; порядок організації та проведення референдумів, а також реалізації їх рішень; юридичну відповідальність за порушення референдного законодавства; фінансове та інформаційне забезпечення референдумів тощо.

Порядок організації та проведення всеукраїнського та місцевих референдумів, а також реалізації їх рішень регулюються, здебільшого, процесуальними нормами, що утворюють такий важливий інститут (субінститут) референдного права України, як інститут референдного процесу України.

Вищезазначені інститути (субінститути) референдного права України перебувають між собою у стійких органічних взаємозв'язках і утворюють систему референдного права України, що знаходить своє об'єктивне і завершене вираження в системі референдного законодавства України.

Інститути (субінститути) та норми референдного права об'єктивізуються в чинному законодавстві України про референдуми. Основними нормативно-правовими актами референдного права в Україні є Конституція України, Закони України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», «Про Центральну виборчу комісію», «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші нормативно-правові акти України.

Право громадян України на участь у референдумі забезпечується системою загальних і спеціальних (юридичних) гарантій. Зокрема, порушення права громадян України на участь у референдумі тягне за собою юридичну відповідальність.

Референдне право України як інститут конституційного права знаходить своє логічне продовження у відповідних напрямках наукових досліджень та навчальних дисциплінах і спеціальних навчальних курсах.

Референдне право України як підгалузь національного конституційного права знаходить своє логічне завершення в референдному процесі України. Матеріальні норми, упорядковані в межах системи референдного права, реалізуються в певному нормативно визначеному порядку, що отримав у юридичній науці назви: «референдний процес», «референдна процедура», «порядок підготовки та проведення референдумів», «основні стадії всеукраїнського та місцевого референдуму» тощо.

Характерною ознакою порядку організації та проведення всеукраїнського та місцевих референдумів є те, що він об'єктивізується в системі процесуальних норм референдного права. Тому найбільш вдалим терміном, що визначає сутність і зміст порядку організації та проведення референдумів в Україні, є термін «референдний процес України».

Цей термін не є новим для юридичної науки. Так, російська вчена В.В. Комарова вживає термін «референдний процес» у відповідному розділі підручника «Виборче право і виборчий процес у Російській Федерації», але не пропонує власне визначення цієї категорії [1]. Схожа ситуація спостерігається й у вітчизняній юридичній науці – існування такої юридичної категорії, як «референд-

ний процес», визнається у відповідних монографіях та навчальних посібниках [2], утім, ні чинне законодавство про референдуми, ані відповідна наукова та навчально-методична література не дають визначення поняття референдного процесу, на відміну, наприклад, від виборчого процесу.

Зокрема, Закон України «Про вибори Президента України» 2004 року тлумачить виборчий процес як здійснення суб'єктами, визначеними статтею 12 цього Закону, виборчих процедур, передбачених цим Законом (стаття 11). Нормативно-правові акти Російської Федерації трактують виборчий процес як технологічну інфраструктуру і форму реалізації конституційних принципів організації періодичних вільних виборів і забезпечення прав людини та громадянина в межах передбаченої законом послідовності здійснення комплексу виборчих дій та виборчих процедур [3].

Проблеми виборчого процесу також неодноразово досліджувалися у вітчизняній і зарубіжній науці. Зокрема, заступник Голови Центральної виборчої комісії М.І. Ставнічук зазначала, що вибори інституалізуються у вигляді виборчого процесу, під яким слід розуміти врегульовану законодавством специфічну діяльність уповноважених органів і громадян держави, спрямовану на формування якісного та кількісного складу представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування [4].

Референдний процес має схожі з виборчим процесом ознаки (є формою реалізації політичного права громадян України; склад суб'єктів референдного процесу частково співпадає з системою учасників виборчого процесу; існують певні схожі стадії – складання списків виборців, утворення дільниць для голосування; голосування, оприлюднення результатів тощо), але суттєво відрізняється за предметом правового регулювання. Якщо виборчий процес є нормативно визначеним способом формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, то референдний процес є формою безпосереднього вирішення громадянами України найважливіших питань загальнодержавного та місцевого значення.

Референдне право України є важливим інститутом у складі системи конституційного права України й водночас виступає пріоритетним інститутом форм безпосередньої демократії, який також є інститутом такої підгалузі конституційного права України, як виборче право України в його широкому значенні.

Референдний процес України є досить складним поняттям, похідним від конституційного та юридичного процесу в цілому. Сам термін «процес» (від. лат. *processus* – проходження, просування вперед) має декілька значень: 1) послідовна зміна предметів і явищ, що відображається закономірним порядком; 2) сукупність низки послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату; 3) визначений законом порядок діяльності слідчих і судових органів при розслідуванні й розгляді кримінальних справ, а також інших справ; сам розгляд справ судом [5].

З часом термін «процес» став використовуватися в юридичній науці не лише для позначення діяльності слідчих і судових органів, а й для визначення інших процесуальних дій у різних галузях права. Цей термін також почав застосовуватися щодо визначення сукупності галузевих інститутів і норм процесуального характеру – «цивільний процес», «господарський процес», «арбітражний процес», «кримінальний процес» тощо.

Зазначені галузі (підгалузі) національного права стали розумітися як складові елементи юридичного процесу, під яким у вітчизняній правовій науці розуміють: 1) у широкому значенні – комплексне й багатоаспектне поняття, що характеризує сукупність усіх правових форм діяльності державних органів та інших уповноважених суб'єктів, яка пов'язана зі здійсненням у визначеному законом порядку юридично значущих дій і спричиняє певні правові наслідки; 2) у вузькому значенні – узагальнююче поняття, що характеризує регламентований законом порядок конституційного судочинства, провадження у цивільних, господарських і кримінальних справах, а також діяльність органів (служб, посадових осіб) адміністративної юрисдикції і судових установ з розгляду справ про адміністративні правопорушення [6]. Учені-правознавці почали відносити до різновидів юридичного процесу й інші галузеві спільноти процесуальних норм та інститутів. Передусім ідеться про конституційне право України.

Об'єднання процесуальних конституційно-правових норм, що визначають порядок реалізації самостійних інститутів і підгалузей конституційного права України, стали визначатися як види кон-

ституційного процесу. Зокрема, сьогодні прийнято виділяти виборчий процес, парламентський процес, а також конституційну юстицію як юридичний процес.

Виборчий процес, у його широкому розумінні, визначає процесуальний порядок організації та проведення виборів народних депутатів України, виборів Президента України, виборів до місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також всеукраїнського та місцевих референдумів, у тому числі й республіканського (місцевого) референдуму Автономної Республіки Крим. Тобто виборчий процес об'єднує у своєму складі власне виборчий процес і референдний процес.

Референдний процес, як і юридичний процес у цілому, слід розуміти в об'єктивному та суб'єктивному значенні. В об'єктивному значенні референдний процес – це інститут (підгалузь) референдного права та субінститут конституційного права. Виходячи із зазначеного, референдний процес – це інститут конституційного права, що об'єднує конституційно-правові та інші галузеві норми права, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з ініціюванням, організацією та проведенням всеукраїнського та місцевих референдумів, а також реалізацією їх рішень.

Референдному процесу, в його об'єктивному значенні, властиві наступні юридичні ознаки (кваліфікації): предметом референдного процесу є суспільні відносини, пов'язані з ініціюванням, організацією та проведенням всеукраїнського та місцевих референдумів, а також із реалізацією їх рішень; йому властиві ті ж методи правового регулювання, що й конституційному процесу в цілому, – установчий, регулятивний тощо; референдний процес об'єднує у своєму складі переважно процесуальні норми та інститути конституційного права й інших галузей права, що регулюють правовідносини, пов'язані з реалізацією громадянами України права на участь у референдумі.

Норми референдного процесу України об'єктивізуються в системі чинного законодавства України про референдуми, а саме – в Конституції України; Законах України «Про всеукраїнський та місцеві

У суб'єктивному значенні референдне право визначається як одне з важливих, пріоритетних політичних прав громадян України, встановлених Конституцією та законами України. Зокрема, ст. 38 Конституції України встановлює право громадян України брати участь у референдумі, тобто право легітимно брати участь в ініціюванні всеукраїнського та місцевих референдумів, організації та проведенні цих референдумів, а також реалізації їхніх рішень.

референдуми», «Про Центральну виборчу комісію» та інших законах України; Кодексі адміністративного судочинства України, Кримінальному кодексі України; постановах і повідомленнях Центральної виборчої комісії та комісій з референдуму, а також інших підзаконних нормативно-правових актах.

Подальший розвиток і вдосконалення референдного процесу України, об'єктивне існування самостійного предмету і методу правового регулювання та юридичного режиму існування цього інституту конституційного права України, а також недосконалість Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р. є підставами для розроблення і прийняття нового самостійного кодифікованого нормативно-правового акта, який би комплексно регулював виборчий і референдний процес України. (Наприклад, Кодексу України про вибори і референдуми в Україні).

У суб'єктивному значенні референдний процес слід розуміти як сукупність низки нормативно визначених послідовних дій, спрямованих на реалізацію права громадян України на участь у референдумі. Ці дії (ініціювання, організація та проведення референдумів і реалізація їх рішень) визначаються як стадії референдного процесу. Тобто, у суб'єктивному значенні референдний процес – це нормативно визначені стадії реалізації права громадян на участь у референдумі.

Основними ознаками референдного процесу, в його суб'єктивному значенні, є: цілеспрямований і послідовний характер діяльності суб'єктів референдного процесу; системний характер стадій референдного процесу; об'єктивізація референдного процесу в нормах чинного законодавства; інваріаційний характер референдного процесу, залежно від виду референдуму; свобода вибору громадян України щодо участі у референдному процесі на будь-якій його стадії та свобода прийняття рішення щодо питань, які виносяться на всеукраїнський та місцеві референдуми.

Отже, референдне право України як інститут конституційного права України має складний комплексний характер і об'єднує у своєму складі матеріальні та процесуальні норми конституційного та інших галузей права, що визначають поняття та види референдумів, принципи референдумів, предмети референдумів, правовий статус суб'єктів референдумів, акти референдумів, юридичну відповідальність за порушення законодавства про референдуми, а також порядок ініціювання, організації та проведення і реалізації рішень всеукраїнського та місцевих референдумів. Референдне право України є одним із найважливіших елементів системи національного конституційного права, оскільки об'єднує у своєму складі конституційно-правові норми, що визначають одну із пріоритетних форм безпосередньої реалізації народного суверенітету.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. 1. Избирательное право и избирательный процесс в Российской Федерации. Учебник / Под ред. А.В. Иванченко. – М., 1999. – С. 513.

2. Див. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдуми в Україні: історія та сучасність. – К., 2000.;

Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики. – К., 2001.;

Виборче право України: Навчальний посібник / За ред. В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук. – К., 2003, та ін.

3. Распоряжение Президента Российской Федерации № 558-рп «О Федеральной программе повышения правовой культуры избирателей – граждан Российской Федерации, организаторов избирательного процесса и

представителей общественных объединений Российской Федерации» от 1 ноября 1994 г.// Сборник законодательных актов Российской Федерации и других документов по вопросам выборов и всенародного голосования (сентябрь 1993 – декабрь 1994) / Центральная избирательная комиссия РФ. – М., 1994. – С. 150–151.

4. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні; проблеми теорії і практики / За ред. В.Ф. Погорілка. – К., 2001. – С. 40.

5. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – С. 471.

6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 6: Т-Я. – К., 2004. – С. 481-482.

Вибори до Меджлісу Азербайджану пройшли демократично

6 листопада нинішнього року в Азербайджані відбулися чергові вибори до Міллі Меджлісу (парламенту) Азербайджанської Республіки. Офіційними спостерігачами від України на цих виборах були члени Центральної виборчої комісії Михайло Охендовський та Ігор Качур, які перебували в Азербайджані з 5 по 9 листопада і поділилися своїми враженнями від організації та проведення виборів.

**Михайло
ОХЕНДОВСЬКИЙ,**
член Центральної
виборчої комісії

Ігор КАЧУР,
член Центральної
виборчої комісії

За час нашого спостереження ми мали змогу достеменно ознайомитися з досвідом проведення парламентських виборів у республіці. Так, зараз у країні застосовується мажоритарна виборча система. Змішана система виборів, яка використовувалась раніше, – 100 депутатів обирались у мажоритарних округах і двадцять п'ять – за партійними списками – скасована за результатами всенародного референдуму, який відбувся кілька років тому. Відтак для проведення виборів членів парламенту Республіки Азербайджан – Міллі Меджлісу – було утворено 125 одномандатних виборчих округів. Виборців у країні приблизно 8 мільйонів, списки формують органи місцевого самоврядування.

6 листопада ми відвідували виборчі дільниці різних виборчих округів як під час голосування, так і під час підрахунку голосів. Причому відвідували саме ті з них, які вважали за необхідне, тобто жодного контролю за нами як спостерігачами, попередньої організації нашої роботи з боку органів влади Азербайджану, чіткого графіку відвідування дільниць не було.

Отже, там, де ми побували, побачили спокійний хід голосування, організований підрахунок голосів. Жодних порушень, інцидентів, ситуацій, які б могли поставити під сумнів вільність виборів, нам не довелося спостерігати.

Більше того, влада Азербайджану в період підготовки до виборів додатково вжила багато заходів для забезпечення демократичного волевиявлення виборців, недопущення порушень виборчого законодавства. Так, обсяг безкоштовного ефірного часу для проведення передвиборної агітації на телеканалах,

засновниками яких є державні органи, або які фінансуються з Державного бюджету, був збільшений удвічі, вперше у виборчій практиці країни були застосовані посвідчення виборця, список виборців розмістили в Інтернеті. Президент Азербайджану Ільхам Алієв напередодні виборів видав розпорядження з рекомендаціями Центральної виборчої комісії забезпечити умови для ознайомлення всіх зацікавлених осіб у дільничних виборчих комісіях зі списками виборців, у яких повністю мають бути вказані адреси громадян; затвердити інструкцію про правила розгляду скарг про порушення виборчих прав у разі надходження таких до виборчих комісій; підготувати інструкцію про правила нанесення на пальці рук виборців міток невидимим чорнилом при отриманні виборчого бюлетеня тощо.

Такі мітки на виборах застосовувались уперше, і робилось це для недопущення кратного голосування. На вході до виборчої дільниці один із членів комісії спеціальним сканером перевіряв наявність мітки на пальці – рідина проявлялась в ультрафіолетовому світлі. У випадку спроби повторного голосування виборчий бюлетень не видавався.

Ми спеціально провели експеримент – попросили одного із членів Центральної виборчої комісії Азербайджану після голосування спробувати змити це чорнило. Переконались, що водою та побутовими миючими засобами воно не змивається. Як його можна змити, нам розповіли тільки після завершення голосування.

Досить цікавим є досвід щодо забезпечення таємниці голосування. Виборець отримує бюлетень разом із конвертом, по-

свідченим печаткою відповідної дільничної виборчої комісії. Після голосування за обраного кандидата виборець запаковував бюлетень у конверт і тільки потім опускав його до виборчої скриньки. Конверти стандартні, білого кольору, бюлетені – А-3 формату, надруковані на одному боці аркуша. Для друкування бюлетенів використовувалася звичайний папір, і єдине, що давало змогу встановити їх автентичність, це підписи членів дільничних комісій на бюлетенях і контрольних талонах та наявність на них оригінального відбитку печатки дільничної виборчої комісії.

Після підрахунку голосів встановлювалася кількість невикористаних бюлетенів та окремо – невикористаних конвертів. У певному сенсі конверт для бюлетеня розглядався як елемент виборчої документації.

Центральна виборча комісія України під час минулорічних виборів Президента країни також розглядала питання забезпечення таємниці голосування. Питання порушувалося у зв'язку з використанням прозорих виборчих скриньок, адже вони в такому випадку хоч і ненавмисно, але розкривають таємницю голосування. Рішення було таким: таємне голосування – це право виборця, і він ним може користуватися на власний розсуд, тобто складати бюлетень навпіл чи іншим чином, щоб не було видно його поміток, чи не складати. Оскільки це суб'єктивне право виборця, він вирішує, як ним користуватися і чи користуватися взагалі.

Голосування в Азербайджані відбувалося з 8 до 19 години. Під час встановлення результатів голосування, тобто в ніч підрахунку голосів, ми перебували в інформаційному центрі Центральної виборчої комісії Азербайджану, члени і апарат якої працювали абсолютно спокійно й організовано. В інформаційному центрі взяли участь у прес-конференції (відбулась о 22 годині, тобто через три години після завершення голосування), поділилися з журналістами та спостерігачами своїми першими враженнями від ходу голосування та організації підрахунку голосів на виборчих дільницях. Приємно, що вони співпали з позицією колег з інших країн, що вибори пройшли напролюд спокійно і без системних порушень, які б дали підставу ставити під сумнів їх загальні результати.

Багато міжнародних спостерігачів їхало до Азербайджану з думками про те, що ажіотаж, який піднімався у ЗМІ різних країн напередодні виборів, має під собою певне підґрунтя. Тобто, там можуть бути провокації, придушення виступів опозиції, порушення прав кандидатів, фальсифікація результатів тощо. Нічого подібного ми не побачили. Спостерігачі, з якими ми спілкувалися і які виступали перед пресою, говорили те саме.

Втім, склалося враження, що спостерігачі з деяких західних країн почувалися дещо розгублено. Вони не приховували, що приїхали фіксувати порушення, мабуть, уже заздалегідь підготували звіти про ці порушення, а нічого очікуваного вони не побачили. Наприклад, спостерігачі зі США без сумнівів визнали вибори демократичними. Натомість у місії ОБСЄ стався розкол – частина її учасників погодилася з висновком про демократичність виборчого процесу в Азербайджані, решта наполягала на тому, що відбулись численні порушення прав опозиційних кандидатів і громадян.

Нечисленні протестні акції опозиції почалися після того, як її представники протягом ночі дізналися, що дуже мало їх кандидатів було обрано до парламенту. Однак і на цих акціях не відчувалось якогось напруження (порівняно з нашими минулорічними виборами). Якщо опозиція бажала провести мітинг, вона його проводила. Визначалось місце (тільки не в центрі столиці, центр – це зона абсолютної безпеки і спокою), збирались люди, кілька тисяч, з плакатами та прапорами.

Виступали, робили заяви. Але якщо мінтинг був дозволений організаторам, скажімо, з 15 до 18 години, то рівно о 18.00 виступи завершувались, прапори згортались і учасники розходились (ми це бачили по телевізору). Масового встановлення наметів, перекриття дорожнього руху, спроб блокування або захоплення державних установ ми не спостерігали. Міліція на таких заходах забезпечувала охорону громадського порядку і нічого більше.

Чесно кажучи, ми були приємно здивовані рівнем культури підготовки і організації виборів. У цьому велика заслуга, передусім, Центральної виборчої комісії Азербайджану. Свої оцінки її роботи ми мали можливість висловити під час зустрічі з Головою ЦВК Азербайджану паном Мазахіром Панаховим.

Ще під час нашого перебування в Азербайджані Центральна виборча комісія скасувала результати виборів у двох виборчих округах, незважаючи на те, що там перемогли представники правлячої партії «Новий Азербайджан». Там, як з'ясувалось, застосовувались певні механізми з протоколами дільничних виборчих комісій – представникам кандидатів видавались одні протоколи, а в окружні виборчі комісії передавались інші. В результаті, за даними окружних комісій, перемогли кандидати, за яких віддали свої голоси меншість виборців. Але ніяких спроб приховати цю інформацію від громадськості та міжнародних спостерігачів з боку органів влади Азербайджану не було. Навпаки, Центральна виборча комісія Азербайджану дуже принципово підійшла до цього питання. Повторне голосування не призначалось. Були встановлені дійсні результати виборів на підставі протоколів дільничних виборчих комісій. Перемогли в цих округах кандидати від опозиції. Проти членів виборчих комісій, які припустилися порушень, того ж дня Генеральна прокуратура Азербайджану порушила кримінальні справи.

Остаточні результати виборів у Азербайджані встановлюються Центральною виборчою комісією і затверджуються Конституційним судом. Згідно з відповідним рішенням Конституційного суду були затверджені результати виборів у 115 виборчих округах. У чотирьох

округах результати виборів були скасовані Центральною виборчою комісією, ще в шести – Конституційним судом. 2 грудня новообраний парламент Азербайджану зібрався на своє перше засідання.

Загалом по країні представники опозиції отримали меншість голосів. При цьому, цікаво відзначити, що якби на парламентських виборах застосовувалася пропорційна система голосування, майже третину парламенту Азербайджану могли б скласти депутати від опозиційних партій. Оскільки в країні діє мажоритарна система виборів, то зі 115 обраних депутатів парламенту менше 20 – представлятимуть опозицію.

Причина – у відмінності різних систем, які застосовуються на виборах, – пропорційної і мажоритарної. В окремому мажоритарному виборчому окрузі, яких у Азербайджані сто двадцять п'ять, представник однієї політичної сили не може отримати перемогу, навіть якщо він набирає 49 відсотків голосів. Перемагає його суперник, якому дісталось більше 50 відсотків. З юридичної точки зору, це абсолютно виправдано і справедливо в даному випадку.

Напередодні виборів Президент Азербайджану звертався до народу і закликав провести чесні вибори й утримуватись від будь-яких порушень законодавства, оскільки ці порушення тільки шкодитимуть міжнародному іміджу Азербайджану і, відповідно, жорстко каратимуться. Ці заяви, як бачимо, підтвердились діями. Тут була продемонстрована, на наш погляд, принциповість, тобто суб'єкти виборчого процесу ділились не на своїх та чужих, а на законослухняних і порушників. Щодо порушників були застосовані відповідні заходи.

У нас склалося враження, що керівництво Азербайджану, уряд, Центральна виборча комісія намагались провести вибори демократично. І ті порушення, які відбувались під час виборів, не були цілеспрямованими та організованими діями влади. Це, на наш погляд, скоріше певний атавізм, якого з часом зможуть позбутися всі країни СНД. Під час особистого спілкування члени Центральної виборчої комісії Азербайджану висловлювали щирий жаль, що окремі порушення виборчого кодексу республіки дали підстави ставити під сумнів результати виборів у десяти округах.

Від Народного Віча – до Верховної Ради

(Продовження. Початок у «Віснику Центральної виборчої комісії» № 1, вересень 2005 року)

Броніслав Райковський,
член Центральної виборчої комісії,
Юрій Донченко,
член Центральної виборчої комісії,
Сергій Смолянников,
помічник члена Центральної виборчої комісії

Із 1669 до 1674 року головним писарем часів гетьмана Петра Дорошенка був відомий Іван Мазепа, який у 1689 році став гетьманом.

1721 рік був знаковим для України як держави. Після тріумфальної перемоги у Північній війні цар Петро I встановив офіційну назву Росії – «Російська імперія», а Гетьманщину повелів офіційно називати Малоросією. За часів імператриці Анни Іоанівни у 1734 році були заборонені вибори гетьмана, а для управління Малоросією – запроваджено колегіальний орган під назвою «Правління Гетьманського Уряду», який складався з трьох старшин від Старшинської Ради та трьох російських чиновників.

Коли 1762 року на російський престол зійшла імператриця Катерина II, молодший брат Олексія Розумовського (коханець Єлизавети Петрівни) Кирило, маючи статус гетьмана автономії, зібрав у Глухові Старшинську Раду. Там відбулося останнє зібрання Ради, на якій схвалили петицію до Катерини II з проханням відновити права Гетьманщини, дозволити скликати український шляхетний сейм з числа старшин Козацької Ради. Замість відповіді на петицію 10 листопада 1764 року вийшов «Маніфест до малоросійського народу» про остаточну заборону гетьманства. Закінчилася епоха своєрідного козацького права, а разом із ним і виборчого права в Україні. Останній кошовий писар Іван Глоба був висланий до Тобольська, а вся канцелярія Козацької Ради – знищена. На землях Гетьманщини було створено Малоросійське генерал-губернаторство, до складу якого увійшли Київська, Чернігівська, Новгород-Сіверська, Азовська та Новоросійська губернії.

1835 року відбулись чергові зміни в адміністративно-територіальному розподілі України. На карті Російської Імперії з'явилися нові губернії: Київська, Волинська, Подільська, Чернігівська, Полтавська, Катеринославська, Херсонська, Таврійська та області: Бессарабська і Війська Донського, які проіснували до 1918 року. Скасування магдебурзького права в 1840 році (за іншими даними – в 1835 році) покляло край виборам урядовців у містах та місцевій автономії в Україні. Розпочалася епоха Російської Імперії в Мало- та Новоросії.

19 лютого 1861 року маніфестом царя Олександра II було скасовано кріпацтво та оголошено проведення адміністративно-політичної реформи, згідно з якою у 1864 році в усіх українських губерніях Півдня та Лівобережжя були утворені виборні органи влади в масштабах губерній та повітів – так звані земські установи або управи. На Правобережжі вибори були заборонені з остраху домінування польської шляхти в містах та маєтках. У відповідь на цей розподіл поет Павло Чубинський під час заслання до Архангельської губернії у 1865 році написав вірш «Ще не вмерла Україна», який став гімном нашої держави. Як свідчать історичні факти, з середини XIX століття і до початку громадянської війни та інтервенції українці користувалися виборним правом законодавства Російської Імперії у масштабах до губернських зборів. Тоді ж велика частка українських земель, а саме – Галичина, Буковина та Закарпаття – знаходилися під політико-адміністративним тиском Австро-Угорської монархії. Але під впливом політичних подій у Росії у лютому 1861 року австро-угорський уряд був змушений перетворити свою позицію в Галичині на більш ліберальну. Галичина дістала автономію та отримала окружний сейм з крайовим урядом, але в основу автономії та виборчого права було покладено не національну або етнічну систему, а стану. Як приклад – галицький автономний сейм складався зі 150 послів (депутатів), але українців серед них у найкращий рік виборів було тільки 49 (при 69 відсотках населення). Зрозуміло, що в сеймі почалася національно-політична боротьба, яку припинила тільки Перша світова війна.

На початку XX століття українські землі були поділені між двома імперіями – Австро-Угорською та Російською. Перші роки сторіччя в Російській Імперії позначилися швидким зростанням соціально-політичної напруги, яку не вирішила російсько-японська війна, а навпаки – поразка в ній призвела до революційних подій червня – листопада 1905 року. Тому, з ініціативи відомих політиків Росії – членів Державної Ради (від України) М.П. Ігнат'єва, І.М. Дурнова (колишній губернатор Чернігівської та Катеринославської губерній), С.Ю. Вігте та інших був виданий відомий маніфест від 17 жовтня 1905 року

про вибори до Державної Думи Російської Імперії. Це були дійсно перші загальнодержавні, але не всенародні вибори. І все ж це вже були вибори в сучасному розумінні. Але до питань виборів та роботи виборчих комісій ми звернемося в окремому розділі. Взагалі, слід зазначити, що під час діяльності I, II, III та IV Дум у засіданнях завжди брала участь Українська думська громада, членами якої у різних скликаннях були відомі громадські діячі М. Біляшівський, В. Винниченко, М. Грушевський, П. Чижевський, П. Галаган, М. Терещенко та інші.

Яке ж воно було, це так зване виборче право, що його мали українці в Галичині та на Буковині? Габсбурзька монархія Австро-Угорщини призначала намісників Галичини та Буковини з числа представників польської шляхти. Старости повітів призначали намісниками польських графів та поміщиків, а роль органів місцевого самоврядування відігравали Галицький та Буковинський сейми. Тому виборче право відповідало інтересам шляхти та панів. Факти свідчать, що під час виборів до сеймів та Австро-Угорського парламенту у Відні населення Галичини та Буковини було розділене на чотири курії, кожна з яких окремо обирала депутатів на 6 років. Так, перша курія – землевласників – обирала 44 своїх депутатів із розрахунку один депутат із 52 поміщиків, друга курія – торгових промисловців – обирала трьох депутатів від 40 володарів підприємств, третя курія – міська – обирала 13 депутатів із розрахунку один депутат від 2264 виборців, і остання, четверта курія – сільська – обирала двадцять депутатів від селян із розрахунку один від 8764 виборців, та й вони для селян були непрямими, бо селяни обирали тільки тих виборців, які потім уже обирали депутатів до сейму.

Отже, вибори до сеймів та Австро-Угорського парламенту були шляхетно-майновими. Так, у 1904 році в Галичині брали участь у виборах тільки сім відсотків українського населення, а в Буковині і того менше – близько п'яти відсотків. І, як наслідок, у сеймах переважали представники заможних прошарків населення: у Галицькому – польська шляхта, у Буковинському – румунські та німецькі поміщики. Крім того, австро-угорська влада під час підготовки та проведення виборів до сеймів вдавалася до всіляких зловживань. Найпоширенішими з них були фальсифікація списків виборців, зміна місця та часу проведення виборів, викрадання виборчих урн тощо. Щоб перешкодити обранню українських кандидатів, їх кидали за ґрати на підставі дрібних звинувачень, шляхом підкупів та дрібних винагород змушували безграмотних селян голосувати за представників панства та шляхти.

Зрозуміло, що серед членів зборів виборців майже не було українців, крім представників панства

та поміщиків. Але українське населення Галичини, Центральної України та Закарпаття до останнього часу виборювало своє право обирати та бути обраними.

Перша світова війна принесла багато історичних подій на українську землю, бо, за її підсумками, припинили існування три імперії – Австро-Угорська, Німецька та Російська. Крім того, одним із наслідків Першої світової стала перемога лютневої революції 1917 року, яка дала поштовх до утворення української автономії зі своїм державним правом. Але події лютого 1917 – березня 1921 років разом із автономією та незалежністю принесли в Україну громадянську війну, інтервенцію Антанти та німецько-австрійсько-польську окупацію, Центральну Раду та Народні збори, перше президентство та Гетьманщину, Директорію та денікінщину. І все це лише за чотири роки.

Саме тоді розпочався шалений виборчий бум, якого ще ніколи не бачила Україна. Вже 17 березня 1917 року була обрана на загальноукраїнських зборах Українська Центральна Рада, яка проіснувала лише до 29 квітня 1918 року. Але за цей рік було зроблено чимало для розвитку виборчого права. Ось свідчення тому:

19 квітня 1917 року відбулися вибори до Українського національного конгресу, делегати якого 22 квітня визнали Центральну раду законодавчим органом автономної України та встановили пріоритет українського виборчого права на всій її території.

20 листопада 1917 року на III Універсалі проголошено про створення Української Народної Республіки.

27 грудня 1917 року проведені вибори до Українських установчих зборів, які підтвердили повноваження Генерального Секретаріату Центральної Ради та затвердили його склад. Генеральним писарем (за аналогією Січі) став Петро Христюк, до обов'язків якого входив нагляд за підготовкою та проведенням виборів. Але разом із досягненнями на Установчих зборах не вдалося розповсюдити владу Центральної Ради та Генерального Секретаріату на всю Україну. До сфери влади Секретаріату входили лише п'ять українських губерній: Київська, Волинська, Подільська, Полтавська та Чернігівська (частково).

25 грудня 1917 року у Харкові пройшов з'їзд Рад Донецько-Криворізького басейну, який проголосив Лівобережну Україну Українською Радянською Республікою та затвердив Народний Секретаріат, до складу якого увійшли більшовики Ф. Сергєєв (Артем), Є. Бош, В. Затонський та інші. Отже, склалася ситуація, як і на початку XVIII сторіччя, – два береги Дніпра, дві України, дві влади та один народ.

9 лютого 1918 року Центральна Рада на чолі з М. Грушевським та В. Винниченком переїжджає до Житомира, згодом – до Бердичева та Сарн.

12 лютого 1918 року представниками УНР підписаний Брестський мир, згідно з яким до Києва

2 березня прибули війська Німеччини. Але цей крок призвів до повалення Центральної Ради, бо німецька окупація повністю зруйнувала демократичний процес, та й, крім цього, німецька військова адміністрація заборонила вибори на всіх рівнях.

29 квітня 1918 року Центральна Рада востаннє зібралася на своє засідання, на якому ухвалила Конституцію України та обрала Президентом УНР Михайла Сергійовича Грушевського. Того ж дня з'їзд заможного селянства – хліборобів-землевласників – одногосно обрав гетьманом України Павла Скоропадського – заможного землевласника та генерал-ад'ютанта почту Миколи II. Гетьманський переворот та повалення Центральної Ради український народ сприйняв байдуже. В Україні було встановлено диктаторську владу «ясновельможного пана гетьмана» з широкими повноваженнями – законодавчими та виконавчими. На штиках німецьких військ прийшов крах демократії в Україні.

15 травня 1918 року відкрився з'їзд заводчиків, фабрикантів та фінансистів, який 18 травня схва-

лив гетьманський переворот, змінив назву «УНР» на «Українську державу» та запропонував у майбутньому провести вибори до Українського сейму.

14 листопада П. Скоропадський за підтримки Антанти видав грамоту про створення федерації з білогвардійською Росією. Як наслідок – широке повстання всього народу проти гетьманщини та утворення Директорії, яку очолив В. Винниченко.

18 жовтня 1918 року тридцять три послы обох палат парламенту Австрії українського походження та п'ятдесят депутатів галицького та буковинського сеймів після знищення Австро-Угорської імперії утворили Українську конституанту, яка вже 13 листопада оголосила про утворення Західно-Української Народної Республіки.

18 грудня 1918 року з висадки десанту в Одесі розпочалася інтервенція Антанти в Україні. На окупованих інтервентами та білогвардійцями землях встановлено військову диктатуру, народ позбавлено права участі у самоврядуванні.

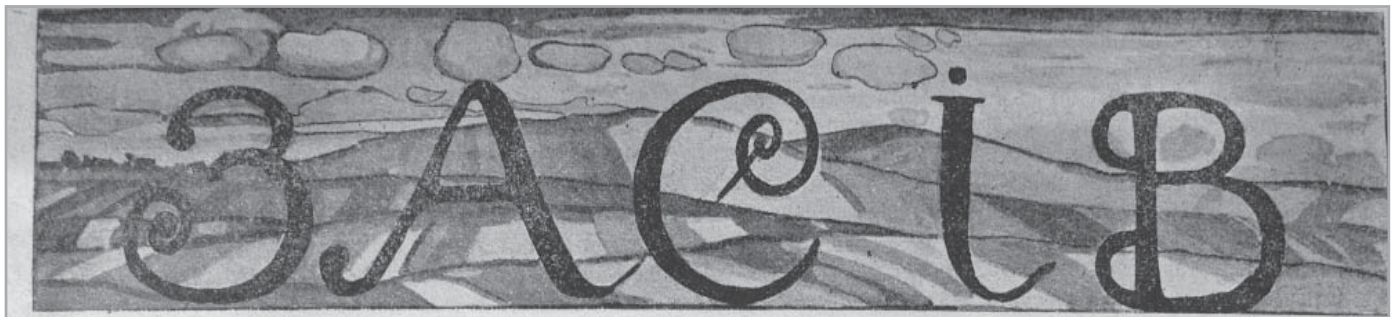
22 січня 1919 року в Києві відбувся урочистий Акт Злуки ЗУНР та Директорії УНР з метою

РОСПИСАНІЕ числа членовъ Государственной Думы по губерніямъ, областямъ и городамъ.		Число членовъ Государствен- ной Думы.	
ГУБЕРНИИ, ОБЛАСТИ И ГОРОДА.			
1	Архангельская	2	
2	Астраханская	1	
	по городу Астрахани	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	3	
3	Бессарабская	—	
	по городу Кишиневу	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	8	
4	Виленская	—	
	по городу Вильнѣ	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	6	
5	Витебская	6	
6	Владимирская	6	
7	Вологодская	5	
8	Вольнская	13	
9	Воронежская	—	
	по городу Воронежу	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	11	
10	Вятская	13	
11	Гродненская	7	
12	Область Войска Донского по городу Ростову на-Дону съ На- хичеванью	—	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	11	
13	Екатеринославская	—	
	по городу Екатеринославу	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	9	
14	Казанская	—	
	по городу Казани	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	9	
15	Кадужская	5	
16	Кіевская	—	
	по городу Кіеву	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	15	
17	Ковенская	6	
18	Костромская	6	
19	Курляндская	3	
20	Курская	—	
	по городу Курску	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	10	
21	Лифляндская	—	
	по городу Ригѣ	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	4	
22	Минская	9	
23	Могилевская	7	
24	Московская	—	
	по городу Москвѣ	4	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	6	
25	Нижегородская	—	
	по городу Нижнему-Новгороду	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	6	
26	Новгородская	6	
27	Олонейская	3	
28	Оренбургская	7	
29	Орловская	—	
	по городу Орлу	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	8	
30	Пензенская	6	
31	Пермская	13	
32	Подольская	13	
33	Полтавская	12	
34	Псковская	4	
35	Рязанская	8	
36	Самарская	—	
	по городу Самарѣ	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	12	
37	С.-Петербургская	—	
	по городу С.-Петербургу	6	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	3	
38	Саратовская	—	
	по городу Саратову	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	10	
39	Симбирская	6	
40	Смоленская	6	
41	Ставропольская	3	
42	Таврическая	6	
43	Тамбовская	12	
44	Тверская	8	
45	Тульская	—	
	по городу Тульѣ	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	5	
46	Уфимская	10	
47	Харьковская	—	
	по городу Харькову	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	10	
48	Херсонская	—	
	по городу Одессѣ	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	10	
49	Черниговская	10	
50	Эстляндская	3	
51	Ярославская	—	
	по городу Ярославлю	1	
	въ прочихъ городахъ и въ уѣздахъ	4	
	Итого	412	
	Въ томъ числѣ отъ городовъ	23	

РОСПИСАНІЕ числа губернскихъ выборщиковъ.		Въ томъ числѣ:		
Наименованіе губерній и уѣздовъ.	Число выборщиковъ.	отъ сѣзда упол- номоченныхъ отъ волостей.		
		отъ сѣзда земе- ладельцевъ.	отъ сѣзда го- родскихъ избира- телей.	
I. Архангельская.				
Архангельскій	5	1	4	
Александровскій	2	1	1	
Кемскій	3	2	1	
Мезенскій	3	1	2	
Онежскій	3	2	1	
Нечорскій	3	2	1	
Шиньскій	3	2	1	
Холмогорскій	3	2	1	
Шенкурскій	7	6	1	
	32	19	13	

(Продолженіе будетъ).

Из 412 членів Державної Думи від України було обрано 123.

Українська тижнева народня ілюстрована газета для селян і робітників

ДРУГИЙ РІК ВИДАННЯ.

Адреса: Київ, Лабораторна № 1, кв. 9. Редакція газети „Засів“.

№ 14

П'ятниця 13-го АПРІЛЯ 1912-го року.

№ 14

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1912 РІК
на українську народню ілюстровану газету

Другий рік видання. „Засів“ Другий рік видання.

Ціна на рік 3 р., на пів року 1 р. 60 коп., на 3 місяці 85 к.

Хто випише ЗАСІВ за цілий рік, той дістане всі №№ починаючи з першого, а так само дурно додаток: Повний збірник творів Івана Котляревського в 3 томах. Сюди увійдуть: ЕНЕІДА, НАТАЛКА ПОЛТАВКА, МОСКАЛЬ ЧАРІВНИК і ОДА ДО КНЯЗЯ КУРАКІНА. Крім того буде уміщено біографію Ів. Котляревського.

Що є в сім номері:

По світу. — Українське життя. — Вісти з столиці, *П. Смутка*. — З закордонної України, *В. Л-ка*. — Війна *Гр. Чупринки*. — Промінь сонця, *В. Винниченка*. — Кріваве злочинство, *С. Тодосієнка*. — Агрономичні поради *А. Терн-ка*. — Про книги, *П.* — Дописи. — Оголошення

Читаючи треба вимовляти и як ы риба=рыба і як и сіни=сины, ї=йї, їв=йив, є=йе

Єдина офіційна україномовна газета, яка видавалась на теренах Російської Імперії упродовж 1911–1914 років.

«... злуки обох українських держав в одну державну одиницю». Було запропоновано створити своєрідний парламент – Трудовий конгрес, але його так і не було обрано.

6–10 березня 1919 року в Києві пройшов III з'їзд Рад, на якому утворено УСРР та ухвалено Конституцію УСРР.

11 грудня 1919 року утворені Всеукраїнський Революційний Комітет на чолі з Г. Петровським та Рада Народних Комісарів на чолі з Х. Раковським.

22 квітня 1920 року у Варшаві головою Директорії С. Петлюрою підписано так званий Варшавський договір між Польщею та Директорією, за яким Польща визнає УНР державою, Директорію – владою, а С. Петлюру – Головним отаманом. На заміну цього Польща отримала Галичину, Західну Волинь, Західне Полісся, Лемківщину, Підляшшя, Посання (Посання) та Холмщину. Вкотре українські землі було розчленовано. Захлинувшись у крові, зникла з

карти Європи ніким не визнана Західно-Українська Народна Республіка. Використовуючи скрутне становище України наприкінці 1918 року, боярська Румунія окупувала Буковину, а Закарпаття захопили Угорщина та новостворена держава Чехо-Словачина.

6 травня 1920 року польські окупаційні війська за підтримки війська Петлюри зайняли Київ, але вже 14 червня під наступом військ Робітничо-Селянської Червоної Армії уже остаточно залишили його.

18 березня 1921 року між Польщею, РСФСР та УСРР підписаний Ризький мирний договір щодо остаточного визнання кордонів Польщі та України. Ухвалено рішення про визнання столицею УСРР міста Харкова.

За чотири воєнних роки відбулися значні зміни, але дійсно демократичних виборів в Україні так і не було проведено. Намагання Центральної Ради та М.С. Грушевського провести реформу виборчої системи залишилися, на жаль, тільки на папері.

І кожен фініш – то, по суті, старт!

Що б то не було на часі в Комісії – вибори, референдуми, конференції, – а в листопаді є один день, коли ми з повним правом почувуємося іменинниками. У справжньому розумінні цього слова. Бо 13 листопада 1997 року народилася Центральна виборча комісія як перша самостійна постійно діюча державна інституція, яка забезпечує реалізацію одного з головних прав людини – обирати та бути обраним, а також організацію та проведення виборів і референдумів в Україні. І ось уже вісім років відлічив хронометр нашої невеличкої історії.

Той листопадовий вечір видався холодним уже й не по-осінньому, бо пронизливий вітер асоціювався зі справжньою зимою. Не надто затишним здалося новим мешканцям і адміністративне приміщення на площі Лесі Українки. А що вже не надто просторим – годі й говорити. Вісім невеликих кабінетів, вісімнадцять штатних працівників, мінімум технічного оснащення – таку своєрідну «спадщину» приймала новоутворена Центральна виборча комісія.

Саме 13 листопада 1997 року (це вже була третя, здається, спроба) Верховна Рада України затвердила склад Центральної виборчої комісії у кількості тринадцяти осіб, що давало можливість останній працювати. І братися до роботи треба було негайно: країна чекала відповідальних рішень і рішучих дій, від яких залежало майбутнє. Адже до початку виборчого процесу залишались лічені дні, а організувати його фактично було нікому.

Нинішній Голова Центральної виборчої комісії Ярослав Давидович – єдиний з того листопадового складу Комісії. Це тепер він пригадує ті дні з посмішкою, але зізнається: тоді було досить-таки тривожно.

– Як зараз пам'ятаю: літо 1997 року, Президент України 17 липня вніс подання до Верховної Ради України про призначення персонального складу Центральної виборчої комісії. Із перших внесених поданням 15 осіб за результатом голосування депутатів до складу Комісії було призначено лише сім. Тоді взагалі політична ситуація у державі була непроста, а передвиборча їй поготів: виборчий процес розпочинається за 120 днів, а закон про вибори народних депутатів не прийнятий, немає Центральної виборчої комісії, ще й близько немає законодавчого акта про місцеві вибори. Парламент вирує, пристрасті киплять... Скільки переговорів велось тоді у парламенті, зустрічей у комітетах щодо кандидатур, запропонованих до складу Центральної виборчої комісії. До речі, цікавий факт: у нинішньому складі Комісії працюють п'ятеро її членів, які тоді були народними депутатами і, власне, вирішували нашу долю. Це Валентина Олександрівна Завалевська, Юрій Григорович Донченко, Броніслав Станіславович Райковський, Олександр Михайлович

Чупахін, Анатолій Аркадійович Писаренко. Пізніше вони ж приймали Закон про Центральну виборчу комісію. І не знали, що згодом за цим законом самі ж працюватимуть.

Вдруге до питання про призначення членів Комісії повернулися 5 листопада, потім – наступного дня: не набирають проекти постанов потрібної кількості голосів. Вже й Закон про вибори народних депутатів України був проголосований (3 жовтня), уже вибори в державі розпочинаються, а Комісії немає. І лише 12 листопада за повторним поданням Президента розглянуто кандидатури і тоді вже проголосовано (навіть не бюлетенями, як за попередніх кандидатів, а відкритим голосуванням, оскільки відлік часу йшов просто на дні). Так було призначено ще шістьох членів Комісії, і 13 листопада о 12 годині дня розпочалось організаційне засідання з виборів керівного складу Комісії. Воно тривало майже до 19 години. Потім ми часто жартували, що Папу Римського обирають швидше, ніж ми визначалися з керівництвом Комісії.

Нинішній «командир виборчого штабу держави» дуже високо оцінює ділові та професійні якості своїх колег та їх роботу в Центрвиборчкомі упродовж 1997 – 1999 років.

– До честі цих людей треба сказати, що вони прийшли у Комісію не заангажованими; відсотків 80 нас уперше одне одного бачили. Склад був дуже розмаїтий – правники, науковці, народні депутати, працівники Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів України, Апарату Верховної Ради України. Був серед нас і генерал-лейтенант (на жаль, нині покійний) з Генеральної прокуратури Микола Іванович Демяненко, і один фахівець з виборчих питань – Віктор Володимирович Алсуф'єв, який свого часу працював головою виборчої комісії Республіки Крим. Словом, прийшли люди з різним життєвим досвідом, різні за віком, за підготовкою, але чисті душею і з щирими намірами. Головою Комісії обрали Михайла Михайловича Рябця, який на той час був народним депутатом України (як і Галина Максимівна Старовойтова), заступником – Миколу Івановича Демяненка, а мене – секретарем.

Ось так і почала свою біографію нова самостійна незалежна постійно діюча державна інституція, покликана забезпечувати в державі можливість її громадянам обирати та бути обраними, проводити референдуми. Новим у роботі Комісії було майже все – статус, кількість членів, засади діяльності. Адже до того часу відповідна комісія працювала як підрозділ Верховної Ради України і називалась «Центральна виборча комісія по виборах народних депутатів України», яка була прирівняна до відділу Верховної Ради України й адміністративно підпорядкована керівникові Секретаріату Верховної Ради України, оскільки і відрядження, й забезпечення транспортом, і матеріально-технічна база – все залежало від Верховної Ради. За дорученням Президії, а потім уже Верховної Ради України Комісія одночасно виконувала обов'язки Центральної виборчої комісії по виборах Президента України і, за необхідності, – обов'язки Центральної виборчої комісії з проведення всеукраїнських референдумів. Але, фактично, основною її роботою було проведення виборів народних депутатів України. Звичайно, розвиток України як демократичної держави, що прагнула інтегруватись у світову спільноту, потребував інших засад для забезпечення таких важливих прав людини, як вільне і свідоме волевиявлення. Відтак була утворена нова державна інституція з особливим статусом.

Щоправда, аж через рік після утворення був прийнятий Закон України «Про Центральну виборчу комісію», яким визначався правовий статус, основні принципи діяльності та повноваження цього органу. 2004 року до нього було внесено низку важливих змін.

Але в ті перші дні про це ще не думали, оскільки невідкладним і нагальним завданням, для виконання якого ледве вистачало наявних у добі 24 годин, стала організація виборів 1998 року. Це вже потім їх назвуть історичними й безпрецедентними, адже вперше проводились вони за змішаною, мажоритарно-пропорційною системою. Фактично, Комісії доводилось організовувати дві виборчі кампанії: одну – в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, другу – в 225 одномандатних виборчих округах. Але іншого не було дано, і робочі дні вишикувались в одну довгу безперервну низку проблем і питань, які потребували невідкладного вирішення.

Крім організації виборчого процесу, Комісія паралельно змушена була займатися формуванням Секретаріату, створенням належних умов для роботи, питаннями матеріально-технічного забезпечення. І досі згадують тодішні члени Комісії одну з найперших і досить-таки несподіваних проблем, з якою довелось зіткнутися – засвідчення підписних листів печатками. У прийнятому законі зазначалося, що Центральна виборча комісія видає політичним парті-

ям підписні листи, засвідчені печаткою, для збирання підписів на їх підтримку. Навіть на рівні здорового глузду, не знаючи кількості партій та виборчих блоків, які звернуться за підписними листами, було зрозуміло, що таких листів доведеться видати десятки, а то й сотні тисяч. То скільки ж знадобиться часу, якщо однією печаткою їх засвідчувати? А як це пояснити партіям, які з нетерпінням чекали видачі листів, бо їх теж підганяли строки: у першій декаді грудня вже необхідно було здати належно оформлені підписи на свою підтримку. А 14 листопада, наступного ж дня після легітимізації діяльності Комісії, коли було оголошено про початок виборчого процесу, в коридорі вишикувалась черга з представників партій за підписними листами.

Тож на одному з перших засідань членам Комісії довелося вирішувати цей парадокс. Вихід знайшли – вирішили виготовити 12 пронумерованих оригінальних печаток. Той стукіт печаток, який заповнював коридори, можна було порівняти хіба що з перестуком молотів у кузні чи гарячому ковальському цеху великого підприємства. Та й справді, тоді Комісія була «гарячим цехом» – тридцяти двом політичним партіям та виборчим блокам було видано, а потім прийнято від них та розглянуто 1 мільйон 227 тисяч (!) підписних листів. Їх перевірка – то взагалі окрема тема, адже багато хто з суб'єктів виборчого процесу намагався схитрувати, здаючи листи на перевірку напередодні, а то й останнього, відведеного законом, дня. Мабуть, розраховували, що нереально перевірити в такі стислі строки достовірність 200 тисяч підписів. Але Комісія доклала неймовірних зусиль, щоб дотриматись вимог закону. Одна з партій взагалі вдалась до обману – її представники, не зібравши достатньої кількості підписів, підібрали безпосередньо в приміщенні Комісії вилучені аркуші інших партій чи блоків і здали весь той «набір» за кілька годин до завершення реєстрації. Однак працівники Секретаріату виявили-таки чужі підписні листи. Звісно, цій політичній силі відмовили в реєстрації. Голова партії звернулася до Печерського суду міста Києва, і це було перше оскарження рішення Центральної виборчої комісії в суді. І – перший виграш Комісії.

А скільки проведено засідань і ухвалено постанов! Якою непростю була справа утворення виборчих округів або ж затвердження форми виборчого бюлетеня в багатомандатному виборчому окрузі (якби довелось чітко виконувати вимоги першої редакції того Закону, бюлетень сягав би за розмірами близько трьох метрів!). Слово «вперше» взагалі стало одним із ключових для характеристики того виборчого процесу. Обладнувався в Комісії сучасний прес-центр, якого доти не було, і в ньому вперше за всю історію українських виборів було встановлене електронне табло колективного відображення.

Вперше виготовлялись принципово нові скриньки для голосування, вперше впроваджувались комп'ютерні технології в роботі – тоді ще на рівні зв'язку між Центральною виборчою комісією та регіонами. Це при тому, що кошти, передбачені бюджетом, довго не надходили, і багато етапів виборчого процесу виконувались фактично в борг. А ще понад п'ять тисяч кандидатів зареєструвала Комісія в одномандатних виборчих округах. Скільки зусиль довелося докласти для проведення місцевих виборів!

Хоча наприкінці листопада 1997 року було затверджено штатний розпис Секретаріату Комісії, який передбачав 72 особи (з технічними працівниками і господарниками), проте реально їх було значно менше, оскільки за півмісяця кваліфікованих фахівців важко підібрати, та ще й на малознайому справу – проведення виборів за новою системою. На допомогу прийшли Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Апарат Президента, які відрядили до Комісії своїх фахівців, більшою чи меншою мірою обізнаних з питаннями виборів. Але все одно, строки й умови були такими, що Комісія працювала в екстремальному режимі, по 18–20 годин на добу.

Попри всі труднощі, вибори 1998 року були проведені. Хоча 82 скарги на дії чи бездіяльність Комісії було розглянуто у Верховному Суді, і в семи округах довелося проводити повторне голосування, проте парламент було сформовано.

Ледве перевівши подих після парламентських виборів, Комісія увійшла в перегони президентські, які мали відбутись у жовтні 1999 року. І тут знадобився набутий в екстремальних умовах безцінний досвід. На той час Центральна виборча комісія була повністю укомплектована, до роботи стали ще троє членів Комісії, вони теж активно включилися в підготовку нової кампанії. Головні «віхи» виборчого процесу було розставлено, визначено пріоритетні напрями організації виборів відповідно до вимог законодавства. Докладено максимум зусиль, аби забезпечити надійний інформаційно-технічний супровід виборів – вивчивши досвід Російської Федерації, сформували інформаційно-аналітичну систему «Вибори». Комісія вже мала свій Регламент, напрацьовані зразки документів, календарний план, була впевнена у своїх діях. Але колізії законодавства знову кинули виклик організаторам виборів: шести кандидатам на пост Президента України, які не зібрали достатньої кількості підписів на свою підтримку, Центрвиборчком відмовив у реєстрації. Вони звернулися до Верховного Суду, і той, не погодившись з рішенням Комісії, постановив зареєструвати всіх.

Сказати, що Комісія сприйняла це болісно – майже нічого не сказати. Адже колектив надзвичайно серйозно поставився до перевірки підписних лис-

тів на підтримку кандидатів у Президенти України: розробили відповідну електронну програму, відслідковували підписи практично всіх осіб, внесених до списків. Крім того, працювала спеціальна група із майже 20 фахівців Харківського інституту криміналістики, які з першого погляду могли встановити справжність кожного підпису (а то й цілих листів). Було й таке, що самі члени Комісії знаходили свої прізвища у підписних листах і свої ж підписи, яких вони не ставили. Чи можна було не зважати на такі факти правового цинізму? Комісія була переконана, що вчинила правильно, відмовивши тим, хто не виконав вимог закону. Але щоб довести свою правоту, потрібно було відкривати кримінальну справу, призначати експертизу... Уже в процесі судового розгляду член Комісії Марина Іванівна Ставнічук передала до Верховного Суду цілий стос фальшивих підписних листів. «Дивіться, – каже, – на це безумство». Та суддя навіть не захотіла слухати.

Мабуть, представники суду керувались принципом верховенства права: мовляв, усіх розсудить виборча скринька. Але було зрозуміло, що просто ніхто в державі не хотів загострювати політичну ситуацію. Тож Комісія змушена була зареєструвати всіх кандидатів, 23 особи. Вибори пройшли в два тури, і, поза всіма перипетіями, результати були встановлені своєчасно й оскарженню не підлягали.

Ще одним викликом, перевіркою Комісії на міцність стало ініційоване у 2000 році проведення всеукраїнського референдуму. Його довелося організувати практично за умов відсутності законодавства. Адже документ, що був чинним на той час, містив посилення на такі «рудиментарні» інституції, як Президія Верховної Ради Української РСР, трудовий колектив тощо. Парадоксальним з точки зору права було й те, що фактично референдум призначив суддя Печерського суду м. Києва: саме виконуючи рішення цього суду, Центральна виборча комісія змушена була організувати й провести всеукраїнський референдум 2000 року. Та й на цьому парадокс не закінчився. Передбачене законом так зване попереднє голосування призвело до казусу – сума голосів у попередньому голосуванні та в день голосування у двох регіонах... перевищила 100 відсотків. Отож Комісія могла б уже збирати приклади для деяких книг рекордів.

Утім, фаховість організаторів і чітка робота дали змогу провести референдум у правовому полі й встановити його результати.

З того часу Комісія організувала й провела ще вибори народних депутатів 2002 року, низку виборів народних депутатів України замість вибулих у мажоритарних округах та декілька повторних виборів, а також пам'ятні своєю безпрецедентністю вибори Президента України 2004 року.

Склад Центральної виборчої комісії, призначений 8 грудня 2004 року Верховною Радою України, який забезпечує організацію і проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року.

Останні вибори, які Комісія проводила у новому складі, – особлива сторінка в історії головного виборчого штабу країни. Гірка й повчальна. Як відомо, 3 грудня 2004 року Верховний Суд України скасував рішення Центральної виборчої комісії й ухвалив проведення повторного голосування. Повторно також пройшли процедуру призначення у Верховній Раді України більшість нинішніх членів Центрвиборчкому. Можна з певністю сказати, що ті події назавжди стали уроком і пересторогою для всіх, оскільки почесне звання члена Центральної виборчої комісії – фахівця високого державного статусу і класу, – передбачає ще й громадянську мужність взяти на себе всю повноту відповідальності за прийняття рішення. Те, що висновки з гіркого досвіду зроблено, Комісія підтвердила справою – належною організацією та проведенням повторного голосування 26 грудня 2004 року. Таки вдалося повернути повагу й довіру до себе. Той повчальний досвід став свідченням особливого статусу

Комісії, адже на неї з надзвичайною вимогливістю дивляться і країна, і цілий світ.

Людське життя – то низка виборів. Цей філософський вислів, авторство якого приписують Нострадамусу, надзвичайно влучно накладається на сенс буття та діяльності Центральної виборчої комісії. Нині вона знову в роботі по вінця: стартувала виборча кампанія з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року, цього ж дня проводилися й місцеві вибори. Час не чекає.

Кажуть, політик думає про наступні вибори, а державний діяч – про наступні покоління. Перед високою державною інституцією, яка забезпечує виборчі права громадян, стоїть дуже складне завдання – зуміти об'єднати ці два важливі поняття. Комісії щоразу доводиться думати про наступні вибори, а від того, як вони пройдуть, наскільки чітко вона працюватиме, наскільки відповідальною буде у здійсненні правових норм, залежатиме доля наступних поколінь.

Перелік постанов Центральної виборчої комісії за 2005 рік

Постанова №1 від 03.01.2005

Про скаргу довіреної особи кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. у територіальному виборчому окрузі № 87 Колесникова В.Ю.

Постанова №2 від 03.01.2005

Про скаргу довіреної особи кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. у територіальному виборчому окрузі № 89 Карпова Г.Ю.

Постанова №3 від 03.01.2005

Про скаргу довіреної особи кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. у територіальному виборчому окрузі № 86 Баліна А.І.

Постанова №4 від 03.01.2005

Про затвердження рішень територіальних виборчих комісій з виборів Президента України про виконання членами цих виборчих комісій своїх повноважень у виборчих комісіях з оплатою їх праці у виборчих комісіях

Постанова №5 від 05.01.2005

Про внесення змін до Порядку виділення асигнувань, обліку надходження та використання коштів Державного бюджету України, що виділяються територіальним виборчим комісіям на підготовку і проведення виборів Президента України, затвердженого постановою Центральної виборчої комісії від 9 листопада 2004 року № 1119

Постанова №6 від 05.01.2005

Про скаргу членів дільничної виборчої комісії виборчої дільниці № 96 територіального виборчого округу № 184

Постанова №7 від 05.01.2005

Про скаргу виборця Дерейка О.В.

Постанова №8 від 05.01.2005

Про скаргу довіреної особи кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. у територіальному виборчому окрузі № 218 Кожари Ю.О.

Постанова №9 від 05.01.2005

Про скаргу довіреної особи кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. у територіальному виборчому окрузі № 218 Кожари Ю.О.

Постанова №10 від 05.01.2005

Про внесення змін до складу територіальних виборчих комісій, затвердженого постановою Центральної виборчої комісії від 16 грудня 2004 року № 1317 «Про формування складу територіальних виборчих комісій з виборів Президента України для організації та проведення повторного голосування 26 грудня 2004 року»

Постанова №11 від 05.01.2005

Про звернення кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. щодо уточнення вимог по його скарзі на дії та бездіяльність територіальних виборчих комісій те-

риторіальних виборчих округів №1-225 зі встановлення результатів волевиявлення громадян України при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року

Постанова №12 від 10.01.2005

Про скаргу виборця Лисенко Н.Г.

Постанова №13 від 10.01.2005

Про скаргу довіреної особи кандидата на пост Президента України Януковича В.Ф. у територіальному виборчому окрузі № 167 Ниженковського О.В.

Постанова №14 від 10.01.2005

Про підсумки повторного голосування 26 грудня 2004 року та результати виборів Президента України

Постанова №15 від 10.01.2005

Про оприлюднення результатів повторного голосування 26 грудня 2004 року з виборів Президента України

Постанова №16 від 11.01.2005

Про затвердження середніх норм видатків виборчих комісій на 2005 рік

Постанова №17 від 11.01.2005

Про штатні розписи Центральної виборчої комісії та автогосподарства Центральної виборчої комісії

Постанова №18 від 13.01.2005

Про заяву до Верховного Суду України про скасування ухвали від 11 січня 2005 року про вжиття запобіжних заходів

Постанова №19 від 13.01.2005

Про затвердження постанови дільничної виборчої комісії закордонної виборчої дільниці № 22 (м. Тбілісі, Грузія) окремого закордонного виборчого округу про виконання повноважень членів цієї дільничної виборчої комісії з оплатою їх праці у виборчій комісії

Постанова №20 від 13.01.2005

Про затвердження рішень територіальних виборчих комісій з виборів Президента України про виконання членами цих виборчих комісій своїх повноважень у виборчих комісіях з оплатою їх праці у виборчих комісіях

Постанова №21 від 25.01.2005

Про затвердження кошторису видатків Центральної виборчої комісії на підготовку та проведення виборів Президента України на 2005 рік

Постанова №22 від 25.01.2005

Про штатні розписи Центральної виборчої комісії та автогосподарства Центральної виборчої комісії

Постанова №23 від 25.01.2005

Про затвердження єдиних кошторисів видатків територіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів № 2, 13, 14, 17, 18, 22, 25, 26, 28, 32, 36, 44, 45, 49, 53, 54, 55, 58, 60, 68, 72, 74, 76, 85, 86, 89, 93, 103, 104, 107, 109, 110, 116,

118, 126, 127, 130, 134, 137, 140, 143, 150, 151, 152, 153, 159, 163, 165, 166, 167, 171, 172, 175, 179, 181, 182, 186, 187, 188, 191, 193, 195, 200, 202, 203, 208, 216, 219, 220, 222, 224 на 2005 рік

Постанова №24 від 26.01.2005

Про визнання Бондаренко О.Ф. обраною народним депутатом України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №25 від 26.01.2005

Про реєстрацію народного депутата України Бондаренко О.Ф.

Постанова №26 від 26.01.2005

Про затвердження рішень територіальних виборчих комісій з виборів Президента України про виконання членами цих виборчих комісій своїх повноважень з оплатою їх праці у виборчих комісіях

Постанова №27 від 26.01.2005

Про затвердження єдиних кошторисів видатків територіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів № 3, 4, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 27, 28, 30, 31, 37, 61, 71, 78, 89, 105, 106, 108, 111, 113, 114, 117, 123, 124, 132, 133, 157, 168, 169, 173, 174, 180, 190, 191, 192, 196, 204, 211, 213, 214, 225 на 2005 рік

Постанова №28 від 26.01.2005

Про припинення діяльності територіальних виборчих комісій з виборів Президента України як юридичних осіб

Постанова №29 від 26.01.2005

Про Роз'яснення щодо припинення діяльності територіальних виборчих комісій з виборів Президента України як юридичних осіб

Постанова №30 від 26.01.2005

Про затвердження Порядку погашення Центральною виборчою комісією кредиторської заборгованості територіальних, окружних виборчих комісій після закінчення терміну їх повноважень у разі, коли ця заборгованість виникла в межах бюджетних асигнувань, передбачених на підготовку і проведення виборів Президента України, народних депутатів України

Постанова №31 від 26.01.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 25 січня 2005 року № 21 «Про затвердження кошторису видатків Центральної виборчої комісії на підготовку та проведення виборів Президента України на 2005 рік»

Постанова №32 від 31.01.2005

Про затвердження єдиних кошторисів видатків територіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів № 1, 5, 6, 10, 21, 23, 24, 29, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 56, 57, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 75, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 87, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 112, 115, 119, 120, 121, 122, 125, 128, 129, 131, 135, 139, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 162, 164, 170, 176, 178, 183, 184, 185, 189, 194, 197, 198, 199, 201, 205, 206, 209, 210, 212, 215, 217, 218, 221, 222, 223 на 2005 рік

Постанова №33 від 02.02.2005

Про затвердження єдиних кошторисів видатків територіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів № 62, 73, 81, 88, 90, 100, 136, 144, 149, 177, 207 на 2005 рік

Постанова №34 від 02.02.2005

Про затвердження змін до єдиних кошторисів видатків те-

риторіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів №31, 64, 68, 75, 82, 85, 174, 188, 204 на 2005 рік

Постанова №35 від 02.02.2005

Про внесення змін до Порядку ведення діловодства виборчих комісій та комісій з референдумів, затвердженого постановою Центральної виборчої комісії від 29 липня 2004 року № 280

Постанова №36 від 02.02.2005

Про внесення змін до Роз'яснень щодо припинення діяльності територіальних виборчих комісій з виборів Президента України як юридичних осіб, затверджених постановою Центральної виборчої комісії від 26 січня 2005 року № 29

Постанова №37 від 03.02.2005

Про затвердження змін до єдиних кошторисів видатків територіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів № 13, 26, 44, 90, 96, 102, 115, 145, 155, 158, 192, 194 на 2005 рік

Постанова №38 від 08.02.2005

Про затвердження змін до єдиних кошторисів видатків територіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів № 177, 183, 198 на 2005 рік

Постанова №39 від 08.02.2005

Про нагородження Почесною Грамотою Центральної виборчої комісії

Постанова №40 від 9.02.2005

Про затвердження рішень територіальних виборчих комісій з виборів Президента України про виконання членами цих виборчих комісій своїх повноважень з оплатою їх праці у виборчих комісіях

Постанова №41 від 17.02.2005

Про визнання Коржа В.Т. обраним народним депутатом України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №42 від 17.02.2005

Про реєстрацію народного депутата України Коржа В.Т.

Постанова №43 від 17.02.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 25 січня 2005 року № 21 «Про затвердження кошторису видатків Центральної виборчої комісії на підготовку та проведення виборів Президента України на 2005 рік»

Постанова №44 від 17.02.2005

Про затвердження змін до єдиних кошторисів видатків територіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів № 46, 77, 127, 140, 141, 216 на 2005 рік

Постанова №45 від 22.02.2005

Про структуру і чисельність Секретаріату, патронатної служби та автогосподарства Центральної виборчої комісії

Постанова №46 від 22.02.2005

Про Кошторис Центральної виборчої комісії на виконання бюджетної програми «Проведення виборів Президента України» на 2005 рік

Постанова №47 від 22.02.2005

Про Кошторис Центральної виборчої комісії на виконання бюджетної програми «Проведення виборів народних депутатів України» на 2005 рік

Постанова №48 від 22.02.2005

Про Кошторис Центральної виборчої комісії на виконання бюджетної програми «Створення та запровадження Єдиного державного реєстру виборців і єдиної електронної інформаційної системи «Вибори» на 2005 рік

Постанова №49 від 22.02.2005

Про Кошторис Центральної виборчої комісії на виконання бюджетної програми «Керівництво та управління у сфері проведення виборів та референдумів» на 2005 рік

Постанова №50 від 22.02.2005

Про затвердження змін до єдиних кошторисів видатків територіальних виборчих комісій територіальних виборчих округів № 39, 68, 70, 78, 112, 165, 178, 189, 193, 206 на 2005 рік

Постанова №51 від 22.02.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 25 січня 2005 року № 21 «Про затвердження кошторису видатків Центральної виборчої комісії на підготовку та проведення виборів Президента України на 2005 рік»

Постанова №52 від 01.03.2005

Про штатний розпис Центральної виборчої комісії

Постанова №53 від 10.03.2005

Про визнання Пака В.П., Бірюка Л.В., Давимуки С.А., Ратушного М.Я., Жижка С.А., Ульяновченко В.І., Шевченка В.Ф., Сидоренка М.Я., Криворучка Ю.З., Мухіна В.В., Садового М.І. обраними народними депутатами України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №54 від 10.03.2005

Про внесення змін до Порядку контролю за правильним та цільовим використанням коштів Державного бюджету України, що виділяються на підготовку та проведення виборів Президента України, народних депутатів України та всеукраїнського референдуму, затвердженого постановою Центральної виборчої комісії від 18 жовтня 2004 року № 909

Постанова №55 від 10.03.2005

Про затвердження змін до єдиного кошторису видатків територіальної виборчої комісії територіального виборчого округу № 81 на 2005 рік

Постанова №56 від 15.03.2005

Про реєстрацію народних депутатів України Пака В.П., Бірюка Л.В., Давимуки С.А., Ратушного М.Я., Жижка С.А., Ульяновченко В.І., Шевченка В.Ф., Сидоренка М.Я., Криворучка Ю.З., Мухіна В.В., Садового М.І.

Постанова №57 від 15.03.2005

Про розподіл обов'язків між членами Центральної виборчої комісії

Постанова №58 від 15.03.2005

Про запровадження заохочувальної відзнаки Центральної виборчої комісії «Подяка Центральної виборчої комісії»

Постанова №59 від 15.03.2005

Про Орієнтовний план роботи Центральної виборчої комісії на березень-червень 2005 року

Постанова №60 від 18.03.2005

Про скасування постанови Центральної виборчої комісії від 29 січня 2002 року № 139 в частині реєстрації кандидатом у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі Черевка О.В., включеного до виборчого списку кандидатів у народні депутати України

виборчого блоку політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» по виборах народних депутатів України 31 березня 2002 року

Постанова №61 від 18.03.2005

Про визнання Ткаленка О.С., Келестина В.В., Поживанова М.О., Ляпіної К.М., Кисельова О.В. обраними народними депутатами України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №62 від 18.03.2005

Про затвердження змін до єдиного кошторису видатків територіальної виборчої комісії територіального виборчого округу № 6 на 2005 рік

Постанова №63 від 18.03.2005

Про затвердження рішень територіальних виборчих комісій з виборів Президента України про виконання членами цих виборчих комісій своїх повноважень з оплатою їх праці у виборчих комісіях

Постанова №64 від 18.03.2005

Про форми документів щодо організації підготовки і проведення місцевих референдумів

Постанова №65 від 22.03.2005

Про реєстрацію народних депутатів України Ткаленка О.С., Келестина В.В., Ляпіної К.М.

Постанова №66 від 22.03.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 25 січня 2005 року № 21 «Про затвердження кошторису видатків Центральної виборчої комісії на підготовку та проведення виборів Президента України на 2005 рік»

Постанова №67 від 31.03.2005

Про реєстрацію народних депутатів України Поживанова М.О., Кисельова О.В.

Постанова №68 від 14.04.2005

Про визнання Корчинського А.І. обраним народним депутатом України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №69 від 14.04.2005

Про реєстрацію народного депутата України Корчинського А.І.

Постанова №70 від 14.04.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 25 січня 2005 року № 21 «Про затвердження кошторису видатків Центральної виборчої комісії на підготовку та проведення виборів Президента України на 2005 рік»

Постанова №71 від 14.04.2005

Про стан дотримання вимог законодавства України про вибори Президента України щодо забезпечення збереження виборчої та іншої документації і матеріальних цінностей територіальною виборчою комісією територіального виборчого округу № 52

Постанова №72 від 26.04.2005

Про затвердження Регламенту Центральної виборчої комісії

Постанова №73 від 26.04.2005

Про Положення про Секретаріат Центральної виборчої комісії

Постанова №74 від 26.04.2005

Про внесення змін до структури і чисельності Секретаріату, патронатної служби та автогосподарства Центральної ви-

борчої комісії, затвердженої постановою Центральної виборчої комісії від 22 лютого 2005 року № 45

Постанова №75 від 26.04.2005

Про фінансовий звіт про використання коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів Президента України 2004 року

Постанова №76 від 26.04.2005

Про виборчі скриньки для голосування на виборах Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, на всеукраїнському та місцевих референдумах

Постанова №77 від 29.04.2005

Про нагородження Почесною Грамотою Центральної виборчої комісії

Постанова №78 від 29.04.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №79 від 29.04.2005

Про внесення змін до структури Секретаріату Центральної виборчої комісії

Постанова №80 від 12.05.2005

Про затвердження кошторису видатків на проведення міжнародної науково-практичної конференції «Вибори Президента України-2004: проблеми теорії і практики»

Постанова №81 від 12.05.2005

Про затвердження Інструкції про забезпечення охорони та захисту адміністративного будинку і службових приміщень, в яких розміщена Центральна виборча комісія

Постанова №82 від 12.05.2005

Про Правила внутрішнього трудового розпорядку працівників Секретаріату та патронатної служби Центральної виборчої комісії

Постанова №83 від 18.05.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 1 березня 2005 року № 52 «Про штатний розпис Центральної виборчої комісії»

Постанова №84 від 24.05.2005

Про визнання Константинова Є.С., Усаченко Л.М., Мордовця Л.М. обраними народними депутатами України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №85 від 24.05.2005

Про реєстрацію народних депутатів України Константинова Є.С., Усаченко Л.М., Мордовця Л.М.

Постанова №86 від 24.05.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 1 березня 2005 року № 52 «Про штатний розпис Центральної виборчої комісії»

Постанова №87 від 24.05.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 10 грудня 2003 року № 68 «Про Всеукраїнський конкурс на кращу наукову роботу серед студентів і аспірантів вищих навчальних закладів з питань виборів та референдумів в Україні»

Постанова №88 від 24.05.2005

Про нагородження Почесною Грамотою Центральної виборчої комісії

Постанова №89 від 24.05.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №90 від 01.06.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 12 травня 2005 року № 80 «Про затвердження кошторису видатків на проведення міжнародної науково-практичної конференції «Вибори Президента України-2004: проблеми теорії і практики»

Постанова №91 від 03.06.2005

Про заяву Головатого С.П. щодо забезпечення реалізації виборчого права громадянина України Мельниченка М.І.

Постанова №92 від 08.06.2005

Про нагородження Почесною Грамотою Центральної виборчої комісії

Постанова №93 від 08.06.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №94 від 08.06.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 12 травня 2005 року № 80 «Про затвердження кошторису видатків на проведення міжнародної науково-практичної конференції «Вибори Президента України-2004: проблеми теорії і практики»

Постанова №95 від 17.06.2005

Про нагородження Почесною Грамотою Центральної виборчої комісії

Постанова №96 від 17.06.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №97 від 21.06.2005

Про визнання Ружицького А.М. обраним народним депутатом України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №98 від 21.06.2005

Про реєстрацію народного депутата України Ружицького А.М.

Постанова №99 від 25.06.2005

Про визнання Діденка Ю.В. обраним народним депутатом України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №100 від 25.06.2005

Про реєстрацію народного депутата України Діденка Ю.В.

Постанова №101 від 25.06.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 1 березня 2005 року № 52 «Про штатний розпис Центральної виборчої комісії»

Постанова №102 від 06.07.2005

Про визнання Місюри В.Я. обраним народним депутатом України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №103 від 06.07.2005

Про реєстрацію народного депутата України Місюри В.Я.

Постанова №104 від 06.07.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №105 від 06.07.2005

Про нагородження Почесною Грамотою Центральної виборчої комісії

Постанова №106 від 08.07.2005

Про визнання Буци Б.Е., Степанова М.В., Федорчука Я.П.,

Цибулька В.М. обраними народними депутатами України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №107 від 08.07.2005

Про реєстрацію народних депутатів України Буци Б.Е., Степанова М.В., Федорчука Я.П.

Постанова №108 від 08.07.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 1 березня 2005 року № 52 «Про штатний розпис Центральної виборчої комісії»

Постанова №109 від 08.07.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 1 березня 2005 року № 52 «Про штатний розпис Центральної виборчої комісії»

Постанова №110 від 08.07.2005

Про реєстрацію народного депутата України Цибулька В.М.

Постанова №111 від 13.07.2005

Про визнання Філіндаша Є.В. обраним народним депутатом України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №112 від 13.07.2005

Про реєстрацію народного депутата України Філіндаша Є.В.

Постанова №113 від 13.07.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №114 від 13.07.2005

Про Орієнтовний план роботи Центральної виборчої комісії на друге півріччя 2005 року

Постанова №115 від 13.07.2005

Про внесення змін до постанов Центральної виборчої комісії від 22 лютого 2005 року № 45 «Про структуру і чисельність Секретаріату, патронатної служби та автогосподарства Центральної виборчої комісії» та від 26 квітня 2005 року № 73 «Про Положення про Секретаріат Центральної виборчої комісії»

Постанова №116 від 12.08.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №117 від 06.09.2005

Про форми загальних списків виборців, відомостей про громадян України та запиту щодо уточнення місця проживання та адреси житла виборця і відповіді на запит

Постанова №118 від 06.09.2005

Про Порядок складання загальних списків виборців для підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №119 від 06.09.2005

Про реорганізацію планово-фінансового управління Секретаріату Центральної виборчої комісії

Постанова №120 від 06.09.2005

Про зміни до штатного розпису Центральної виборчої комісії на 2005 рік

Постанова №121 від 12.09.2005

Про визнання Глухівського Л.Й., Ступака В.Ф., Марченка О.В., Поровського М.І. обраними народними депутатами України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №122 від 12.09.2005

Про реєстрацію народних депутатів України Глухівського Л.Й., Ступака В.Ф., Марченка О.В., Поровського М.І.

Постанова №123 від 12.09.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №124 від 30.09.2005

Про створення центральної та регіональних контрольних груп для забезпечення громадського контролю за процесом складання та достовірністю загальних списків виборців для підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №125 від 30.09.2005

Про заснування друкованого органу Центральної виборчої комісії «Вісник Центральної виборчої комісії»

Постанова №126 від 3.10.2005

Про визначення переліку іноземних держав, де проживає значна кількість виборців України

Постанова №127 від 3.10.2005

Про внесення змін до Порядку складання загальних списків виборців для підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року, затвердженого постановою Центральної виборчої комісії від 6 вересня 2005 року № 118

Постанова №128 від 5.10.2005

Про встановлення форми загального списку виборців для підготовки та проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 26 березня 2006 року

Постанова №129 від 13.10.2005

Про визнання Павличка Д.В. обраним народним депутатом України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №130 від 13.10.2005

Про погодження порядку відкриття та закриття рахунків виборчих фондів

Постанова №131 від 13.10.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 30 вересня 2005 року № 124 «Про створення центральної та регіональних контрольних груп для забезпечення громадського контролю за процесом складання та достовірністю загальних списків виборців для підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року»

Постанова №132 від 13.10.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №133 від 20.10.2005

Про реєстрацію народного депутата України Павличка Д.В.

Постанова №134 від 24.10.2005

Про визнання Кобець О.С., Татусяка С.П. обраними народними депутатами України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі

Постанова №135 від 24.10.2005

Про реєстрацію народних депутатів України Кобець О.С., Татусяка С.П.

Постанова №136 від 27.10.2005

Про Рекомендації щодо надання робочими групами обліку виборців для ознайомлення громадян місцевих загальних списків виборців, які складаються з метою підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №137 від 27.10.2005

Про Порядок передачі загального списку виборців, складеного у межах відповідного регіону, загального списку виборців, які проживають або перебувають за кордоном, до Центральної виборчої комісії

Постанова №138 від 28.10.2005

Про виконання рішення Верховного Суду України від 14 липня 2005 року

Постанова №139 від 09.11.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 6 вересня 2005 року № 120 «Про зміни до штатного розпису Центральної виборчої комісії на 2005 рік

Постанова №140 від 09.11.2005

Про Положення про середньозважений показник вартості одиниці друкованої площі та одиниці ефірного часу в засобах масової інформації для проведення передвиборної агітації під час виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 26 березня 2006 року

Постанова №141 від 09.11.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 30 вересня 2005 року № 124 «Про створення центральної та регіональних контрольних груп для забезпечення громадського контролю за процесом складання та достовірністю загальних списків виборців для підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року»

Постанова №142 від 14.11.2005

Про форму виборчого списку кандидатів у народні депутати України від політичної партії, виборчого блоку політичних партій

Постанова №143 від 14.11.2005

Про розмір та кількість фотографій осіб, включених до виборчого списку кандидатів у народні депутати України від політичної партії, виборчого блоку політичних партій

Постанова №144 від 14.11.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 30 вересня 2005 року № 124 «Про створення центральної та регіональних контрольних груп для забезпечення громадського контролю за процесом складання та достовірністю загальних списків виборців для підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року»

Постанова №145 від 18.11.2005

Про початок виборчого процесу чергових виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №146 від 18.11.2005

Про форми виборчих документів з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №147 від 18.11.2005

Про встановлення форми, за якою подається інформація про надходження та використання коштів Державного бюджету України для виконання робіт із складання загальних списків виборців

Постанова №148 від 25.11.2005

Про зразки та описи печаток, вивісок окружної і дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року та штампа з написом «ВИБУВ»

Постанова №149 від 25.11.2005

Про форму списку осіб від політичних партій, виборчих блоків політичних партій для включення їх до складу окружних виборчих комісій з підготовки та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №150 від 25.11.2005

Про форми списків осіб від політичних партій, виборчих блоків політичних партій, Міністерства закордонних справ України для включення їх до складу дільничних виборчих комісій з підготовки та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №151 від 25.11.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №152 від 28.11.2005

Про клопотання громадської організації «Товариство випускників Фізико-технічного інституту «Оплот»

Постанова №153 від 29.11.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Горлівка Донецької області

Постанова №154 від 29.11.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Маріуполь Донецької області

Постанова №155 від 29.11.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України 6 листопада 2005 року в м. Мелітополь Запорізької області

Постанова №156 від 29.11.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Умань Черкаської області

Постанова №157 від 01.12.2005

Про утворення територіальних виборчих округів з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №158 від 01.12.2005

Про форми свідоцтва про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою та посвідчення члена ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою

Постанова №159 від 01.12.2005

Про форму підписного листа для збирання підписів на підтримку всеукраїнського референдуму за народною ініціативою

Постанова №160 від 01.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України 5 листопада 2005 року в м. Красноперекіпськ Автономної Республіки Крим

Постанова №161 від 01.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнсько-

го референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Житомир

Постанова №162 від 01.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Макіївка Донецької області

Постанова №163 від 01.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України 6 листопада 2005 року в м. Бердянськ Запорізької області

Постанова №164 від 01.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в м. Нікополь Дніпропетровської області

Постанова №165 від 01.12.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 30 вересня 2005 року № 124 «Про створення центральної та регіональних контрольних груп для забезпечення громадського контролю за процесом складання та достовірністю загальних списків виборців для підготовки проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року»

Постанова №166 від 02.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в м. Запоріжжя

Постанова №167 від 02.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Северодонецьк Луганської області

Постанова №168 від 02.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в м. Рівне

Постанова №169 від 02.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Євпаторія Автономної Республіки Крим

Постанова №170 від 02.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 7 листопада 2005 року в м. Чернігів

Постанова №171 від 05.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Первомайськ Миколаївської області

Постанова №172 від 05.12.2005

Про рішення Європейського суду з прав людини від 19 жовтня 2004 року у справі «Мельниченко проти України»

Постанова №173 від 06.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Біла Церква Київської області

Постанова №174 від 06.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Сverdlovskьк Луганської області

Постанова №175 від 06.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативних груп всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утворених на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Київ

Постанова №176 від 06.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 4 листопада 2005 року в м. Миргород Полтавської області

Постанова №177 від 06.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Ялта Автономної Республіки Крим

Постанова №178 від 06.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Сімферополь Автономної Республіки Крим

Постанова №179 від 06.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в м. Севастополь

Постанова №180 від 06.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в Балаклаві м. Севастополя

Постанова №181 від 06.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Чернівці

Постанова №182 від 06.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в м. Чугуїв Харківської області

Постанова №183 від 06.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в м. Лозова Харківської області

Постанова №184 від 06.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в м. Херсон

Постанова №185 від 08.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України 5 листопада 2005 року в м. Одеса

Постанова №186 від 08.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Керч Автономної Республіки Крим

Постанова №187 від 08.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 19 листопада 2005 року в м. Лубни Полтавської області

Постанова №188 від 08.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 5 листопада 2005 року в м. Луганськ

Постанова №189 від 08.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в місті Вінниця

Постанова №190 від 08.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України, що відбулися 6 листопада 2005 року в м. Дніпропетровськ

Постанова №191 від 08.12.2005

Про відмову в реєстрації ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України 5 листопада 2005 року в м. Миколаїв

Постанова №192 від 08.12.2005

Про реєстрацію представника Комуністичної партії України в Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу

Постанова №193 від 12.12.2005

Про реєстрацію кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку Комуністичної партії України

Постанова №194 від 12.12.2005

Про відмову в реєстрації кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку Комуністичної партії України

Постанова №195 від 12.12.2005

Про клопотання всеукраїнської громадської організації "Комітет виборців України"

Постанова №196 від 12.12.2005

Про клопотання всеукраїнського об'єднання профспілок Федерація професійних спілок України

Постанова №197 від 12.12.2005

Про клопотання громадської організації "Євпаторійці – за чесні вибори"

Постанова №198 від 12.12.2005

Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 1 грудня 2005 року № 157 "Про утворення територіальних виборчих округів з виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року"

Постанова №199 від 14.12.2005

Про реєстрацію ініціативної групи всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, утвореної на зборах громадян України 6 листопада 2005 року в м. Токмаку

Постанова №200 від 14.12.2005

Про форми посвідчень голів, заступників голів, секретарів та членів окружної та дільничної виборчих комісій

Постанова №201 від 14.12.2005

Про клопотання громадської організації "Інститут виборчого права"

Постанова №202 від 14.12.2005

Про клопотання всеукраїнської громадської організації "Всеукраїнська Спілка „Берегиня України"

Постанова №203 від 14.12.2005

Про клопотання громадської організації Товариство угорської культури Закарпаття

Постанова №204 від 14.12.2005

Про клопотання всеукраїнського жіночого об'єднання "Солідарність"

Постанова №205 від 14.12.2005

Про Порядок надання ефірного часу та друкованих площ для проведення передвиборної агітації політичними партіями (виборчими блоками політичних партій) – суб'єктами виборчого процесу за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

Постанова №206 від 14.12.2005

Про реєстрацію представника Партії регіонів у Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу

Постанова №207 від 14.12.2005

Про відзначення Подякою Центральної виборчої комісії

Постанова №208 від 16.12.2005

Про реєстрацію кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку Партії регіонів

Постанова №209 від 16.12.2005

Про відмову в реєстрації кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку Партії регіонів

Постанова №210 від 16.12.2005

Про клопотання всеукраїнського громадського об'єднання "Нова Генерація"

Постанова №211 від 16.12.2005

Про клопотання громадської організації Сумське міське громадське формування з охорони громадського порядку "Закон і порядок"

Постанова №212 від 16.12.2005

Про клопотання Запорізької обласної організації "Виборці за чесні вибори"

(Станом на 16 грудня 2005 року)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН основних організаційних заходів з підготовки та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року

№ з/п	Зміст заходів та їх нормативне обґрунтування (Закон України «Про вибори народних депутатів України»)	Строк виконання, визначений Законом України «Про вибори народних депутатів України»	Календарна дата	Виконавці
1.	Подання документів до Центральної виборчої комісії для реєстрації кандидатів у народні депутати України (частина друга статті 61)	Закінчується за вісімдесят п'ять днів до дня виборів	До 30 грудня 2005 року включно	Політичні партії (виборчі блоки політичних партій)
2.	Прийняття рішення про реєстрацію кандидатів у народні депутати України або про відмову в їх реєстрації (частина шоста статті 61)	Не пізніш як на сьомий день з дня прийняття заяви про реєстрацію кандидатів у народні депутати України та доданих до неї необхідних документів		Центральна виборча комісія
3.	Видача представнику партії (блоку) у Центральній виборчій комісії посвідчень кандидатів у народні депутати України разом із копією рішення про реєстрацію кандидатів у народні депутати України (частина восьма статті 61)	У триденний строк з дня прийняття рішення про реєстрацію кандидатів у народні депутати України		Центральна виборча комісія
4.	Оприлюднення в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» виборчого списку кандидатів у народні депутати України партії (блоку) разом із рішенням про їх реєстрацію (частина восьма статті 61)	У триденний строк з дня прийняття рішення про реєстрацію кандидатів у народні депутати України		Центральна виборча комісія
5.	Проведення передвиборної агітації (частина перша статті 65)	З моменту прийняття Центральною виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку партії (блоку)		Політичні партії (виборчі блоки політичних партій), кандидати у народні депутати України
6.	Встановлення форм фінансових звітів про використання коштів відповідного поточного рахунку виборчого фонду партії (блоку) та про надходження та використання коштів виборчого фонду партії (блоку) (частини п'ята, шоста та сьома статті 52)	Не пізніш як за вісімдесят днів до дня виборів	До 4 січня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
7.	Повторне подання партією (блоком) до Центральної виборчої комісії заяви про реєстрацію кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку партії (блоку) (частина третя статті 62)	Не пізніше ніж за сімдесят п'ять днів до дня виборів	До 9 січня 2006 року включно	Політичні партії (виборчі блоки політичних партій)
8.	Прийняття остаточного рішення щодо реєстрації кандидатів у народні депутати України, включених до виборчого списку партії (блоку) (частина третя статті 62)	Не пізніше ніж за сімдесят один день до дня виборів	До 13 січня 2006 року включно	Центральна виборча комісія

9.	Публікація у газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» переліку громадських організацій, яким надано дозвіл мати офіційних спостерігачів на виборах народних депутатів України (частина четверта статті 76)	Не пізніше ніж за сімдесят днів до дня виборів	До 14 січня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
10.	Подання до Центральної виборчої комісії списку осіб від партії (блоку) для включення їх до складу відповідних окружних виборчих комісій (частина четверта статті 27)	Не пізніш як за шістдесят вісім днів до дня виборів	До 16 січня 2006 року включно	Центральні керівні органи партій (керівні органи блоків)
11.	Проведення жеребкування щодо включення до складу окружної виборчої комісії представників від партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу (частина третя статті 27)	Не пізніше ніж на третій день після закінчення строку внесення подань	До 19 січня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
12.	Відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду партії (блоку) (частина п'ята статті 51)	Не пізніше ніж за шістдесят п'ять днів до дня виборів	До 19 січня 2006 року включно	Політичні партії (виборчі блоки політичних партій)
13.	Повідомлення Центральної виборчої комісії про відкриття накопичувального чи поточного рахунку виборчого фонду партії (блоку) та його реквізити (частина восьма статті 51)	Не пізніше наступного робочого дня після дня відкриття накопичувального чи поточного рахунку виборчого фонду партії (блоку)		Установа банку
14.	Одноразова публікація в газетах "Голос України" та "Урядовий кур'єр" інформації про відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду партії (блоку) та його реквізити (частина дев'ята статті 51)	Не пізніш як на п'ятий день після отримання повідомлення установи банку про відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду партії (блоку)		Центральна виборча комісія
15.	Утворення окружних виборчих комісій (частина перша статті 27)	Не пізніш як за шістдесят днів до дня виборів	До 24 січня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
16.	Публікація в загальнодержавних друкованих засобах масової інформації рішення про утворення окружних виборчих комісій та про їх склад (частина одинадцята статті 27)	У триденний строк від дня прийняття рішення		Центральна виборча комісія
17.	Проведення першого засідання окружної виборчої комісії (частина перша статті 31, частина четверта статті 33)	Не пізніш як на третій день після дня прийняття рішення про утворення окружної виборчої комісії		Окружні виборчі комісії
18.	Надсилання до окружних виборчих комісій, що за рішенням Центральної виборчої комісії здійснюватимуть організаційне та фінансове забезпечення проведення передвиборної агітації за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів народних депутатів України 26 березня 2006 року, встановлених розцінок вартості одиниці друкованої площі та ефірного часу (частина восьма статті 68)	Не пізніш як через п'ять днів після утворення окружних виборчих комісій		Регіональні та місцеві засоби масової інформації усіх форм власності
19.	Подання державному реєстратору за місцем розташування окружної виборчої комісії копії відповідної постанови Центральної виборчої комісії про утворення комісії та заповнену реєстраційну картку встановленого зразка для внесення запису про включення відомостей про окружну виборчу комісію до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (частина третя статті 38)	Не пізніш як через шість днів з дня утворення комісії		Голови окружних виборчих комісій, в разі їх відсутності – заступники голів комісій

20.	Публікація в регіональному друкованому засобі масової інформації витягу з рішення Центральної виборчої комісії про утворення окружних виборчих комісій у відповідному регіоні та про їх склад (частина одинадцята статті 27)	У семиденний строк від дня прийняття рішення про утворення окружних виборчих комісій		Центральна виборча комісія
21.	Складання єдиного кошторису видатків для підготовки і проведення виборів із включенням до нього видатків окружної виборчої комісії та видатків для потреб дільничних виборчих комісій територіально-го виборчого округу (частина шоста статті 49)	У десятиденний строк з дня утворення окружної виборчої комісії		Окружна виборча комісія
22.	Затвердження єдиного кошторису видатків окружної виборчої комісії для підготовки і проведення виборів народних депутатів України (частина шоста статті 49)	Після його надходження до Центральної виборчої комісії		Центральна виборча комісія
23.	Встановлення форми відкріпного посвідчення (частина друга статті 42)	Не пізніш як за шістьдесят днів до дня виборів	До 24 січня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
24.	Друкування в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» на першій сторінці і транслявання на перших каналах Національної телекомпанії України та Національної радіокомпанії України затвердженого Центральною виборчою комісією тексту роз'яснення щодо заборони надання виборцям, закладам, установам, організаціям, а також виборчим комісіям та їх членам товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапора партії (блоку), за умови, що вартість таких товарів не перевищує три відсотки мінімального розміру заробітної плати) послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей (непрямого підкупу) (частина чотирнадцята статті 71)	Починаючи за шістьдесят днів до дня виборів, двічі на тиждень	З 25 січня 2006 року включно	Центральна виборча комісія, Національна телекомпанія України, Національна радіокомпанія України, газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр»
25.	Внесення подань (пропозицій) до окружної виборчої комісії щодо утворення звичайних виборчих дільниць для голосування виборців за місцем їх проживання (частина друга статті 20)	Не пізніш як за п'ятдесят вісім днів до дня виборів	До 26 січня 2006 року включно	Виконавчі комітети сільських, селищних, міських (міст, де немає районних рад), районних у містах рад, а в разі відсутності таких органів – відповідно сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах рад або посадових осіб, які відповідно до закону здійснюють їх повноваження
26.	Внесення подань до окружної виборчої комісії щодо утворення спеціальних виборчих дільниць (частина друга статті 21)	Не пізніш як за п'ятдесят вісім днів до дня виборів	До 26 січня 2006 року включно	Районні державні адміністрації чи міські виконавчі комітети міст обласного (республіканського в Автономній Республіці Крим) значення
27.	Звернення до відповідної окружної виборчої комісії щодо утворення спеціальної виборчої дільниці на території військової частини (формування), дислокованої за межами населеного пункту на значній віддалі від нього (частина п'ята статті 21)	Не пізніш як за п'ятдесят вісім днів до дня виборів	До 26 січня 2006 року включно	Командири військових частин (формувань)
28.	Надсилання до Центральної виборчої комісії та відповідних окружних виборчих комісій попереднього розкладу ефірного часу трансляції передвиборних агітаційних теле-, радіопрограм із зазначенням дати і часу виходу їх в ефір (частина шоста статті 69)	Не пізніш як за п'ятдесят сім днів до дня виборів	До 27 січня 2006 року включно	Національна телекомпанія України, Національна радіокомпанія України та регіональні телерадіоорганізації державної та комунальної форми власності, з якими укладено угоди на розповсюдження матеріалів передвиборної агітації партій (блоків) за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України

29.	Внесення подання до Центральної виборчої комісії щодо утворення спеціальної виборчої дільниці на території військової частини (формування) (частина п'ята статті 21)	Не пізніш як за п'ятдесят п'ять днів до дня виборів	До 29 січня 2006 року включно	Окружні виборчі комісії
30.	Внесення подання до Центральної виборчої комісії щодо утворення закордонної виборчої дільниці (частина сьома статті 22)	Не пізніш як за п'ятдесят п'ять днів до дня виборів	До 29 січня 2006 року включно	Міністерство закордонних справ України
31.	Надсилання до Центральної виборчої комісії та відповідних окружних виборчих комісій конкретних дат виходу у світ номерів відповідних видань з передвиборними програмами партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу із зазначенням місця розташування цих програм у кожному номері видання (номери шпальт) (частина друга статті 70)	Не пізніше ніж за п'ятдесят п'ять днів до дня виборів	До 29 січня 2006 року включно	Редакції газет «Голос України» та «Урядовий кур'єр», редакції регіональних друкованих засобів масової інформації державної чи комунальної форми власності, з якими відповідні окружні виборчі комісії уклали угоди про опублікування передвиборних програм партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу
32.	Встановлення шляхом жеребкувань черговості надання партіям (блокам) – суб'єктам виборчого процесу ефірного часу та друкованих площ для проведення передвиборної агітації за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України (частина сьома статті 69, частина третя статті 70)	Не пізніш як за п'ятдесят три дні до дня виборів	До 31 січня 2006 року включно	Центральна виборча комісія, відповідні окружні виборчі комісії
33.	Оприлюднення в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр», у відповідних регіональних друкованих засобах масової інформації результатів проведених жеребкувань щодо черговості надання ефірного часу партіям (блокам) та складених за їх підсумками розклади, а також результатів жеребкувань щодо черговості опублікування передвиборних програм партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу (частина восьма статті 69, частина четверта статті 70)	У триденний строк з дня їх затвердження відповідними виборчими комісіями		Центральна виборча комісія, окружні виборчі комісії
34.	Закінчення уточнення загальних списків виборців (частина шоста статті 40)	До 1 лютого року проведення чергових виборів народних депутатів України	До 31 січня 2006 року включно	Робочі групи обліку виборців
35.	Виготовлення уточненого загального списку виборців (частина тринадцята статті 40)	Після закінчення уточнення загального списку виборців	Після 1 лютого 2006 року	Робочі групи обліку виборців
36.	Утворення звичайних виборчих дільниць (частина п'ята статті 19, частина друга статті 20)	Не пізніш як за п'ятдесят днів до дня виборів	До 3 лютого 2006 року включно	Окружні виборчі комісії
37.	Утворення спеціальних виборчих дільниць (частина п'ята статті 19, частина друга статті 21)	Не пізніш як за п'ятдесят днів до дня виборів	До 3 лютого 2006 року включно	Окружні виборчі комісії
38.	Утворення закордонних виборчих дільниць (частина п'ята статті 19, частина шоста статті 22)	Не пізніш як за п'ятдесят днів до дня виборів	До 3 лютого 2006 року включно	Центральна виборча комісія
39.	Публікація у загальнодержавних друкованих засобах масової інформації рішення про утворення закордонних виборчих дільниць та у друкованих засобах масової інформації, доступних громадянам України, що проживають чи перебувають на території держави, де утворена закордонна виборча дільниця, повідомлення про утворення закордонної виборчої дільниці (частина третя статті 23)	Не пізніш як на п'ятий день після дня прийняття рішення; не пізніш як на п'ятий день після дня отримання цього рішення		Центральна виборча комісія; відповідне офіційне представництво чи консульська установа України у державі, де утворена закордонна виборча дільниця

40.	Складання списків виборців по кожній звичайній виборчій дільниці та передача їх відповідному сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті ради або іншій посадовій особі, яка відповідно до закону здійснює його повноваження (частина перша статті 41)	Після утворення виборчих дільниць	Після 3 лютого 2006 року	Робочі групи обліку виборців
41.	Подання до окружної виборчої комісії списку осіб від партії (блоку) для включення їх до складу відповідних дільничних виборчих комісій (частини шоста, дванадцята статті 28)	Не пізніш як за сорок п'ять днів до дня виборів	До 8 лютого 2006 року включно	Уповноважені особи партій (блоків) у відповідних територіальних або загальнодержавному виборчих округах; капітани суден, які в день виборів перебувають у плаванні під Державним прапором України, керівники полярних станцій України
42.	Подання до Центральної виборчої комісії списку осіб від партії (блоку) для включення їх до складу відповідних дільничних виборчих комісій закордонних виборчих дільниць (частини четверта, п'ята статті 29)	Не пізніш як за сорок п'ять днів до дня виборів	До 8 лютого 2006 року включно	Центральний керівний орган партії (керівний орган блоку), Міністерство закордонних справ України
43.	Проведення жеребкування щодо включення кандидатів до складу дільничної виборчої комісії (частина п'ята статті 28, частина сьома статті 29)	Не пізніше ніж на третій день після закінчення строку внесення подань		Окружні виборчі комісії, Центральна виборча комісія
44.	Забезпечення виготовлення бланків відкріпних посвідчень (частина п'ята статті 42)	Не пізніш як за сорок п'ять днів до дня виборів	До 8 лютого 2006 року включно	Центральна виборча комісія
45.	Передача списків виборців на звичайних виборчих дільницях відповідним окружним виборчим комісіям на їх засіданнях (частина шоста статті 41)	Не пізніш як за сорок днів до дня виборів	До 13 лютого 2006 року включно	Сільські, селищні, міські голови, голови районних у місті рад або інші посадові особи, які відповідно до закону здійснюють їх повноваження
46.	Утворення дільничних виборчих комісій (частина перша статті 28)	Не пізніш як за тридцять п'ять днів до дня виборів	До 18 лютого 2006 року включно	Окружні виборчі комісії
47.	Проведення першого засідання дільничної виборчої комісії (частина перша статті 32, частина четверта статті 33)	Не пізніш як на третій день після дня прийняття рішення про її утворення		Дільничні виборчі комісії
48.	Публікація у регіональних та місцевих друкованих засобах масової інформації рішення про утворення дільничних виборчих комісій (частина п'ятнадцята статті 28)	Не пізніш як на п'ятий день після дня прийняття рішення		Окружні виборчі комісії
49.	Утворення дільничних виборчих комісій закордонних виборчих дільниць (частина перша статті 29)	Не пізніш як за тридцять п'ять днів до дня виборів	До 18 лютого 2006 року включно	Центральна виборча комісія
50.	Публікація в загальнодержавних друкованих засобах масової інформації рішення про утворення дільничних виборчих комісій закордонних виборчих дільниць та їх склад (частина чотирнадцята статті 29)	У триденний строк від дня прийняття рішення		Центральна виборча комісія
51.	Передача окружним виборчим комісіям бланків відкріпних посвідчень (частина сьома статті 42)	Не пізніше ніж за тридцять п'ять днів до дня виборів	До 18 лютого 2006 року включно	Центральна виборча комісія
52.	Прийняття рішення про вихід партії зі складу блоку (частина перша статті 63)	Не пізніше ніж за тридцять п'ять днів до дня виборів	До 18 лютого 2006 року включно	Партії, що входять до блоку
53.	Подання до Центральної виборчої комісії та керівного органу блоку рішення про вихід партії зі складу блоку та витягу із протоколу з'їзду (зборів, конференції) про вихід партії із складу блоку (частина перша статті 63)	Протягом трьох днів з дня проведення з'їзду (зборів, конференції)		Партії, що вийшли зі складу блоку

54.	Прийняття рішення про розпуск виборчого блоку (частина сьома статті 63)	Не пізніше ніж за тридцять п'ять днів до дня виборів	До 18 лютого 2006 року включно	Партії, що входять до блоку
55.	Подання до Центральної виборчої комісії рішення про розпуск виборчого блоку та витягів із протоколів з'їздів (зборів, конференцій) кожної партії про розгляд питання про розпуск блоку (частина сьома статті 63)	Протягом трьох днів з дня проведення з'їзду (зборів, конференції)		Партії, що вийшли зі складу блоку
56.	Забезпечення виготовлення інформаційних плакатів партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу (частина перша статті 67)	Не пізніш як за тридцять п'ять днів до дня виборів	До 18 лютого 2006 року включно	Центральна виборча комісія
57.	Затвердження форми спеціального штампа, що використовується під час внесення змін до виборчого бюлетеня у разі прийняття Центральною виборчою комісією такого рішення (частина дев'ята статті 79)	Не пізніш як за тридцять п'ять днів до дня виборів	До 18 лютого 2006 року включно	Центральна виборча комісія
58.	Передача списку виборців на виборчій дільниці відповідній дільничній виборчій комісії звичайної виборчої дільниці (частина восьма статті 41)	Не пізніш як за тридцять два дні до дня виборів	До 21 лютого 2006 року включно	Окружна виборча комісія
59.	Надання списку виборців на виборчій дільниці для загального ознайомлення у приміщенні дільничної виборчої комісії (частина восьма статті 41, частина перша статті 43)	Наступного дня після отримання списку виборців		Дільничні виборчі комісії звичайних виборчих дільниць
60.	Передача дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць бланків відкріпних посвідчень разом зі списками виборців (частина восьма статті 42)	Не пізніш як за тридцять два дні до дня виборів	До 21 лютого 2006 року включно	Окружні виборчі комісії
61.	Затвердження форми і тексту, встановлення ступеня захисту виборчого бюлетеня з виборів народних депутатів України (частина друга статті 78)	Не пізніш як за тридцять два дні до дня виборів	До 21 лютого 2006 року включно	Центральна виборча комісія
62.	Затвердження форми бланку протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (частина перша статті 89)	Не пізніш як за тридцять два дні до дня виборів	До 21 лютого 2006 року включно	Центральна виборча комісія
63.	Визначення в межах територіального виборчого округу, утвореного на території великого міста, однієї великої або середньої звичайної виборчої дільниці, а в межах інших територіальних виборчих округів – по одній великій або середній звичайній виборчій дільниці на території кожного міста обласного значення або районного центру кожного району, а також у курортних місцевостях, що входять до складу територіального виборчого округу, на яких будуть голосувати виборці, включені до списку виборців на підставі відкріпних посвідчень (частина дев'ятнадцята статті 42)	Не пізніш як за тридцять днів до дня голосування	До 23 лютого 2006 року включно	Окружні виборчі комісії
64.	Передача списків виборців по кожній закордонній виборчій дільниці до відповідних дільничних виборчих комісій закордонних виборчих дільниць (частина перша статті 47)	Не пізніш як за тридцять днів до дня виборів	До 23 лютого 2006 року включно	Міністерство закордонних справ України
65.	Звернення виборця з письмовою заявою до дільничної виборчої комісії з проханням видати йому відкріпне посвідчення на право голосу на виборах народних депутатів України та виключити його зі списку виборців (частина перша статті 42)	Не раніш як за тридцять днів до дня виборів включно, але не пізніше 20 години останньої п'ятниці перед днем голосування	З 24 лютого 2006 року до 20 години 24 березня 2006 року	Виборці

66.	Надсилання двічі кожному виборцю іменних за- прошень, якими повідомляється про включення його до списку виборців відповідної виборчої дільниці, номер виборця у списку виборців, адресу дільничної виборчої комісії, її номер те- лефону і розпорядок роботи, а також про час і місце голосування (частина друга статті 43, частина перша статті 82)	Не пізніш як за двадцять п'ять і не пізніш як за сім днів до дня виборів	До 28 лютого 2006 року включно; до 18 березня 2006 року включно	Дільничні виборчі комісії звичайних виборчих дільниць
67.	Подання до дільничних виборчих комісій спеці- альних виборчих дільниць (крім дільниць у ста- ціонарних лікувальних закладах) відомостей, на підставі яких складаються списки виборців (частина третя статті 46)	Не пізніш як за двадцять три дні до дня виборів	До 2 березня 2006 року включно	Керівники відповідних закладів, установ, капітани суден, командири військових частин (формувань)
68.	Складання списків виборців на спеціальних вибор- чих дільницях (крім дільниць у стаціонарних ліку- вальних закладах) (частина перша статті 46)	Не пізніш як за двадцять днів до дня виборів	До 5 березня 2006 року включно	Дільничні виборчі комісії
69.	Передача інформаційних плакатів відповідним ви- борчим комісіям та представникам партій (блоків) (частина четверта статті 67)	Не пізніш як за двадцять днів до дня виборів	До 5 березня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
70.	Внесення подання до Центральної виборчої комісії щодо утворення спеціальної виборчої дільниці у винятковому випадку на підставі відповідного звернення районної державної адміністрації, мись- кого виконавчого комітету міста обласного (респуб- ліканського в Автономній Республіці Крим) зна- чення, командира військової частини (формування) (частина сьома статті 21)	Не пізніш як за п'ятнад- цять днів до дня виборів	До 10 березня 2006 року включно	Окружні виборчі комісії
71.	Внесення подання до Центральної виборчої комісії щодо утворення закордонних виборчих дільниць у виняткових випадках (частина восьма статті 22)	Не пізніш як за п'ятнад- цять днів до дня виборів	До 10 березня 2006 року включно	Міністерство закордонних справ України
72.	Забезпечення подання до дільничних виборчих ко- місій спеціальних виборчих дільниць, утворених у стаціонарних лікувальних закладах, відомостей, на підставі яких складаються списки виборців (частина третя статті 46)	Не пізніш як за одинад- цять днів до дня виборів	До 14 березня 2006 року включно	Керівники стаціонарних лікувальних закладів
73.	Утворення спеціальної виборчої дільниці у винят- ковому випадку та дільничної виборчої комісії цієї дільниці (частина сьома статті 21, частина тринад- цята статті 28)	Не пізніш як за десять днів до дня виборів	До 15 березня 2006 року включно	Центральна виборча комісія за по- данням окружної виборчої комісії
74.	Утворення закордонних виборчих дільниць у ви- нятковому випадку та відповідних дільничних ви- борчих комісій (частина восьма статті 22, частина тринадцята статті 29)	Не пізніш як за десять днів до дня виборів	До 15 березня 2006 року включно	Центральна виборча комісія за по- данням Міністерства закордонних справ України
75.	Складання списків виборців на спеціальних вибор- чих дільницях, утворених у стаціонарних лікуваль- них закладах (частина друга статті 46)	Не пізніш як за десять днів до дня виборів	До 15 березня 2006 року включно	Дільничні виборчі комісії
76.	Подання до дільничної виборчої комісії відпо- відної закордонної виборчої дільниці відомостей про громадян України, які перебувають на кон- сульському обліку, а також про інших громадян України, які проживають у відповідній іноземній державі, та про громадян України, які проходять службу у військових частинах (формуваннях), дис- локованих за межами України, з урахуванням змін, які відбулися після 1 липня 2005 року (частина друга статті 47)	Не пізніш як за десять днів до дня виборів	До 15 березня 2006 року включно	Керівники дипломатичних чи ін- ших офіційних представництв та консульських установ України в іноземних державах та відповідно командири військових частин (формувань), дислокованих за межами України

77.	Подання до Центральної виборчої комісії пропозицій від іноземних держав, міжнародних організацій безпосередньо або через Міністерство закордонних справ України щодо реєстрації офіційних спостерігачів (частина перша статті 77)	Не пізніше як за десять днів до дня виборів	До 15 березня 2006 року включно	Іноземні держави, міжнародні організації, Міністерство закордонних справ України
78.	Виготовлення спеціального штамп, що використовується під час внесення змін до виборчого бюлетеня у разі прийняття Центральною виборчою комісією такого рішення (частина дев'ята статті 79)	Не пізніше як за десять днів до дня виборів	До 15 березня 2006 року включно	Окружні виборчі комісії
79.	Подання до дільничної виборчої комісії спеціальної виборчої дільниці, утвореної у винятковому випадку, відомостей, на підставі яких складається список виборців (частина десята статті 46)	Не пізніше як за вісім днів до дня виборів	До 17 березня 2006 року включно	Керівники закладів, установ, капітани суден, командири військових частин (формувань)
80.	Подання до дільничної виборчої комісії закордонної виборчої дільниці, утвореної у винятковому випадку, відомостей, на підставі яких складається список виборців (частина восьма статті 47)	Не пізніше як за вісім днів до дня виборів	До 17 березня 2006 року включно	Керівники відповідних офіційних представництв чи консульських установ України, командири військових частин (формувань)
81.	Складання списку виборців на спеціальній виборчій дільниці, утвореній у винятковому випадку (частина десята статті 46)	Не пізніше як за сім днів до дня виборів	До 18 березня 2006 року включно	Дільничні виборчі комісії
82.	Складання списку виборців на закордонній виборчій дільниці, утвореній у винятковому випадку (частина восьма статті 47)	Не пізніше як за сім днів до дня виборів	До 18 березня 2006 року включно	Дільничні виборчі комісії
83.	Надсилання виборцю іменного запрошення, яким повідомляється про включення його до списку виборців на відповідній закордонній виборчій дільниці (частина шоста статті 47)	Не пізніше як за сім днів до дня виборів	До 18 березня 2006 року включно	Дільничні виборчі комісії
84.	Забезпечення виготовлення виборчих бюлетенів у централізованому порядку державним поліграфічним підприємством (частина перша статті 79)	Не пізніше як за сім днів до дня виборів	До 18 березня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
85.	Забезпечення виготовлення бланків протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (частина перша статті 79, частина перша статті 89)	Не пізніше як за сім днів до дня виборів	До 18 березня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
86.	Приймання виборчих бюлетенів від уповноваженого члена Центральної виборчої комісії або представника Секретаріату Центральної виборчої комісії (частина перша статті 80)	Не раніше як за сім днів до дня виборів	3 19 березня 2006 року	Окружні виборчі комісії
87.	Внесення подань до Центральної виборчої комісії, окружних виборчих комісій про реєстрацію офіційних спостерігачів від партій (блоків) (частина четверта, шоста статті 75)	Не пізніше як за п'ять днів до дня виборів	До 20 березня 2006 року включно	Політичні партії (виборчі блоки політичних партій)
88.	Реєстрація офіційних спостерігачів від партій (блоків) у територіальному, закордонному виборчих округах та видача їм посвідчень (частини друга, п'ята, шоста статті 75)	Не пізніше наступного дня після внесення подання		Окружні виборчі комісії, Центральна виборча комісія
89.	Внесення подань до відповідних окружних виборчих комісій (щодо офіційних спостерігачів у закордонному виборчому окрузі – до Центральної виборчої комісії) про реєстрацію офіційних спостерігачів від громадської організації (частина восьма статті 76)	Не пізніше як за п'ять днів до дня виборів	До 20 березня 2006 року включно	Громадські організації, які отримали дозвіл Центральної виборчої комісії мати офіційних спостерігачів
90.	Видача посвідчень офіційним спостерігачам від громадських організацій (частина дев'ята статті 76)	Не пізніше як наступного дня після внесення подання		Окружні виборчі комісії, Центральна виборча комісія

91.	Прийняття рішення про реєстрацію офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій (частина друга статті 77)	Не пізніш як за п'ять днів до дня виборів	До 20 березня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
92.	Прийняття рішення про внесення змін до списку виборців за підсумком розгляду скарг громадян (частина друга статті 44)	Не пізніш як за три дні до дня виборів	До 22 березня 2006 року включно	Дільничні виборчі комісії
93.	Прийняття рішення про скасування реєстрації окремого кандидата у народні депутати України, включеного до виборчого списку партії (блоку) (частина перша статті 64)	Не пізніше ніж за три дні до дня виборів	До 22 березня 2006 року включно	Центральна виборча комісія
94.	Передача виборчих бюлетенів дільничним виборчим комісіям виборчого округу (частина третя статті 80)	Не раніш як за три дні до дня виборів, але не пізніш як за 20 годин до дня виборів	З 23 березня 2006 року до 4 години 25 березня 2006 року	Окружні виборчі комісії
95.	Передача бланків протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці виборчим комісіям (частина третя статті 80, частина перша статті 89)	Не раніш як за три дні до дня виборів, але не пізніш як за 20 годин до дня виборів	З 23 березня 2006 року до 4 години 25 березня 2006 року	Окружні виборчі комісії
96.	Передача через Міністерство закордонних справ України виборчих бюлетенів дільничним виборчим комісіям закордонних виборчих дільниць (частина восьма статті 80)	Не раніш як за три дні до дня виборів	З 23 березня 2006 року	Центральна виборча комісія
97.	Подання до дільничної виборчої комісії поштою або через інших осіб власноручно написаної заяви виборця з проханням забезпечити йому голосування за місцем його перебування (частина п'ята статті 84)	Не пізніше 20 години останньої п'ятниці перед днем виборів	До 20 години 24 березня 2006 року	Виборці, які тимчасово не здатні пересуватися самостійно
98.	Встановлення кількості виборців, які отримали відкріпні посвідчення, підрахунок кількості наявних невикористаних бланків відкріпних посвідчень та погашення бланків відкріпних посвідчень (частина тринадцята статті 42)	О 20 годині останньої п'ятниці перед днем виборів	О 20 годині 24 березня 2006 року	Дільничні виборчі комісії
99.	Погашення невикористаних бланків відкріпних посвідчень (частина сімнадцята статті 42)	О 20 годині останньої п'ятниці перед днем виборів	О 20 годині 24 березня 2006 року	Окружні виборчі комісії
100.	Закінчення передвиборної агітації (частина друга статті 65)	О 24 годині останньої п'ятниці перед днем виборів	О 24 годині 24 березня 2006 року	Політичні партії (виборчі блоки політичних партій), кандидати в народні депутати України
101.	Припинення витрачання коштів з поточних рахунків виборчого фонду політичної партії (виборчого блоку політичних партій) (частина одинадцята статті 51)	О 15 годині останнього дня перед днем виборів	О 15 годині 25 березня 2006 року	Розпорядники коштів поточних рахунків виборчих фондів політичних партій (виборчих блоків політичних партій)
Проведення голосування з 8 до 20 години 26 березня 2006 року (частина перша статті 83)				
102.	Встановлення результатів виборів народних депутатів України (частина перша статті 96)	Не пізніш як на п'ятнадцятий день з дня виборів	До 10 квітня 2006 року включно	Центральна виборча комісія